

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSKE BYER OG DERES MÆND

XXXI

RIBE BY OG OMEGN

DANSKE BYER OG DERES MÆND

REDAKTØR: ANDR. K. JENSEN

XXXI

RIBE BY OG OMEGN

UNDER MEDVIRKNING

AF

ADJUNKT H. REINCKE

OG

CAND. PHIL. K. ROSENSTAND

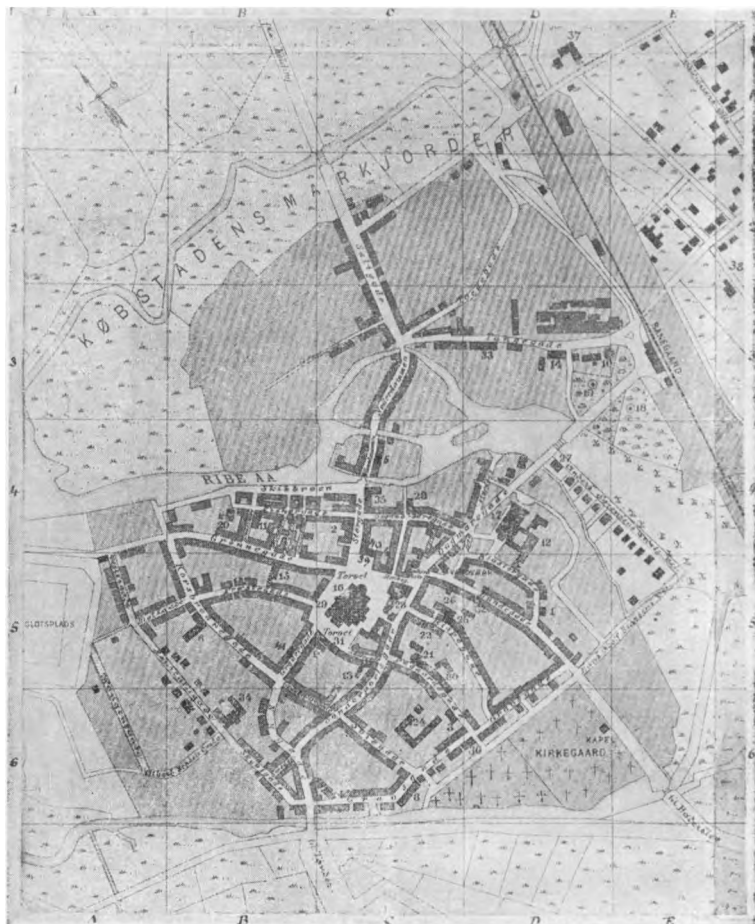

1919 — DANSKE BYER OG DERES MÆND — 1919
BROBJERGHUS — AARHUS

1. Amtstue	D 5	15. Industriforeningen	B 5	27. Skole, Teknikk	D 4
2. Apotheek	C 4	16. Kirke, Dom-	C 5	28. Spare- og Læsekasse	C 4
3. A. yl, Dronn Louises	C 6	17. — Sct Catharinae	D 4	29. Sprøjte , Politiat	CB 5
4. Bank, Diakonto	C 5	18. Mindestotte (Anders Sorensen Vedel)	E 3	30. Stifamtmændlig	C 5
5. — Landmans	C 3	19. Mindestotte (Hans Andersen Krüger)	D 3	31. Stiftelse, Bangs	C 5
6. Bløpegaard	B 5	20. Missionshus (Brorsons Minde)	B 4	32. — Bruuns	D 5
7. Crome & Goldschmidts Fabrikker	D 3	21. Post- og Telegrafst.	C 5	33. Stiftmuseum, Ribe	D 3
8. Frihøllig, Alderdoms	C 6	22. Præstegaard	C 5	34. Komm Alderdomh.	B 6
9. — Sparekass	C 5	23. Raadhus	C 5	35. Toldkammer	C 4
10. Gaasværk	D 3	24. Skole, Kathedral-	C 6	36. Vægte-boligen	D 6
11. Gæsteboderne	B 4	25. — Komm. Dreng-	C 5	37. Seminarium	D 1
12. Hospital, Ribe	D 4	26. — — Pige-	C 5	38. Aandsavgeanstalt	E 2-3
13. Hotel „Klubben“	C 5			39. Hotel „Dagmar“	C 5
14. — „Riberhus“	D 3			40. Vett & Wessels Uda.	C 4
				41. Konditor Beckhaus	B 5

BLADE AF RIBES HISTORIE

VED H. REINCKE

INDLEDNING

ETHVERT Bynavn har sin egen Klangfarve, præget af det, der er karakteristisk for Byen. Ribe er en „historisk“ By, og det vil for dens Vedkommende sige, at den *har haft sin Glanstid* — om den atter skal komme op i materiel Henseende, vil Fremtiden vise. Som den nu ligger der vesterude i det flade Land, er den, set med moderne Øjne, en beskednen By. Den Rejsende, der staar af Toget i Ribe, faar ikke det Indtryk af Travlhed og mylrende Liv, der møder ham i de østjydske Byer.

At komme til Ribe er som at komme til et gammelt, kulturpræget Hjem, et Hjem, som Nutidens Liv ikke har evnet helt at omforme. Det er ikke fed Velhavenhed eller elegante, moderne Sager, der falder i Øjnene. Men rundt omkring i Huset staar skønne, gamle Møbler, og paa Væggene hænger gamle Billeder, nedarvede gennem Slægter, rige paa Tradition, hvert Stykke med sin Historie, Slægters Historie. Og Beboerne i Huset freder om Minderne, bevarer de gamle Stykker, fordi de føler, det er Dele af dem selv.

Saaledes ogsaa med Ribe. Desværre tør man ikke paastaa, at Minderne *altid* er blevet fredet. Meget gammelt og skønt er af pietetsløse Tider vanrøgtet eller lagt øde. Men Sansen er vaagnet, og der er endnu meget tilbage. Og Vandringsmanden, der gaar gennem Ribes krogede Gader, gennem Slipperne med de toppede Brosten, forbi de gamle, skønne Bindingsværkshuse, de monumentale Stenbygninger, først og fremmest forbi Domkirken, der ligger som en Kæmpe mellem Dværge midt i Byen, føler sig hensat til svundne Tider. Og har han blot en lillebitte Gnist af den poetiske Evne til Intuition, som kun faa Mennesker ganske mangler, vokser Stemningen af sig selv frem i ham og han ser for sig *det gamle Ribe*, Mindernes By frem for nogen.

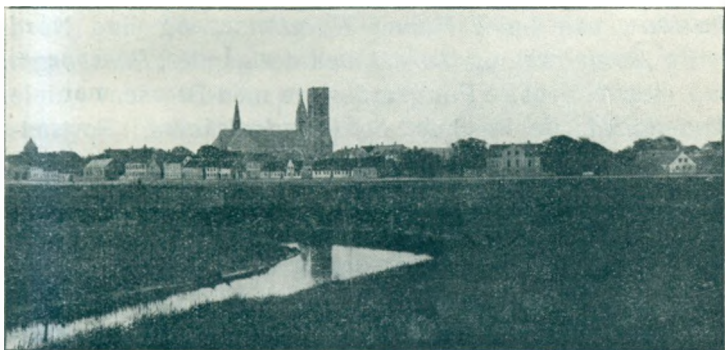
Men Ribe ønsker ikke at være en blot og bar Museumsgenstand; den gør, hvad den kan, for at følge med. Med hvad alle, der holder af Byen, maa ønske, er dette: at den, trods den moderne Tid, som ingen vil stænge ude, dog maa blive ved med at være en fredlyst Plet, en stille Stue i Danmarks Hus, hvor Respekt for og Kærlighed til det fra Fædrene nedarvede giver Tonen an.

FUGLEPERSPÉKTIV

Inden vi meddeler nogle Blade af Ribe Bys Historie, vil vi gaa op paa Domkirkens Taarn. Heroppefra, 150 Fod over Havet, har vi det bedste Overblik over Byen og det flade Land. Omtrent $\frac{3}{4}$ Mil mod Syd gaar — endnu medens dette skrives — Landegrænsen. En Mil mod Nord løber Kongeaaen, den gamle Landegrænse mellem Slesvig og Kongeriget. Ribe og nærmeste Omegn hørte nemlig indtil 1864 til de saakaldte kongerig-

ske Enklaver, der laa midt i Sønderjylland; Grænsen gik en lille halv Mil Syd og Nord for Enklaven. 1864 fik Danmark Lov til at beholde disse Enklaver sammen med de 8 Sogne ved Kolding.

Fra Taarnet ser vi, at Ribe ligger ved Bredderne af de fire Arme af Ribe Aa eller Nebs Aa, saa kaldet efter Svend Neb, der byggede „Midtmøllen“ i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede. Den ene Arm danner Byens Syd-

Ribe set fra Aaen.

grænse. Nord for Byen kommer Tved-Aa til som det femte Vandløb.

Byens latinske Navn „Ripæ“ betyder da ogsaa „Bredderne“; men om dette Navn er originalt, i saa Fald vel givet Byen af den latinskdannede Gejstlighed, der tidlig spillede en Hovedrolle, eller om det oprindelig kommer af det frisiske „riper“, en liden „Høj“ eller Skrænt, faar staa hen.

En god Mil mod Vest skelnes i klart Vejr Vesterhavet, dette Hav, der saa ofte har sat sine Bølger ind over Byen og Engene. Endnu 1911, under den sidste store Oversvømmelse, havde man oppe fra Taarnet en

prægtig Udsigt over det midlertidigt udvidede Vesterhav. Kun mod Nord og Øst dukkede Landevejene lige netop op af Bølgerne; i Plantagen, Nord for Byen, stod Vandet 4 Alen højt.

Mod Øst ses Jærnbanestationen. Gaar man fra den ad Dagmarsgade, imellem „Vedels“ og „Krügers“ Anlæg, dernæst over Aaen, kommer man forbi de mest monumentale Mindesmærker. Paa venstre Haand det gamle *Sortebrødrekloster* og Klosterkirken *Sct. Catharinæ*; paa højre Haand *Raadhuset* og lige Nord derfor *Domkirken* og *Torvet* med det gamle „*Porsborg*“. Saa atter til venstre Puggaardsgade med Brorsens gamle *Bispegaard*, nu Posthus, og *Katedralskolen*. Fortsætter man gennem Korsbrødregade, naar man til *Slotsbanken*, hvor Riberhus har staaet; derfra atter over Skibbroen, fordem Byens Havn, til Byens Centrum.

Ingen fremmed bør forsømme at se Ribe fra Dømens store Taarn. „Byen med de røde Tage“ og de mange, grønne Haver, de glitrende Vandløb og de snøede Gyder, tager sig ganske ejendommeligt ud heroppe fra. Og er det klart Vejr, ser man videre om, til Fanø, Manø og længere endnu. Mod Nordvest øjnes det moderne Esbjerg, i et og alt saa forskelligt fra Ribe, som den nye Tid fra den gamle. Man følger Aaens Bugtninger forbi de saakaldte „Holme“, Byens Forlystelsessted under Høslætten, og man faar i det hele et udmærket Indtryk af den flade karakteristiske Egn. Her mødes Danmarks fedeste Jord, Marsken, med den magreste, den lyngbevoksede Hede; her mødes Hav og Land, og den nøgne Slotsbanke, Domkirken og Raadhuset o. s. v., alt former sig oppe fra Domkirkens Taarn til et ejendommeligt Panorama.

KIRKENS BY

Midt i Byen ligger *Domkirken*, og fra første Færd har Ribe været *Gejstlighedens By*. Her byggede *Ansgar* med Kong Haarik den unges Tilladelse en Kirke, og *Rembert* blev dens Præst. Ribe blev saaledes Danmarks anden Kirkeby — Slesvig var den første —, et talende Vidnesbyrd om den Betydning, den havde allerede i Oldtiden, først og fremmest ved sin heldige Beliggenhed og sin gode Havn, noget Gejstligheden altid havde et skarpt Blik for. Ribe *Bispestol* skulde da ogsaa blive en af Landets anseligste og rigeste. Allerede Kong *Knud den store* (død 1035) overlod den Halvdelen af al kongelig Indtægt af Byen Ribe med Undtagelse af de allerstørste Bøder, 40 Marksbøderne, et Bevis paa, hvilken Betydning Byen maa have haft, og hvilken Forventning Kongen knyttede til den, og de Ribe Bisper forstod at drage sig den kongelige Bevaagenhed til Nytte. Under de talrige Stridigheder stod de i Reglen paa Kongernes Side, og store Ejendomme kom i Tidens Løb under Bispestolen, baade Nord og Syd for Byen, helt ned til Møgeltønder i Sønderjylland. Lige Syd for Ribe ligger endnu en Gaard, „Lustrup Holm“, med Rester af Volde og Grave, rimeligvis Bispens befæstede Gaard.

Den sidste katolske Biskop over Ribe Stift var Hr. *Iver Munck*, hvis store Ligsten med Munckernes tre Roser og Bispens Billede i Legemsstørrelse endnu ses i Domkirkens sydlige Sideskib. Hr. Iver Munck blev fængslet sammen med de andre Bisper, da Reformationen indførtes 1536, men slap hurtigt ud efier at have lovet ikke at føre Anke over sit Fangenskab.

Ribe synes ikke at have stillet sig synderlig venligt til den store Kirkefornyelse; maaske havde den en in-

stinktiv Fornemmelse af, at nu var dens Glanstid forbi. Hvad Bispestolen angaar, gik, som andetsteds, dens Indtægter over til Kongen, og den evangeliske Biskop — eller, som han til en Begyndelse kaldtes, Superintendents — Indtægter var ringe i Sammenligning med Forgængernes, men dog ingenlunde smaa; han beholdt en Del, baade i Penge, Korn og „Smaaredsel“, dertil Indtægter af adskilligt Gods.

Blandt de første protestantiske Bisper var Reformatoren *Hans Tavsén*, der tiltraadte Embedet i 1541 og kort efter sin Tiltrædelse udsendte et Hyrdebrev, hvori han lægger Stiftets Gejstlighed paa Sinde at vogte sig for Djævlens Fristelser og for Kætters Tilløkkelse. Men ogsaa det praktiske havde han og hans Efterfølgere Sans for, og den Ribe Bisp vedblev at indtage en anselig Stilling.

Bisperesidensen har ligget paa forskellige Steder i Byen. Efter Reformationen fandtes den i *Skolegade* i en rummelig Bolig, hvorfra der var Adgang til Domkirkens Omgang; en Tavle angiver nu Stedet. Det giver et godt Begreb om hine Tidens Tarvelighed, naar man hører, at Gaarden i Aaret 1595 var saa brøstfædig, at den med Undtagelse af en Stald og to Kamre, som Kongens Foged havde ladet bygge, var ubeboelig. Det bør dog bemærkes, at den blev gjort i Stand paa Kongens Regning.

1741 blev Salmedigteren *Brorson* Bisp i Ribe, og den gamle Bispegaard blev solgt ved Auktion.

Brorson købte *Taarnborg* i Puggaardsgade, ogsaa kaldet *Blaagaard* paa Grund af Tagstenenes mørkeblaa Glasur. Brorson skødede den til Staten til at være „en bestandig Bisperesidens“. I 1869 erhvervede Staten imidlertid en Bygning i Korsbrødregade, den nuværende

Bispegaard, hvis Sidefløj antagelig er en Rest af det gamle Johanniterkloster (Korsbrødrekloster). Taarnborg omtales i Domkapitlets Protokol, den saakaldte „Oldemoder“, som skatskyldig til Kapitlet. Ved Reformationen kom den til Kronen og var senere paa forskellige Privat-hænder, deriblandt Biskop *Oluf Munks* († 1569), der menes at have opført den nuværende Bygning, og *Anders Sørensen Vedels*. Fra 1869 til 1891 udlejedes den til private og blev saa Posthus, hvad den er den Dag i Dag. I Aaret 1904 fuldendtes dens Restauration under Ledelse af Arkitekten, Professor *Amberg*. Det gamle *Taarn*, hvoraf kun Grundstenene fandtes, opførtes i sin oprindelige sekskantede Form, og Bygningen hører nu til Byens skønneste Murstensbygninger.

Bispegaarden (det nuværende Posthus).

I Aaret 1143, saaledes fortæller Bispekrøniken, stiftede Bisp *Elias Domkapitlet*, dette pompøse Broderskab

af høje Gejstlige, som fandtes ved de katolske Domkirker, og hvis Bestemmelse var at udføre Gudstjenesten paa en værdigere Maade, end det kunde ske ved en enkelt Præst. Medlemmerne kaldtes *Kanniker*, og deres Antal har vekslet i Tidens Løb fra 12 til 21. Kapitlets vigtigste Ret var den at vælge Bisp. Denne Ret erhvervede Domkapitlerne i det øvrige Europa i Løbet af det 12te Aarhundrede. I Danmark vedblev Kongen længe at have Hovedindflydelse. Først i Aaret 1215 valgte de Ribe Kanniker selv deres Bisp, endda imod den mægtige Valdemar Sejrs Vilje.

Kannikernes Indtægter var dels de saakaldte *Præbender*, der var knyttet til de enkelte Personer, dels *Fællesindtægterne*. Disse Indtægter var store, og vi hører ogsaa om, at den verdslige Myndighed forgreb sig paa dem; men Kannikerne vidste gennemgaaende at hævde sig.

Det var oprindelig Meningen, at Domkapitlets Medlemmer skulde leve efter Klosterregler, altsaa som Munke; men det syntes de Herrer ikke om, og det varede heller ikke mere end ca. et halvt Aarhundrede efter Kapitlets Oprettelse, inden dette Klosterliv ophævedes. Syd for Domkirken har man fundet Rester af det formentlig oprindelige Kapitelhu .

Med Reformationen tabte Domkapitlet sin Betydning; men det vedblev at bestaa. Det beholdt egentlig kun een Forretning, den at dømme i Ægteskabssager ved „Tamperret“. Indtil 1617 var det dog i Virkeligheden Domstol for alle Stiftets gejstlige Sager. Følgen af denne Forandring blev, at Kongerne efterhaanden kom ind paa at benytte Prælaturer*) og Kannikedømmer til at lønne andre Embedsmænd. Boede en saadan Embedsmand ikke i Ribe, maatte han i alt Fald møde til de 4 Tamperretsdage. Dog vedblev nogle af Embedsmændene at

*) De fornemste Medlemmer hed Prælater.

være knyttet til Gejstligheden, og Bisperne var næsten altid Indehavere af et Prælatur.

Den berømteste Kannik i den protestantiske Tid er *Anders Sørensen Vedel*, Historiografen, det 16de Aarhundredes største videnskabelige Navn i Danmark. I Ribe Domkirke holdt han sin Ligtale over Frederik den Anden med den frimodige Udtalelse om Hans Naades Forhold til de stærke Drikke. Han døde 1616. Blandt Gejstlige og Kanniker maa ogsaa nævnes Bispen *Peder Palladius* († 1560), Digteren *Hans Lauridsen Amerinus*, Historikerne *Niels Kragh* († 1602) og *Hans Svanning* († 1676), der alle ogsaa var født i Ribe. I Enevældens første Aar ophævedes Domkapitlet; men endnu har Ribe baade Bisp og Stiftsprovst, Nutidens Prælater.

Til de Ting, der svandt, i alt Fald i deres oprindelige Skikkelse, ved Reformationen, hører ogsaa *Klostrene* og mange af de i Middelalderen saa talrige *Kirker*. Ældst i Landt Klostrene var Nonneklostret *St. Nicolai*, beliggende omtrent hvor nu Banegaarden har sin Plads. Det nævnes allerede 1215 og stod under Kongens Patronat. Det var da ogsaa Kongen, Kristian den Første, der i Aaret 1479 skænkede det til Johanniterklostret paa Grund af „forskellige i det begaaede Skændigheder“. Nonnerne beskyldtes med andre Ord for Usædelighed. Det gav Anledning til en Strid, der førtes lige til Paven i Rom, som gav Nonnerne Medhold; men først i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede endtes Striden ved Kongens Mellekomst. Domkapitlet, som havde taget sig af Nonnerne, fik sig en Næse.

Allerede 1537, Aaret efter Kirkeforandringens Indførelse, lagdes Klostrets Jordegods ind under Riberhus, men de faa tilbageværende Nonner fik som Klosterjomfruer deres Underhold indtil deres Død.

Nikolaj Kirke var i Middelalderen, som det ofte var Tilfældet med Klosterkirker, tillige Sognekirke for en Del af Byen. I Aaret 1875 fandt man paa den forhenværende Kirkegaard en Del Skeletter og en muret Grav.

I Aaret 1228 kom Tiggermunkene til Ribe og stiftede *Sortebrødreklostret* (Dominikanerklostret), det eneste af Ribes Klostre, der endnu er bevaret og vil blive omtalt udførligt senere. Som Stifter nævnes Broder *Bjørn*. Han valgte en smuk og behagelig Plads ved Aaen, og Bygningen var statelig og solid og hører endnu til en af Byens største Seværdigheder. Ogsaa Sortebrødreklostret blev selvfølgelig ved Reformationen inddraget under Kronen, og 1543 omdannedes det til et almindeligt Hospital (herom senere).

Ogsaa den anden Tiggermunkeorden, *Graabrødrene* (Franciskanerne), stiftede 1232 et Kloster i Ribe. De kom, som Køniken fortæller, „paa deres bare Ben ind i Landet“. Klosteret, hvis Bygning skal have været meget anselig, laa i Byens vestlige Del, ikke langt fra det nuværende Alderdomshjem, hvis Gavl vender ud imod St. Laurentii Gade, der har Navn efter den Helgen, til hvem Klosters Kirke var indviet. Med Reformationen forsvandt baade Kirke og Kloster; 1872 fandt man Levninger af Klostermurene. Den nuværende Graabrødegade er nu det eneste synlige Minde om de fattige og fromme Munke; oprindelig bar den nuværende *Grydegade* dette Navn.

I St. Laurentii Gade fandtes for nogle Aar siden Grundmurene til en lille Kirke, *Sct. Clemens*. Turistforeningen købte Grunden for om muligt at frede om de gamle Fundamenter. De sagkyndige erklærede imidlertid, at disse, udsat for Luftens Paavirkning, snart vilde forvitte, og Planen maatte opgives.

Der er nu opført et Privathus — Sct. Clemens Hus — paa Grunden, hvor Stiftsprovsten for Tiden har sin Bolig.

Som ovenfor omtalt, menes den ene Fløj af den nuværende Bispegaard i Korsbrødregade at stamme fra *Korsbrødreklostret* (Johanniterklostret), hvis Strid med Nonnerne vi lige har omtalt. Klostret nævnes første Gang 1311 og samlede sig i Tidens Løb meget Gods; det ejede bl. a. Spedalskhedsgaarden, *Sct. Jørgensgaard*, nær den nuværende Saltgade.

Da Kirkeforandringen kom, gik det som bekendt ikke Munkene, særlig Tiggermunkene, synderlig godt. Kun i Ribe behandlede man dem med Skaansomhed, vel i Følelsen af, at de og alle Kirkens Mænd havde deres store Andel i Byens Betydning.

Inden vi forlader Gestligheden, maa vi omtale en Institution, som var nøje knyttet til den, og som endnu den Dag i Dag blomstrer i Ribe, nemlig *Domskolen* eller, som den senere kaldtes, *Katedralskolen*.

Da Domkapitlet oprettedes, fik det straks Ret til at ordne Skolen — en saadan har vel allerede eksisteret, men blev nu organiseret som en ordnet Domskole. Ved Skole forstod man dengang kun den „sorte Skole“, Latinskolen; andre mere moderne Skolearter var ukendte. „Skolemester“, d. v. s., Rektor, var oprindeligt en af Kannerne, men i alt Fald en Gejstlig, og denne Skoles, som andres, Formaal var i første Række at skaffe veloplærte Gejstlige. Noget Universitet havde Danmark jo endnu ikke, og da det 1479 oprettedes, var det kun et Mindretal af de Gejstlige Landet over, der naaede at studere her. Flertallet kom fra Skolerne.

De ældste Skolebygninger eller Skolelokaler kan ikke paavises; der har vel været undervist i Kannerhuset, der, som omtalt, er forsvundet, og senere maaske i Kan-

uikernes Boliger, efterat Klosterlivet var opgivet. 1310 nævnes Skolebygningen i den daværende Skolegade, den nuværende *Puggaardsgade*; i det 15de Aarhundrede fandtes den i *St. Hansgade* (nu Bispegade). Omkring Aar 1500 flyttedes den til Hjørnet af den nuværende *Skolegade* og *Grydergade*, og her blev den til 1856, da den nuværende Bygning opførtes.

I Bagbygningen til den omtalte Hjørneejendom findes endnu det ældste Lokale, der efter Stenenes Art maa være opført iør Midten af det 15de Aarhundrede. Da *Peter Paladius* (født 1503 i Ribe) gik i Skole her, var der ikke mindre end 700 *Peblinge*, og de smaa maatte læse paa Loftet. Selv om Disciplene har staaet op under Undervisningen, har Pladsen dog været umaaelig trang. Skolehygiene var den Gang en ukendt Videnskab. Peter Paladius fortæller dog, at Børnene lærte med Lyst og Leg, hvilket taler til den daværende Skolemester, Hr. *Bakkens* Ære. Det er ellers bekendt nok, at Datidens Skolemestre ansaa Kiset for nok saa vigtigt som Bogen. Skolemesteren havde fra Aar 1278 visse Indtægter af *Darum* Sogne kald mod at give de Darumers Børn fri Undervisning. Rektorens Indtægter var dog selv efter Reformationen meget smaa, men bedredes dog i Løbet af det 16de Aarhundrede. Lærerne (*Hørere* eller *Lokater*) havde foruden en Del Indtægter af Kirkerne tillige fri Kost af „Kommunitetet“ (o: Fællesspisning i Hospitalet) og frit Kammer eller Lejlighed ved Skolen. Disciplene betalte efter Evne, fra 1 Skilling til 1 Daler halvaarlig. Da mange var af fattige Forældre, var de i stort Omfang henviste til den private og offentlige Godgørenhed; noget tjente de ved at synge for Dørene, mere vel ved at tigge hos Borgerne. I Aaret 1527 uddeltes der Tiggertegn til 101 Disciple; un-

der deres Tiggergang skulde de være kendelige paa en Hætte. En særlig Indtægt havde de ældre Disciple som „Løbedegne“. Skolemesteren i Ribe havde fra gammel Tid Ret til at besætte en Del Degnekald, og hertil brugtes de ældre Disciple. Hele Grønskollinger behøvede disse Degne ikke at være, thi en Skolegang paa hen-

Hjørnet af Puggaardsgade (Forr. paa Hjørnet tilhører Inst. K. Petersen).

imod en Snes Aar var ingenlunde ualmindelig; men saa kunde man jo ogsaa være saa heldig at faa et lidet Præstekald, og selve Degnestillingen var jo et Levebrød, der nok kunde friste i hine beskedne Tider.

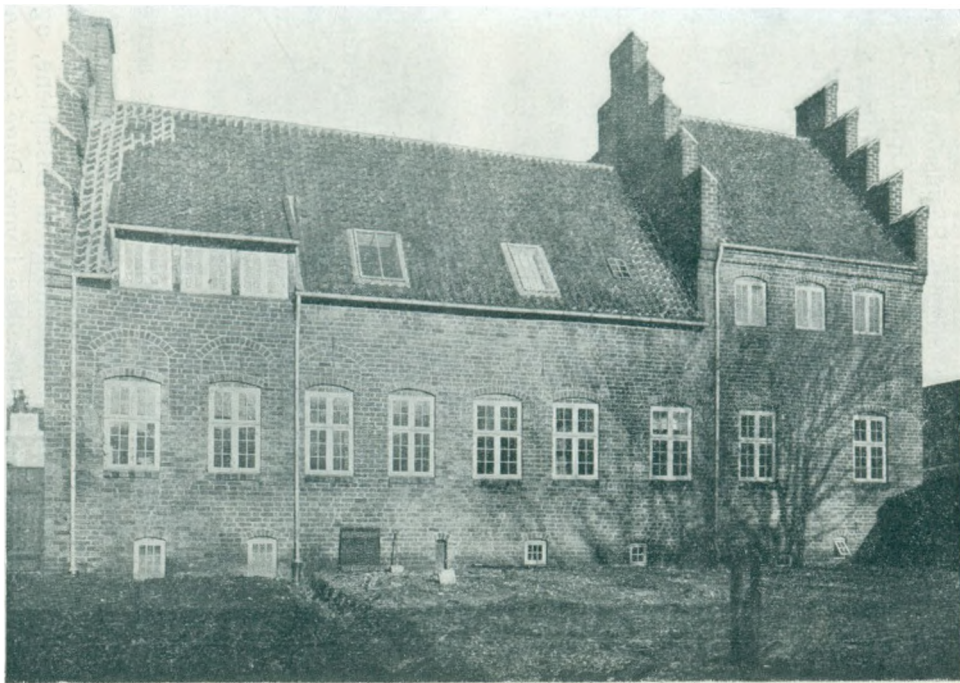
Blandt ældre Rektorer i Ribe Skole bør nævnes den lærde *Falster*, død 1752, Grundlægger af Skolens Bibliotek*), og den dygtige Skolemand *Thorup*, der be-

*) En ældre Bogsamling var paa den Tid ædt op af Møl. Calepini Leksikon med vedhængende Jernkæde, som endnu findes i Skolebiblioteket, stammer rimeligvis fra denne ældste Bogsamling.

klædte Embedet til 1844 og har efterladt sig et synligt Minde i sine talrige Skoleprogrammer og historiske Afhandlinger, navnlig vedrørende Skolens Historie.

Det Billede, der tegner sig for os af Ribe Skole, naar vi gaar et Par Hundrede Aar tilbage i Tiden, er unægtelig vidt forskelligt fra det nuværende. Med Lærdommen har det til Tider sikkert været ret kummerligt; men „broget“ har Livet formet sig. De mange Peblinge har spillet en Rolle i Byen, og det hvadenten de glædede Menigheden ved deres Kirkesang, ved Ligbegængelser eller anden højtidelig Lejlighed, eller man ærgrede sig over deres Tiggeri. Skolens Fester har været Byens, og særlig tør vi tro, at de i gamle Dage saa almindelige Skoleskuespil, der fortsættes i alt Fald ind i det 17. Aarhundrede, har interesseret Publikum, der jo ellers ikke havde Lejlighed til at se Komædie.

Det er ovenfor omtalt, at Disciplene i Ribe for en stor Dels Vedkommende maatte leve af Understøttelse. Lige fra de ældste Tider ser vi da ogsaa, at mange Borgere, ofte gamle Disciple, har været betænkte paa at række en hjælpende Haand. Først blandt disse nævnes Biskop *Kristjern*, der 1298 stiftede *Puggaard* til Understøttelse for 20 fattige Skolebørn, „der er tjenlige til at studere, og som skal tages fra alle Dele af Stiftet, med fælles Bolig og Bæspising i Ribe til evig Tid“. Bispfen lod opføre en Bygning af Sten i Pugetoft (Pug = Pog), og foruden Stifterens Gave berigedes den i Tidens Løb ved Testamenter og kunde saaledes have faaet stor Betydning. Men daarlig Styrelse ødelagde Chancerne, og det var til Uheld for Stiftelsen, at Forstanderskabet senere blev gjort til en fordelagtig Stilling for en af Kannikerne. 1554 bestemtes det da, at Puggaards Gods skulde lægges til det flere Gange omtalte Hospi-

„Puggaard“.

tal, der saa skulde give 12 Peblinge Kost og 5 Lokater (Lærere) 2 Daler hvert Fjerdingsaar og vedligeholde Bygningerne, saa at Skolemester og Lokater kunde have deres Bolig der. Senere afløstes Bispisningen af Kostpenge, og 1836 ved Stipendiefondens Oprettelse, kapitaliseredes dette til 209 Rdlr., en ringe Sum i Betragtning af de store Midler, der oprindeligt havde staaet til Stiftelsens Raadighed.

Bygningerne bevaredes dog, og den nuværende Skolebygning er opført 1855—56 paa gamle Puggaards Grund efter Planer af Bygningsinspektør *Thielemann*; senere er adskillige Tilbygninger opførte. En Bygning af selve det gamle Puggaard staar endnu, den smukke middelalderlige Bygning med Trappegavle, som ses i Skolegaarden straks paa venstre Haand. Fra Midten af det 16de Aarhundrede til 1903 tjente den som Rektorbolig. I 1903, da den nye Skolelov indførtes, indrettede man den til Sløjdlokale. I Aarene 1914—16 blev „Puggaard“ restaureret efter Tegning af Arkitekt *Strøm Tejsen* i København og danner nu det statelige Rum for Skolens Sløjdsal og kemisk-fysiske Laboratorium, indrettet med alle moderne Rekvisiter, som i høj Grad vilde forbavse de gamle Herrer fra de svundne Tider, hvis de kunde se dem.

Ogsaa med andre *Legater* var og er Skolen velforsynet. En Del af disse tilligemed Legater fra de i forrige Aarhundrede nedlagte jyske Latinskoler samledes 1836 i den saakaldte „Stipendiefond“. Andre, særlig det af *Nis Nissen* (f. 1770 i Vilstrup Sogn v. Ribe) stiftede Legat uddeles endnu selvstændigt til Disciplene, og de Ribe „Peblinge“ kan heller ikke i vore Dage klage over, at der ikke bliver sørget for dem.

Ribe Skole betød altsaa *Latinskolen (Katedralskolen)*,

Katedralskolen (det nuværende Lærekollegium).

Fra venstre til højre:

Simonsen. Høst. Jensen. Munk. Nørreguard. Reincke.

Bløch. Christiansen. Wulsten. Wang.

Forsberg. Knudsen. Amorsen. Rektor Nielsen. Dybdal. Bech.

og Sprogbrugen har forøvrigt holdt sig til vore Dage. Men allerede i det 16de Aarhundrede fandtes dog ogsaa *danske* Skoler, eller, som de ogsaa kaldes, danske og tyske Skoler, d. v. s. Skoler, hvor der lærtes Dansk og Tysk samt Skrivning og Regning. Mange ansete Borgere sendte deres Børn i disse Skoler for senere at lade dem gaa til Latinskolen.

I Sønderportsgade, nær Domkirken, findes paa et Hus en Tavle, der melder, at her havde *Ambrosius Stub* sin Bolig. Digteren af „Du dejlig Rosenknop“ tilbragte som „Skoleholder“ sine sidste seks Aar i Ribe († 1758), og Bestillingen var saare kummerlig.

KONGERNES BY

Var Ribe Gejstlighedens By, saa var den i ikke mindre Grad Kongernes. Byerne hørte jo med deres større Trang til Retshaandhævelse naturligt ind under Kongens særlige Interessesfære, og Ribe med den gode Havn og Forbindelsen med Udlandet kunde særlig glæde sig ved Kongernes Bevaagenhed. Kong *Niels* (1104—34) skal have anlagt *Riberhus*, der laa i Byens Vestkant, paa den nuværende Slotsbanke, og her fejrede han 1127 Sønnen Magnus' Bryllup med en polsk Prinsesse, fordi Byen, som Saxo siger, var fuld af forskellige Varer. Og Ribebispen Thure stod støt paa Kongens Side, da Erik Emun efter Knud Lavards Mord gjorde Oprør.

Samme Erik Emun blev jo Konge, men dræbtes allerede 1137 af Herremanden *Sorte Plov*, da han holdt Retterting i Ribe. Han blev begravet i Domkirken og i „Oldemoder“ fortælles, at der daglig læstes Sjælemesser for Kong Erik. Da man 1830 undersøgte den formentlige Grav Øst for den nordlige Kirkedør fandt man dog

ikke Kongens Lig, men ganske vist nogle Ben og 3 Blyplader med Bispenavne.

Valdemar Sejr (1202—1241) gav Byen dens ældste Privilegium, der findes i Raadhusmuseet, og som bekræftedes af alle hans Sønner. Som de, „der særligen ere komne vor Vilje i Møde“, fik Ribeborgerne Lov til at handle uden Afgifter, Torvepenge eller Told nogetsteds.

Under Valdemar Sejr havde Ribe i det hele sin mest glimrende Tid. Allerede Aaret før hans Tronbestigelse paabegyndte Borgerne *Murbefæstningen*, der sikkert skulde afløse det gamle Palissadeværk, og 100 Aar senere gav Erik Menved dem „Holmene“ til Hjælp til Befæstningen. Men heller ikke senere findes denne omtalt som andet end Byens „Planke“. Murene er vel aldrig blevet til noget rigtigt. Derimod havde Byen tre Porte: *Nørreport* paa Nederdammen, der først forsvandt 1843; en Jærnhånd, der skal have siddet her, findes paa Raadhusmuseet; *Sønderport* for Enden af Sønderports-gade og St. Michaels Port ved Enden af Hundegade.

Ribe blev fra Valdemarstiden et yndet Opholdssted for Kongerne, og i de saakaldte *historiske* Folkeviser nævnes Byen meget hyppigt. Selv om den ikke har spillet slet saa stor en Rolle, som man af Viserne skulde antage, saa ses det dog klart, at dens Betydning har været stor. Sikkert er det i alt Fald, at Valdemar Sejr her holdt sin Søns, Valdemar den unges, Bryllup (1229), at hans tre Sønner ofte opholdt sig i Ribe. Da *Erik* (Plovpenning) og *Abel* krigede, indtog den sidste Byen og Slottet og fangede Kongens to Døtre og en Del af Hans Mænd; det var i April Maaned 1247, og allerede i Juni skal Kongen have taget Byen tilbage. Den bekendte Vise om Slottets Erobring under en Dans,

der benyttedes som Krigslist, handler sandsynligvis om denne Begivenhed.

Der gaar Dans paa Riber-Bro,
 Slottet det er vundet.
 Der danser Ridder med udskaaren Sko.
 For Erik Konge hin unge.
 Med dem saa vare de.

Og til sidst efter Opregning af alle de dansende:

De dansed dem paa Slottet ind,
 med dragne Sværd under Skarlagenskind.

* * *

Aldrig saa jeg en Ridderdans.
 — Slottet det er vundet —
 vinde saa Slottet med Rosenkrans.
 For Erik Konge hin unge.
 Med dem saa vare de.

Men først og sidst er Dronning *Dagmars* Navn knyttet uløseligt til Ribe, selvom Historien ikke kan give Sagnet Medhold i at henlægge baade hendes Bryllup og hendes Død til den gamle Stad. *Vedel* lader Dronningens Skib kaste Anker ved *Manø*, og derfra føres hun til Ribe. Fortællingen om hendes Landgang ved Ribe har Fru *Marie Carl Nielsen* lagt til Grund for sin yndefulde Fremstilling af den blide Dronning, der staar i Forstavnen af den Baad, der fører hende ind til Kysten, og forventningsfuld ser ind imod Land. I et stemningsfuldt Relief paa Fodstykket ses den syge Dronning, omgivet af sine grædende Jomfruer og „liden Kirsten“, der læser for den døende, medens hun venter paa Kongen, der befandt sig paa det ilsomme Ridt.

Og hvad Historien end siger, saa vil Folket dog stadig nynne:

Dronning Dagmar ligger i Ribe syg;
 til Ringsted monne de hende vente.
 Alle de Fruer i Danmark ere,
 dem lader hun sig hente.

Og fra Dronningen vil Tanken gaa til hendes Herre-
 Kongen:

Der han red over Randbøl Hede,
 da fulgte ham femten Svende;
 der han kom over Ribe Bro.
 da var den Herre alene.

Fru Carl Niensens Billedstøtte, der staar paa den
 nøgne Banke, er nu det eneste synlige Minde om Dron-
 ningen og det skønne Riberhus.

I Ribe endte den sidste af Valdemar Sejrs Sønner,
Christopher I, sine Dage, forgivet, som troværdige Kil-
 der siger. Det berettes endog, at Gerningsmanden, Ab-
 beden *Arnfast*, forgav ham i Alterens Sakramente; men
 Hvitfeldt mener, at det skete ved et Gæstebud. Den
 dræbte Konge var bandlyst, men de Ribe Kanniker be-
 gravede ham dog inde i Domkirken, fordi han havde
 angret før sin Død den Uret, han havde gjort mod sin
 Modstander, Ærkebisp *Jakob Erlandsen*, og lovet at
 give Oprejsning. Helt rolige har de gode Kanniker alt-
 saa næppe været. Thi lovstridigt var det at begrave
 bandlyst Mand paa helligt Sted. Kongen blev begravet
 under den store Kuppel. 1843, under den da foretagne
 Restauration, blev Graven undersøgt og atter 1901, men
 man kom til det Resultat, at den Kiste, der fandtes,
 ikke kunde være Kongens; den var ældre. Sønnen, *Erik*
Glipping, gav 1269 Ribe dens Byret; men herom senere.

Midt i det 14de Aarhundrede kom en anden „konge-
 lig Gæst“ til Byen, men det var en Mørkets Hersker, der
 spredte Død og Ødelæggelse om sig, nemlig *den sorte*

Død, der krævede mange Ofre, maaske henimod Halvdelen af den mandlige Befolkning. Da der i samme Tidsrum indtraf Ildebrande og den store Stormflod, *de grote Mandranck* (1362), da næsten hele Byen stod under Vand, vil man forstaa, at der har været Sorg i Byen; men Efterretningerne fra dette Tidsrum er lidet fyldige. Den største kongelige Begivenhed i det 15de Aarhundrede har sikkert været *Kristoffer af Bayerns* Kroning, der foregik her den 1. Januar 1443, i Domkirken, hvor for en Menneskalder siden hans Forældre var blevet viede. Det gik prægtigt til. Fire Hertuger bar de kongelige Tegn, Kongen sad paa en Trone i Korets vestlige Side, iført Krone og Kaabe, Ærkebispen læste Messen, Kongen selv Evangeliet; saa blev han salvet af Ærkebispen og aflagde Kongeeden. Ridderslag og Turnering og andre Festligheder fulgte, og Ribeborgerne fik Bekræftelse paa deres Byret. Kongen tog dem under sin særlige Beskyttelse og erklærede dem *fri for Told* allevegne i Riget undtagen til Efteraarsmarkederne i Skanør og Dragør; men sidstnævnte Steder havde de forøvrigt ifølge særlig Benaadning ikke betalt Told siden Slutningen af det 13de Aarhundrede.

Glemmes bør det heller ikke, at det var i Ribe, at *Christian I* i Aaret 1460 valgtes til Hertug i Slesvig og Greve af Holsten, selvom det ikke hører til de lyse Minder. Fra et Vindu i Byens daværende Raadhus i Grønne-gade udraabte Bispen af Slesvig denne Begivenhed, hvorved Slesvig og Holsten bestemtes til at forblive „op evig ungedeelt tosammen“. Havde Kongen vidst, at han herved bar Ved til Fremtidens Slesvig-Holsteinisme, havde han næppe glædet sig saa meget, som han sikkert gjorde, over sin Værdighed.

Kong Hans var en stor Ynder af Ribe. Sidste Gang,

han opholdt sig her, var i Slutningen af 1512 og Begyndelsen af 1513; Kongens Søn, Christian (II) og Dronningen var med. De boede hos den forhenværende Borgmester Iver Nielsen, kaldet *Store Iver* — maaske har Riberhus ikke kunnet rumme saa stor en Indkvartering.

Under Kongens Ophold steg Floden, og Kongen blev sinket i sin Afrejse. Ofte gik han ud i Borgmesterens Gadedør, og en Gang vendte han sig til sit Følge og formanede det til at ære og tjene den Herre, „som uden Bøsse og Pil og anden Krigsrustning aleneste ved et Element kan holde os imod vor Vilje i denne By“. Da han endelig slap bort og red Nordpaa, faldt Hesten med ham i Sumpene ved Skernaa, og det Fald blev hans Død.

Med Reformationen var det ude med Ribe baade som Gejstlighedens og som Kongens egen By. Den stolte katolske Kirke faldt, og det østlige Danmark, med København i Spidsen, gjorde sig stærkere gældende. Nu var der kun een blandt de mange, endda een af de ringeste, omend dens Handel endnu var betydelig i lange Tider.

Dronn. Dagmar-Statuen paa Slotshanken
(af Fru Anne Marie Carl-Nielsen).

Allerede i Chr. IV.s Tid omtales *Riberhus'* Bygninger som meget forfaldne, og det led meget ved de bestandige Krige. Fra 1627—1629 var det besat af de kejserlige Tropper, og *Torstenson* besatte det 1644. Grev *Rantzau*, som blev sendt til Hjælp af Bispen af Bremen — den senere Kong Frederik III — stillede Kanoner op paa Domkirkens Taarn og skød derfra paa Slottet. Svenskerne svarede, men de maatte give sig. Ved den Lejlighed gik nogle af Sandstenspillerne omkring Taarnets Platform i Løbet og maatte senere erstattes med kobberforhuede Træpiller.

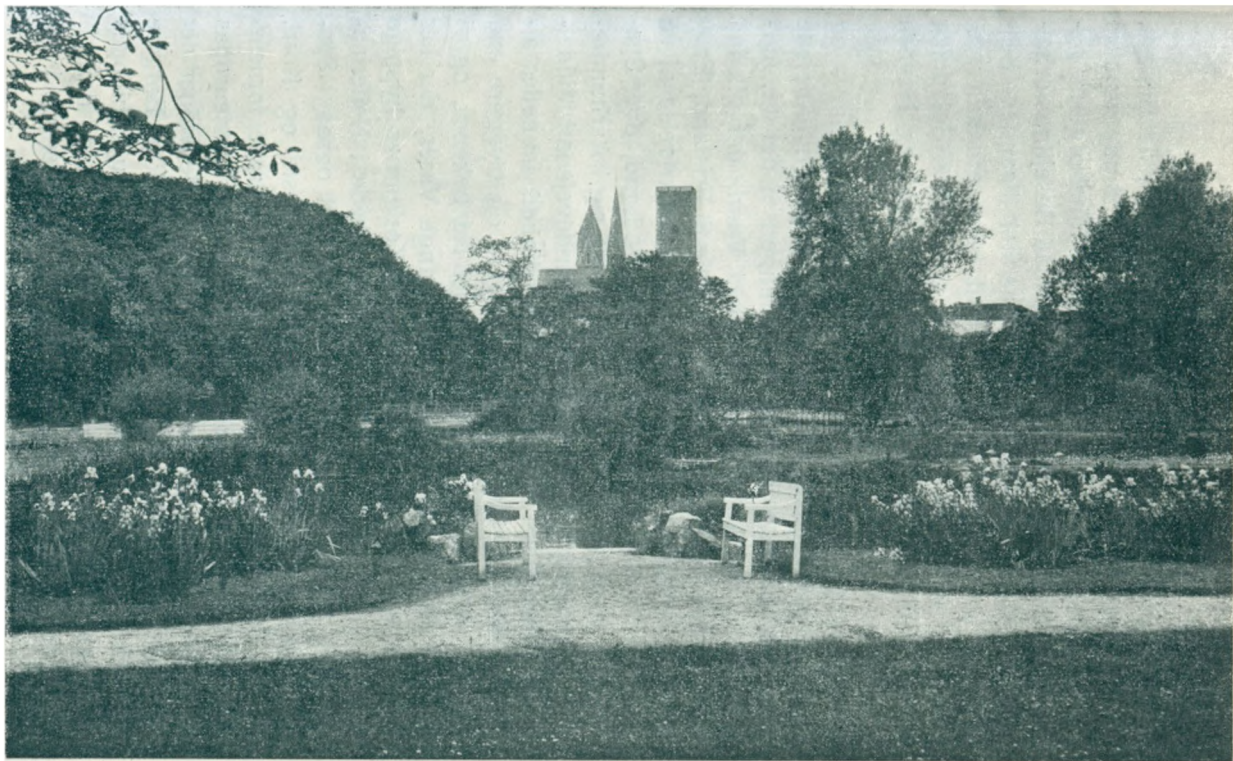
Svenskerne kom igen, men Slottet blev taget med Storm, og Besætningen maatte springe over Klingen. Efter Krigenes Ophør var Slottet ubeboeligt og forfaldt efterhaanden ganske; nogle Materialier skænkedes til St. Katharine Kirken, og med hine Dages ringere, offentlige „Regelmæssighed“ in mente kan vi let tænke os, at adskilligt baade af Tømmer og Sten er forsvundet i al Stilhed for at komme til Nytte andetsteds.

I *Lektor Terpagers* Bog om Ribe og i *Danckwerths* Atlas findes Billeder af Slottet. Mod Nordvest, der hvor Adgangen til Banken endnu er, var Vindebroen, i Slotsgaarden saas et Springvand; Bygningerne var mangeartede, og det hele var befæstet med Grave og Palissader. Volde og Grave er ene tilbage og taler deres tavse Sprog om svunden Herlighed til den, der forstaar det. Gamle *Terpiger* fortæller, at han, naar han i sin Ungdom legede ved Slottet, hørte et otte Gange gentaget Ekko.

HAVETS OG HANDELENS BY

Fra gamle Dage har Ribe været knyttet til Havet. Nutidens Ribe har mærket mest dertil, naar Vestenstor-

Anlægget ved Ribe.

men sendte Havvandet ind og oversvømmede Engene, saa at Havets Indflydelse paa Græsset kunde mærkes Aar og Dag derefter. Intet Under, at Ribeborgerne ogsaa i Nutiden har beskæftiget sig med Besejlingsforholdene og spekuleret paa atter at faa det tilsandede Sejløb i Orden. Dette Spørgsmaal vil blive afhandlet senere, her skal blot i Forbindelse med Ribes Betydning som Handelsby omtales den Rolle, Havet og Havnen har spillet i ældre Tid.

Thi vore Fædre kendte Havet som Danskens — og særlig Ripenserens — Vej til Ros og Magt. Allerede *Adam af Bremen* fortæller i Slutningen af det 11. Aarhundrede, at Ribe er omflydt af et Vand, der gik ind fra Oceanet, og ad hvilket man sejlede til Frisland, England og Tyskland, og der tilføjes en Beskrivelse af en Rejserute til Søs fra Ribe til det hellige Land, over Spanien og Middelhavet, en Vej, der holdt sig i Aarhundreder. Man maa her huske paa, at Landevejene i Middelalderen var højst usikre; en Skibslejlighed savnedes aldrig i Ribe, og Havet var fredeligere og tryggere end Landet. Ribe Havn var fra gammel Tid bekendt, og vi har fra forrige Afsnit set, at de mange Varer, der her var samlede, var en af Grundene til Kongernes hyppige Ophold her. Man hentede kostbart Klæde i Nederlandene og England, Vin i Frankrig og vel ogsaa i Spanien, Øl i Tyskland, og man udførte Heste og Korn, Flæsk, Smør og Fisk, i det 13de Aarhundrede fornemmelig til Flandern, dengang Hovedsædet for Vesteuropas Handelsliv. Endnu i det 15de Aarhundrede vidner det af Byen erhvervede „Fri Ledhe Breffue, at Ribe Borgere maa frit sejle i Flandern ubehindret af Hertug Philippus af Burgund og Flandern“ om betydelig Sejlads dertil.

De Ribe Købmænd blev ikke siddende hjemme i de-

res Boder, men drog omkring enten selv eller ved deres Udsendinge, ikke blot i Jylland, men ogsaa paa Øerne, dels for at sælge deres Indførselsartikler, dels for at opkøbe Landets Produkter, til stor Misfornøjelse for Købmændene i de andre Byer, men til Glæde for Publikum. „Naar Riberne kom“, hed det paa Markederne, „saa lad os købe godt Klæde“; det minder om de bekendte Folkeverseord, at man „drog til Ribe for at lade sig Klæder skære“.

Af Kong Hans' Dronning, *Kristines*, Regnskaber ses det, at hun forsynede sig fra Ribe med „Urter“, d. v. s. Krydderier, der i Middelalderen spillede en langt større Rolle end nutildags; de gamle holdt meget af det stærke, baade i tør og flydende Tilstand. Og Dronningen købte Rosiner, Figen og Olie, tør og saltet Fisk og Laks, Lærred og Silke, Vin og Øl, Glasvarer og — navnlig — Klæde. Hun var en god Kunde.

Omkring ved Midten af det 14de Aarhundrede havde Ribe tilegnet sig Ret som Stapelplads for Jyllands Vestkyst, og Byen forsøgte at forhindre direkte Udførsel fra Varde og Ringkøbing; da senere, i Slutningen af det 15de og 16de Aarhundrede, Studehandelen blev den vigtigste, ser vi Kristian den første ved en Forordning af 1475 fastsætte, at ingen maatte drive deres Stude længere end til Ribe, Kolding og Assens, og endnu i Midten af det 16de Aarhundrede var det forbudt at udskibe Stude fra Varde og Ringkøbing.

Af stor Betydning for Handelen var Markederne, navnlig Efteraarsmarkedet, der holdtes ved „vor Frue Fødselsdagstid“, den 8. September, og „Riber Marked“ benyttedes ofte i Middelalderens Slutning som Termin for Betalinger og Leveringer, og talrige Dokumenter, udstedte paa Riber Markeds Tid, vidner noksom om, at

der i de Dage samlede en Mængde Mennesker, baade Adels- og Borgerstand, i den gamle By. Det største Antal Stude udførtes i Aaret 1519, nemlig 11,458, men endnu 1599 gik Antallet dog op til næsten 4000.

Studehandelen foregik paa den Maade, at de Ribe Købmænd opkøbte magre Stude, der saa fededes Vinteren over omkring i Jylland, og da senere Kongerne til Fordel for Adelen søgte at lægge Hindringer i Vejen — Forordningen af 8de Juni 1638 forbød Borgerne i alle Købstæder at opstalde Øksne andetsteds end paa deres eget Poder eller paa Kongens og Adelens Lade-gaarde — saa lykkedes det dog Ripenserne at afvende Faren for deres Vedkommende og ved særligt Kongebrev at hævde deres gamle Opkøbsret og Opstaldningsret hos Kongens og Kapitlets Tjenere omkring Ribe.

Ribe Bys Privilegier blev forøvrigt ogsaa efter Reformationen, helt op i det attende Aarhundrede, Gang efter Gang bekræftede; men den egentlige Storhedstid hører op nu, da Gejstlighedens Magt sank, samtidig med at andre Byer dukkede op som Konkurrenter. Endskønt Ribes Handel endnu i det 16de Aarhundrede og et godt Stykke ind i det 17de var ret betydelig, er det dog en Tilbagegang i Sammenligning med gamle Dage.

Byen blev heller ikke hverken før eller senere, skaaet for slemme Ulykker; Ildebrande lagde store Dele øde, Pesten hærgede, og Havet — det samme Hav, der havde været Byens Vej til Rigdom og Magt — viste sit onde Lune ved talrige Vandfloder.

Byens Historie er fuld af Beretninger om de Ulykker, Havet voldte. I Aaret 1362 indtraf den ovenfor omtalte store Vandflod, der har faaet Navnet af „*de grote Mandranck*“; i det frisiske Sønderjylland bortrev den 30 Kirkesogne, men nærmere Efterretninger om dens

Virkninger i Ribe foreligger ikke; men naar Bispekrøniken fortæller, at næsten hele Byen stod under Vand, saa er det vel næppe tvivlsomt, at den ogsaa her har haft ødelæggende Virkning.

Om en anden Vandflod nogle Aar senere, den 2. November 1532, beretter en samtidig Munk, at Vandet stod saa højt, at man kunde fange levende Fisk i Sortebrødreklostrets Omgang.

Men den højeste Vandflod, som Historien ved at berette om, indtraf Natten mellem den 11. og 12. Oktober 1634 og anrettede uhyre Ødelæggelser. I Tønder og Riberhus Len skal der være omkommet 4000 Mennesker. Borgmester *Hans Friis* beretter herom saaledes: „Anno 1634 imellem den 11. og 12. Oktober om Natten, da den nye Maane begyndte at tændes, opkom en Vandflod, som var meget forskrækkelig op paa 3 Timers Tid, fra Kl. var 11, og til Klokken var 2, voksede saa stor og højt, at den gik tvært igennem Ribe Domkirke. Skibe og Skuder opsat ved Farup Kirke; alle Broer, Damme og Diger, Møller, Huse og Stalde her ved Ribe mestendels fordærvet og nedslagen. Item er beregnet, at paa denne Kant af Søsiden, udi Holsten, Ditmarsk, Strand og Ejdersted skal udi samme Vandflod være druknet og omkommen over 22,000 Mennesker, af Kvæg og Kreaturer utallige. Og udi Farup Sogn her ved Byen blev (o: omkom) alene 295 Mennesker. Gud være alle deres Sjæle naadig“.

Denne Vandflod synes at være den eneste, der er trængt ind i Domkirken. Paa den sydøstlige af Midtskibets Piller findes, som bekendt, endnu et Mærke, som skal angive, hvor højt Vandet stod inde i Kirken. Skaden paa privat og offentlig Ejendom var saa stor, at Byen fik eftergivet 3 Aars Skatter til Kongen; derimod

synes der ikke at være omkommet mange Mennesker i selve Ribe By.

Intet Aarhundrede har været fri for Havets Rasen, og ofte kom der voldsomme Stigninger med korte Mellemrum, saaledes 1909 og 1911, da Vandet steg op i Gaderne, trængte ind i Husene og forvandlede Byen til en Ø, der næsten helt var afskaaret fra Forbindelse med Omverdenen.

Nu har det 1914 fuldendte Dige sat en Bom for Vesterhavet.

BYENS STYRELSE OG RETSVÆSEN I ÆLDRE TID

Byerne var oprindelig en Del af Herredet og havde Ret tilfælles med dette. Efterhaanden som de voksede og ved hele deres Fremtræden skilte sig ud fra Landet, blev ogsaa Trangen til en særlig Retsordning større. Idet Byen ved kongelige Privilegier skiller sig ud fra Landet og bliver noget for sig, med egen Styrelse og egne Retsvedtægter, opstaar en *Købstad*. Det skete for Ribes Vedkommende den 26. Juni 1269, da *Erik Glipping* paa Danehoffet i Nyborg gav Borgerne deres Byret, skrevet paa *Latin* og stærkt paavirket af den Lybske Ret, ja for enkelte Bestemmelers Vedkommende ligefrem en Kopi af denne. *Originalen*, et eneste stort Pergamentsblad, beskrevet paa begge Sider, findes nu mellem to Glasplader paa det store kongelige Bibliotek. Senere modtog Loven forskellige Tilføjelser, og tilsidst, men uvist hvornaar, foretoges en hel ny Bearbejdelse. I et Haandskrift fra det 15de Aarhundrede, tillige indeholdende bl. a. jysk Lov, findes den nu paa Raadhusets Museum. Paa den ene Side af Bindet ses en Sølvplade

med et Kristushoved, og de svære Sølvspænder er prydet med *Byens Vaaben*. Ribe Bys Vaaben forestillede Domkirkens Vesterende med tre Løver, der springer ud fra det store Taarn.

Efter *Riber-Ret* styredes Byen af *Raad* og *Foged*. Raadmændene, eller som de kaldes paa Latin, „consules“, var oprindelig otte i Tallet og fire skulde afgaa hvert Aar. Enhver, der valgtes første Gang, skulde gøre sit *Indgangsgilde*; forsømte han det, skulde han ikke mere kunde vælges. Den aarlige Omveksling hørte op i det 14de Aarhundrede, og Borgerskabets Ret til at vælge Medlemmerne hørte her som andetsteds ligeledes op. Det blev Skik, at Raadet *supplerede sig selv* ved Valg paa Livstid, og denne Valgmaade fastsloges ved Kristian II.s Bevilling for Ribe By 1517. Den kongelige *Lensmand* paa Riberhus havde Tilsyn med Byens Styrelse, og det var i Reglen ham, der bestemte, hvem der skulde være *Borgmester* — proconsul —, men Borgerskabet synes dog at have haft en Stemme med; der var her som i andre Byer to Borgmestre. Ingen kunde blive Borgmester eller Raadmænd uden at være næringsdrivende Borgere, men jævne Haandværkere var her som andetsteds udelukkede; en Undtagelse dannede Guldsmedene, der regnedes med til Købmandsstanden.

Raadets Magt var stor. Sammen med Fogden, som vi straks skal omtale, var de ikke blot Byens *styrende*, men ogsaa dens *dømmende* Myndighed, og det var en anselig Stilling at være Raadmand; at forse sig mod et Medlem af Raadet kostede dobbelt saa meget i Bøde som overfor almindelige Borgere. Blandt Raadmændenes Indtægter var særlig Udbyttet af visse Jorder; her, som andetsteds, finder man en „Raadmandseng“.

Ved Siden af Raadet spillede *Fogeden* eller Foge-

derne en Rolle og indtog ved Raadets Side en anselig Plads. I Reglen var *Lensmanden* tillige *Kongens Foged*, men han kunde lade Embedet besørge af en anden, den saakaldte *Herskabsfoged*. En af denne Fogeds vigtigste Bestillinger var at opkræve „Kongens Sagefald“, d. v. s. sørge for, at Kongen fik den ham tilkommende

Et Par Sider af „Riber Ret“ (Raadhuseet). Haandskrevet Eksemplar fra Begyndelsen af 15de Aarhundrede.

Andel i Retsbøderne. Det var særlig Drabssager, Kongen havde Indtægt af, og derfor var det Herskabsfogedens Pligt at sørge for, at slige Sager ikke gik upaa-talt hen.

Forskellig fra Herskabsfogeden er *Byfogeden*, der lønnes af Byen, omend ikke meget højt; 1572 „steg“ Løn- nen til 16 Rdlr. for et Aar; desuden var Byfogeden skattefri, og saa havde han gode Sportler.

I Aaret 1517 tilstodes der *Ribe* den saakaldte *Lands- tingsret*, d. v. s., Raadets Domstol, *Raadhuseretten*, fun-

gerede i Stedet for Landstinget, og dets Domme gik direkte — altsaa uden om Landstinget — til Kongens Ting, en Ordning, der ikke var særegen for Ribe, men fandtes i flere Byer. Men da denne Landstingsret 1586 ophævedes, var Ribe blandt de faa Købstæder, der beholdt den. Byen satte stor Pris paa denne Ret og hævdede den med stor Styrke. I det følgende Tidsrum har Byen, som de andre Købstæder, *to Ting: Bytinget* (Underretten), der forestodes af Byfogeden, og *Raadstueretten* (med Landstingsret).

Til *Raadstueretten* kunde Byfogdens Domme og forskellige civile Sager indankes, ligesom Nævningernes edelige Vidnesbyrd. I Sager, der gjaldt Liv og Lemmer, var det nemlig et Nævn, der dømte skyldig eller ikke skyldig. *Straffene* efter Riberret var haarde og synes at have Retfærdiggjort det gamle, af alle kendte Ordprog: „Tak du Gud, min Søn, at du ikke kom for Riberret, sagde Kællingen, da hun saa sin Søn blive ført til Varde Galge“. Som alle Retsvedtægter giver ogsaa Riberrets Bestemmelser om Straffe et godt Indblik i Tidens Tænkemaade, der unægtelig var noget mindre blødsøden end nutildags. Med Døden straffedes ikke blot Mord, men Falskmøntneri og Tyveri, naar det stjaalne var mere end $\frac{1}{2}$ Marks Værdi (ca. 6 Kr.) Tyve blev hængt; kun Kvinder skulde „for en kvindelig Æres Skyld“ ikke hænges, men levende begraves. Kinch*) meddeler, at det sidste virkelig er sket, thi 1572 dømtes en Kvinde „til en Tyvs Ret under en Ballie“; rimeligvis har hun faaet en Ballie over Hovedet, inden hun nedgravedes, for at betage Straffen noget af dens Barbari. Byens *Galge*

*) Ribe Bys højtfortjente Historieskriver, Overlærer *Kinch*, født 1817, død 1888. Hans to Bind stærke Bog om Ribe er vel nok Danmarks bedste og fyldigste Bybeskrivelse.

stod Nord for Byen, paa det Sted i den nuværende Plantage, der kaldes *Galgebankerne*. Det var en helt anseelig Bygning, hvortil der 1584 anvendtes 11,000 Mursten, og som havde 3 Bjælker, en for Kongens, en for Byens, en for fremmede Tyve.

Med Tab af højre Haand straffedes den, der saarede andre med livsfarligt Vaaben, og den fremmede, som, skønt advaret, overtraadte Forbudet mod at gaa bevæbnet i Byen, skulde have sin Haand gennemboret med sin egen Kniv. Kvinder, der skændtes, skulde bære Sten om deres Hals op og ned ad Byens Gader, og Hør med en gift Kone straffedes med et endnu mere vanærende Optog gennem Byens Gader.

Byen havde naturligvis sin egen Skarpretter, *Mestermændene*. Han fik nogen Løn og desuden særlig Betaling, naar han „rettede“ ved Sværd eller Strikke, hudstrøg for Kagen, afskar et Øre eller foretog lignende Embedsforretninger. Undertiden var Byens Skorstensfejer Rakkerknægt; Rakkeriet (Udførelse af og Flaaen af døde Kreaturer) har aabenbart ikke været fint nok for Mester selv.

Foruden de ovennævnte havde Byen selvfølgelig en Del andre Embeds- og Bestillingsmænd, hvis Navne og Funktioner, omend under andre Former, til Dels findes endnu. Det kan bemærkes, at *Kæmneriet* var et borgerligt og ulønnet Ombud, og visse særlige Forpligtelser paahvilede Indehaveren. Han skulde mod en Godtgørelse holde Byens Tyre og beværte Regeringens Sendebud, der kom til Byen.

Som vi har set, var det en eksklusiv Klike af Patriciere, der styrede Byen, væsentlig de store Købmand, og saaledes blev det Middelalderen ud. Indenfor den begunstigede Kreds spillede altsaa *Selvstyret* en vigtig

Rolle; kun var det ikke noget demokratisk, men et *aristokratisk* Styre. Bortset fra Kristian II's kortvarige Forsøg paa at reformere, gjordes der fra oven ingen Angreb paa Byernes selvstændige Udvikling.

Anderledes blev det med den nyere Tid. Med Christian III's Tronbestigelse og den katolske Kirkes Fald træder *Kongemagten* stærkere frem og gør sig ogsaa overfor Byerne i højere Grad gældende. Her er nu *to Strømninger* at agte paa. For det første gøres det kongelige *Tilsyn gennem Lensmanden* skarpere; for det andet trænger det *menige Borgerskab* sig længere frem, og det ses, at man fra Kronens Side som en Modvægt mod Patricierstyrets Egenraadighed støtter denne sidste Bevægelse.

Det afgørende Skridt inden Statsforandringen 1660 toges 1619, da *Christian IV's* Forordning om Købstæderne udkommer og paa mange Maader ordner Byernes Forhold, særlig de *finansielle* — i første Række Skatteligningen — og giver Borgerskabet Andel deri.

I *Ribe* spillede Borgerskabet en større Rolle end i de fleste andre Byer, og dets Indflydelse døde ingensinde helt ud. Dets Deltagelse i Byens Styrelse repræsenteres her — som i mange andre danske Byer — af de saakaldte *24 Mænd*, der valgtes for et Aar ad Gangen af det samlede Borgerskab og deltog med Borgmestre og Raad i den aarlige Skatteligning. Paa Christian IV's Tid bestemtes det, at denne Del af deres Virksomhed skulde overgaa til 16 *Takserborgere*, af hvilke de 24 skulde udnævne Halvdelen, Borgerskabet Resten.

Men de 24 havde ogsaa andre Forretninger. De deltog i Afgørelsen af det samlede Skattebeløbs Størrelse, Byens Regnskab aflagdes for dem, og de var med ved Fastsættelsen af alle Vedtægter om Indtægter og Udgifter og om Byens Politivæsen.

Foruden dette bestandige Borgerudvalg, var ogsaa den samlede „Menighed“ af og til med til at tage Bestemmelse i Byens Sager. Man har en Følelse af, at de styrende ligesom ikke altid har vovet at tage hele Ansvarret paa sig og derfor har villet høre, hvad „Menigheden“ mente. Men der var ingen bestemte Regler for denne Medvirken. Det beroede paa Raadets Forgodtbefindende, hvor ofte og i hvilke Sager, det vilde æske Borgernes Mening, ligesom det ogsaa kunde nøjes med at sammenkalde en Del af Borgerskabet, selvfølgelig den Del, der var mest interesseret i den foreliggende Sag. Saadanne Forsamlinger kunde holdes, naar det gjaldt Paalæggelse af vedvarende Byrder, Politibestemmelser o. l. Paa saadanne Møder blev hvert Aar Byens „Bursprog“ oplæste. „Bursprogene“ var de paa Møderne vedtagne Bestemmelser, der paa denne Maade holdtes i frisk Minde hos Befolkningen.

Med *Enevoldsmagtens Indførelse* 1661 hørte som bekendt Selvstyret, i alt Fald i sin gamle Form, op. Nu skulde alt *centraliseres*; kongelig Majestæt var øverste Instans, der blandede sig i alt, ja saa at sige stak Næsen i Folks Klædekamre og Spisekamre og gav Regler for det private Liv, som vilde faa et moderne Menneske til at stejle. Ofte blev de da ogsaa paa Papiret, thi Enevoldskongerne havde ingenlunde Magt, som de havde Vilje og formel Ret.

Med Købstædernes Selvstændighed, der vel i nogen Maade var blevet indskrænket, men dog ikke ophævet i den foregaaende Periode, var det nu forbi. Raadmænd og Borgmestre blev *kongelige Embedsmænd*, og *Amtmændene* rykkede ind i Lensmændenes Plads som de tilsynsførende, og Tilsynet blev skrappere; nu var man inde i Bureaukratiets Tid.

Men Menighedens, *Borgerskabets*, Deltagelse i Byens Styrelse døde dog ikke ud. Vi træffer endnu, og da ogsaa i Ribe, en Slags Borgerrepræsentation, de saakaldte *eligerede Borgere*, der blandt andet var med til Afgørelse af Byens Indtægter og Udgifter. Ja, denne Institution, som altsaa er en Fortsættelse af de 24 Mænd, støttes endog af Kongemagten, der vel, hvad vi jo ogsaa har set Tendenser til tidligere, betragtede den som en passende Modvægt imod *Kommunalstyrelsen*, Magistraten, bestaaende af Raad og Borgmestre. Magistratsherrerne hørte jo ligesom den gamle Adel til de Myndigheder, der skulde dukkes, og det skete ikke blot ved at tage den gamle Ret til Selvvalg fra dem, men ogsaa ved at stille dem overfor en Borgerforsamling. Saa havde man altid to Faktorer at lavere imellem, og kunde selv beholde Afgørelsen.

Ribe var, overensstemmende med det høje Maal af kongelig Bevaagenhed og særlige Privilegier, den altid havde kunnet glæde sig ved, en af de Byer, hvor Borgerskabet trods Enevælden aldrig gik helt ud af Spillet. Men hvorledes disse eligerede Borgere under Samfundsudviklingen i det 18de og den første Halvdel af det 19de Aarhundrede, særlig gennem Lovene af 1837 og 1868, blev til vor Tids *Byraad*, medens den mægtige Magistrat — Raad og Borgmestre — bortset fra København, svandt ind til en eneste Mand: *Byfoged og By-skriver samt Borgmester i N. N. Købstad* o. s. v. ligger udenfor disse Blades Formaal. Vi har kun som et Modstykke til Nutiden villet skildre i store Træk, hvorledes vor gode Stad i Slutningen af Middelalderen og i Begyndelsen af den nyere Tid tog sig ud officielt. Vi skal nu for samme Tidsrums Vedkommende kaste et Blik paa Ribe „intime“.

LIVET I RIBE I ÆLDRE TID

For det første: *Hvor mange Mennesker* boede der vel i Ribe. Med Fortidens mangelfulde Statistik er det altid vanskeligt at opgive nøjagtige Tal. Et Holdepunkt er Skatteydernes Antal. De var i Aaret 1549 725, gled saa, betegnende nok, ned til 688 i Aaret 1591 og til 591 i Aaret 1641. De 725 fra 1549 svarer omtrent til Tallet for 1857 — atter betegnende for Byens Stilstand, d. v. s. Tilbagegang. Tager man nu Hensyn til, at en betydelig større Del af Skatteyderne var skattefri i gamle Dage end nutildags — der var hele Gejstligheden, de Hundreder af Skoledisciple, Tjenestefolk (der dengang aldrig sattes i Skat) og de fattige, hvis Antal var langt større end nu — kan man, med Kinch, antage, at Ribe i 1549 har haft en noget *større* Befolkning end 1857, antagelig ca. 5000, altsaa et for de Tider anseligt Tal, der i det følgende gik ned. Kinch mener, at Tallet midt i det 17. Aarhundrede kan sættes til ca. 3500, det samme Tal som for 1857.

Blandt Byens *Indtægter* maa særlig nævnes *Indtægten af Byens Jorder*, der fra Fællesbenyttelse efterhaanden gik over til *Udleje*, som det f. Eks. i større Stilskete efter Syvaarskrigen (1563—70). Denne Leje udgjorde nærmest efter 1640 1500—1700 Rdlr.

Avlsbrugerne, d. v. s. Landbrugere med Bopæl i Byen, spillede dengang som nu en stor Rolle, og Ribe er vel en af de Købstæder, der har bevaret mest af det landlige Præg med Køer gennem Gaderne, Storke paa Tagene og af og til en liflig Gødningsduft.

Ribe *Bymark* var i ældre Tid meget anselig og fik i den første Del af det 16de Aarhundrede en betydelig Udvidelse, idet Byen erhvervede en Del Jorder, der hid-

til havde tilhørt Domkapitlet. Oprindelig anvendtes næsten hele Bymarken til Fællesgræsning. Saa udskiftede man i Aaret 1548 „Holmene“ Vest for Byen og „Østermade“ mod Nordøst, og endnu ejer mange af Byens Borgere et „Holmeskifte“. Hver Andel lagdes dengang til et Hus i Byen, naar det tilhørte en Borger, i alt 243. Kun „Boderne“, Fattigfolkshuse, fik ingen Del deri. Disse Boder ejedes nemlig oprindelig af formuende Borgere, som lejede dem ud. Kort efter Udskiftningen paalagdes der disse „Husenge“ særlige Byrder efter Beslutning af Borgmester, Raad og 48 Borgere samt med Samtykke af de „menige Borgere“. Her er altsaa et af de ovenfor omtalte Tilfælde, hvor de vise Fædre ikke vovede at handle paa egen Haand. Senere inddroges yderligere baade Ager- og Engjord til Udlejning for at skaffe Byen Indtægter. Ligeledes fortsattes Udskiftningerne yderligere i det 17de Aarhundrede.

Fællesjorderne laa, som sagt, til Græsning. Ingen maatte her holde Heste eller Øg, uden at de var „brændte med Byens Brænde“; kom der Gæs i Kornet, skulde Markmanden slaa dem ihjel og hænge dem op paa Dige eller Gærde, for at Ejerne kunde ransage, hvor mange han havde mistet. Byen holdt to Hyrder, der fik lidt Løn, frit Hus og lidt Offerpenge til Jul; men saa maatte de heller ikke „besvære Godtfolk med Kost, Øl eller anden Løn“. Ogsaa Svinehyrder forekommer, og Hyrden „til Nørreport“ ses endog at have haft en Medhjælper. De faar af Byen Lærred til en Skjorte, en af dem tillige Vadmel til et Par Bukser. Markmanden fik 1572 8 Dir. i Løn.

Naar Ribe var en velstillet By, skyldes det dog først og fremmest dens *Handel*, som vi har omtalt ovenfor. I Sammenligning med denne spillede *Fiskeriet* vel en

beskeden Rolle, men gav dog gode Indtægter til Byen og Omegnen.

Blandt *Haandværksfolkene* synes *Skrædere* og *Skomagere* at have domineret. Ribe var jo ogsaa det Sted, hvor man lod sig „Klæder skære“, og Klædehandelen har vi set, var betydelig; blandt Mestrene i disse Haandværk træffes højt beskattede Personer. Ogsaa blandt *Guldsmede*, *Bagere* og *Smede* fandtes velstaaende Folk. Derimod hørte Nutidens Haandværkermatadorer — Tømmerne og Murerne — til de ringere stillede.

Haandværkerlavene holdt stræng Justits; det gjaldt jo om at hindre Fuskerne. Saaledes rejste *Skræderlavet* 1583 Tiltale mod en Person, der havde skaaret og syt Klæder mod Lavets „Embede og Friheder“. Samtidig holdt Lavene paa, at deres Medlemmer gjorde deres Pligt mod Kunderne. Man har mere end et Eksempel paa, at Lavet faar ét Medlem straffet, naar han forsømmer sin „Embedspligt“ og leverer uærligt Arbejde. I Aaret 1663 erklærer saaledes *Skræderlavet*, at dets Medlemmer har været forsamlede for at undersøge et Par Bukser og fundet, at der var snydt baade paa Kvantitet og Kvalitet.

Det var jo før den frie Konkurrences Tid. Den „ærbare“ Mester, som havde gaaet sine Grader igennem — fra Lærling til Svend og Mester — behøvede ikke at frygte for Udkommet. Lavet sørgede for, at alt gik hæderligt til, uden ufin Konkurrence, men ogsaa uden den Chance, som nyere Tider har aabnet for den driftige. Ikke uden Grund kaldes Mesterskabet for et „Embede“, for saa vidt som herved forstås en Bestilling, der er ret nøje afgrænset i Omfang og Indtægter og uden Risiko, naar man gør sin Pligt.

I et 1654 trykt Værk hedder det om Ribe, at der

dér findes en „herlig Forsamling med Borgere og Indbyggere“, blandt hvilke der holdes „en god Politi“. Disse Udtryk har nok med Datidens Maalestok haft deres Berettigelse, omend Nutiden maatte kræve noget mere.

Som allevegne stod det ogsaa i Ribe daarligt til med *Renligheden*. Selv i vore Dages Ribe volder Avlsbruget og den Skik at føre Køerne hjem til Malkning — sikkert en gavnlig Motion for Dyrene — visse praktiske Ulæmper, der nok kan faa en Gade til at minde lidt om det „grønladne“ Hav. I Datiden var det værre. Fortovene benyttedes her som i andre Byer til Møddingssted, og det lyder helt renligt, naar det Juleaften 1562 paa-bydes, at ingen i Forstaden maatte lægge mere Møg paa Gaden, end der kunde rummes mellem hans Bygning og Rendestenen. Torvet skulde Byen holde rent, men det synes ikke at være sket mere end en eller et Par Gange aarlig. Engang, da en ivrig Kæmner fik et Anfald af Renlighedssyge, bortførtes i Slutningen af Marts 22 Læs Møg, i Juni 4, i November en Dag 66, en anden 99, alt fra Torvet og en tilstødende Gade. Det maa have været bedagede Sager, der her gjordes Kaal paa.

Et Særkende for ældre Tiders „Regimente“ — baade Byens og Kongens — var den stærke Indgriben i den enkeltes Frihed, og særlig den Nidkærhed, hvormed hver Stand vaagede over sine Rettigheder. Selv en Slags „Rationering“ veg man ikke tilbage for, saaledes da i Aaret 1565 — midt under Krigen — „den menige Mand“ i Borgmestre og Raads Nærværelse vedtog, at ingen maatte opkøbe mere Rug, Byg, Ved, Tørv, Kul „eller andet“ end til sit eget Behov, hvis han ikke vilde have forbrugt 1 Daler. Altsaa en Lov mod „Hamstring“, selvom Bødens Størrelse næppe vilde blive godkendt af Assessor Thorup.

Med Næringsmidlernes *Pris* og *Godhed* førtes der skarpt Tilsyn, og man ansatte særlig Folk til at „smage“ og „prøve“, alt i den prisværdige Mening at skaffe Borgerne baade gode og billige Sager.

Paa Raadhuset var Byens *Arrest*, og man synes at have gjort nogen Forskel paa Forbryderne. Var de af bedre Stand, kunde det hænde, de kom i „Bøskammeret“, det Rum, hvor Byen opbevarede saadanne Forraad af Skinker og andre Varer, som man opkøbte i Krigstider; de simplere maatte nøjes med „Finkeburet“ eller „Troldekønernes Kammer“, som fandtes i Kælderen i Raadhuset i det nuværende Grønnegade. De velhavende kunde faa Mad tilbragt, thi Byens „Kost“ har næppe været efter Madam Mangors Principer; i Aaret 1607 var Udgiften til denne reglementerede Forplejning 2 Skilling, „1 til Øl og 1 til Brød“. Inter Under, at Fangerne ikke sjældent brød ud, selv naar der holdtes Vagt over dem.

En Institution, som i ældre Tid og navnlig i Middelalderen spillede en Rolle, ogsaa med Hensyn til Byernes Retsvæsen, maa vi med et Par Ord omtale, nemlig de saakaldte *Gilder*. Nogen større Betydning for Byens Retsvæsen synes de ikke at have haft i Ribe, men desto mere for det private Liv.

Disse Gilder var Sammenslutninger af Borgere til fælles Hjælp og Støtte i alle Livets Forhold. Efter Reformationen dannedes der ved Sammenslutning af de da bestaaende Gilder en *Fattigkasse*, „*Gilden*“. Ved Siden af denne bestod en anden Kasse, „*Blokpengene*“, der indkom ved Blokken i Kirken. Gildens Indtægter forøgedes efterhaanden ved private Gaver, og Indtægten udgjorde i Aaret 1612 ialt 127 Daler. Foruden af disse to Fattigkasser ydedes der ogsaa Bidrag til trængende af Byens Midler, hyppig til Udlændinge, der var kom-

men i Nød. Men alt det forhindrede ikke, at *Tiggeriet*, denne ældre Tidens Landeplage, florerede i Ribe. Mange Tiggere var „Krøbler“, der til Vogns transporteredes fra By til By. Ofte tiltog Tiggeriet saa stærkt, at man maatte holde Vagt ved Portene, for „at der ikke skulde komme fremmede Tiggerfolk ind mod Julen“. „Prakkerfogeder“ maatte overtage denne Vagttjeneste; de kaldtes ogsaa „Stodderkonger“ og lønnedes med lidt Penge og Klæder. Trængende Tiggere skulde forsynes med Tegn. 1629 lavedes der ikke mindre end 180 saadanne af „hvidt Blik“.

En Del fattige havde Fribolig i de saakaldte „Almisseboder“, der laa paa Hjørnet af Klostergade og Badstuegade og nu er forsvundne. En anden lignende Institution, ligesom førstnævnte udsprunget af privat Initiativ, var de endnu bevarede „Gjæsteboder“ i Bredeslippe.

Allerbedst var det for de fattige, naar de kunde slippe ind i det ovenfor omtalte „*Hospital*“, stiftet 1543 paa Grundlag af Sortebrødreklostret og tillige udstyret med andre, betydelige Indtægter. Som ligeledes ovenfor omtalt henlagdes 1554 Puggaards Gods hertil imod Bespising af 12 Peblinge og nogle Pengeydelse til Lokalterne (Lærerne ved Domsolen). Kongerne viste stadig stor Gavmildhed mod Hospitalet, medens private Folk ikke ses at have ydet nogen større Gave, omend mindre Gaver indkom. Man optog ikke blot fattige, men ogsaa Lemmer, der indskød deres Kapital, som saa ved deres Død tilligemed alle deres Ejendele tilfaldt Hospitalet.

Ældre Forfattere kan ikke blive trætte af at prise Byens gode Orden, og hyppigt fremhæves det store Antal dygtige og lærde Mænd, særlig fra det 16de Aarhundrede, som er udgaaet herfra, og af hvilke flere er

nævnte i det foregaaende. *Anders Sørensen Vedel*, som havde sin Bolig paa „Liljebjærget“ i det nuværende Skolegade, priser Indbyggernes aandelige Dygtighed og Skarpsindighed og omtaler den Pyntelighed, som præger dem, og særlig Kvindernes naturlige og sømmelige Værdighed. Det synes ogsaa, som Ribeborgerne har udmærket sig ved deres Kultur, selvom man naturligvis maa vogte sig for at bedømme denne ud fra Nutidens Maalestok. Thi Svir og Drik og Slagsmaal baade ved Bryllupper paa Raadhuset og ved andre Lejligheder hørte ikke til de helt sjældne Ting. Heller ikke Sædeligheden var uangribelig; uægte Børn forekom i ikke ringe Tal, og Forligssager mellem Ægtefolk foretoges ofte.

Overtroen grasserede i Ribe som andetsteds; der forekom mange Hekseprocesser. Mest bekendt er den stakkels *Maren Splids* Proces, der endte 1641. Maren Splid var en rapmundet Kone, der havde en Del Fjender, og det blev hendes Ulykke. En Mand, som hun havde skældt ud, blev syg, og det var naturligvis Marens Skyld. Og nu dukkede en Mængde Anklagere op, og Sagen kom for Retten. Gejstligheden, der utvivlsomt kunde have standset Anklagen, optraadte meget valent; Byraadet derimod frikendte Maren. Men Fjenderne rastede ikke; Sagen kom lige til København, saa tilbage til Ribe igen, og den stakkels Maren endte sit Liv paa Galgebankerne, efter at hun, udmattet af Pinebænken, havde „bekendt en Mængde Misgerninger.

En Tavle paa et Hus i Sønderportsgade fortæller nu Turisten, at her laa den stakkels Maren Splids Hus. Hun var en af de mange, der maatte bløde for et uoverlagt Ord i hine vankundige Tider, da selv Lærdom og Kultur ikke skærmede mod den krasseste Overtro.

Er det uhyggeligt i Enkelthederne at følge Datidens „Mørkerædsel“ og dens Følger, er Billedet desto gemytligere, naar vi i de gamle Beretninger læser om *Fester* og *Forlystelser*. Datidens Mennesker slog sig løs til Gavns. *Majfest* og *Fastelavn* gav Anledning til kaade Løjer med Optog af Masker og dertil hørende Optøjer. Og man sparede ikke paa Skillingen ved Bryllupper, Begravelser o. l. Talrige Forordninger udstedtes, som allerede omtalt, mod Overdaadighed i Klædedragt og Madvarer, og endog angaaende Antallet af Gaver. Selv ved Begravelserne gik det muntert til, og det hændte ikke sjældent, at de endte med Slagsmaal. Men hvad skal man sige. Den, der skriver disse Linier, mindes i sin Barndom at have hørt en sjællandsk Bondekone fortælle om en Begravelse, hvor hun havde „moret“ sig rent forfærdeligt. „Ja, man skulde vel ikke sige det“, føjede hun undskyldende til.

Og *velklædte* var Ripenserne, naar de mødte til Fest, og kostbart Husgeraad satte de Pris paa. Især det engeske Klæde anvendtes meget, og vi kan se af Opgørelser i Dødsboer, at det ikke var saa helt ringe, hvad selv jævne Folk kunde eje af kostbare Bælter, Smykker, Krus o. lign. Særlig forgyldte „Stobe“, Drikkekrus, var ret almindelige. Afholdsbevægelsen var endnu ikke kendt i Danmarks Land, og „Raadmandstoben“ i Raadhusmuseet er ikke uden Symbolik.

II

RIBE I VORE DAGE

DEN fremmede, der kommer til Ribe, er i Reglen begejstret over Byen, og mange kommer Aar efter Aar igen til „Byen med de røde Tage og de grønne Haver“. Før 1874 maatte man age dertil paa Postvogn; men i dette Aar byggedes *Bramminge—Vedstedbanen* og den smukke Ribe *Banegaard* for Enden af *Dagmarsgade*, i Østenden af den egentlige By.

I „Fugleperspektivet“ Side 6 har vi givet en lille Oversigt over Byen; vi vil nu, idet vi staar ud af Tøget, straks begive os paa Vandring og se alt lidt nærmere efter. Paa hver Side af *Dagmarsgade* ligger et Anlæg; i det sydlige staar et Mindesmærke for *Anders Sørensen Vedel*, en Granitstøtte med Indskrifter og Reliefbilleder og Vedels Buste, udført af *A. Paulsen*; i det nordlige rejste danske Mænd 1884 et Mindesmærke for *Hans Krüger* fra Bevtøft, en Granitstøtte med Indskriptioner og Buste af *Rasmus Andersen*.

Fra *Dagmarbroen* har vi for os en rigtig gammel-dags Købstadsidyl med Aa og smilende Haver. Vi gaar over den og har nu paa venstre Haand den *tekniske Skole* og *Katharinækirken*, Sortebrødreklostrets gamle

Oluf Olesen,
Siftøvst.

G. Koch,
Biskop.

E. K. Thyssen,
Sognepræst, Provst

Kirke, der 1537 blev overladt Byen til Sognekirke. Skib og Kor er opført midt i det 13de Aarhundrede af røde Munkesten, men har i Tidens Løb undergaaet mange Ombygninger. Det gamle Munkeskifte, en Binder efter hver Løber, er væsentlig erstattet med Krydsskifte. Paa Nordsiden lægger man Mærke til, at det østlige Vindue er spidsbuget, medens de andre har faaet runde Buer; ogsaa de fire Korvinduer er spidse. Kirken led meget ved en Brand 1580; 1617—18 fik den saa et Taarn, men Grunden var for svag, og 1745 tog man den øverste Del ned og bragte det i Højde med Midterskibet og under samme Tag. Kirkens Indre kan betegnes som en i gotisk Stil udført Efterligning af Domkirken, med Munkestole, Prædikestol, Epitafier og Ligsten; men en nærmere Beskrivelse af denne Kirke vil ikke være paa sin Plads, førend den nu paabegyndte Restauration (se nedenfor) er fuldendt. Katharinækirken, som den ligger i et „Hav af Roser“, som en begejstret Udlænding engang med et lidt overdrevent Udtryk skrev om den, har i al sin Tunghed unægtelig en egen ejendommelighed Stemning over sig. Man vilde ikke blive for-

G. Stemann,
Kammerherre; Stiftamtmand.

Jacob Saxild,
Herredsfoged.

H. C. Bruun,
Borgmester

bavset, om man pludselig saa en kutteklædt Broder træde ud af dens ærværdige Portal; den er et ægte Stykke middelalderlig Romantik, og forhaabentlig vil Restaureringen yderligere fremhæve dens særegne massive Skønhed.

Bag St. Katharinæ Kirke ligger *Hospitalet*, hvis Historie er omtalt i det foregaaende. Det bestaar endnu den Dag i Dag som en Stiftelse, der indtil for faa Aar siden husede 16 *Lemmer*, 4 mandlige og 12 kvindelige, der fik Bolig med Lys, Varme, Vask etc. og 34 Øre daglig, samt en „Pensionærafdeling“ til 6 Kvinder af den dannede Middelstand, der ligeledes fik Bolig etc. samt 170 Kroner aarlig. Endnu findes begge Afdelinger, men efterhaanden, som Lemmerne afgaar ved Døden, vil deres Pladser blive inddragne til Fordel for Pensionærafdelingen. Hospitalet staar under Stiftsøvrighedens, Borgmesterens og Sognepræstens Opsyn og ledes af en Forstander.

Ribe Hospital bor, som omtalt, til Huse i det gamle Sortebrødrekloster, som desværre i Tidens Løb har lidt megen Molest. Det er den *ældste bevarede Klosterbyg-*

ning i Danmark, og det er at haabe, at den for længst af Staten projekterede Restauration snart maa blive til Virkelighed. Ribe By og dermed vort Land vil da faa endnu et kønt Minde om middelalderlig Bygningskunst; det bliver vel mindre i Omfang end

det berømte Kloster i Helsingør, men baade i arkitektonisk og antikvarisk Henseende en yderst interessant Bygning. Selv nu kan den, der staar i „Fratergaarden“ under det store Lindetræ og betragter de fire sammenbyggede Fløje, gennem Mis-handlingen skimte Bygningernes oprindelige Skønhed, skønt Tilmu-

Hjørne af Klostergaarden.

ringen af Buer, Molestering af den skønne hvælvede Omgang og anden Vandalisme gør et pinligt Indtryk. Alle 4 Fløje er i to Stokværk, af røde Munkesten og for Størstedelens Vedkommende i almindeligt Munkeskifte, prydede med Tandsnit og en ejendommelig „Kløverfrise“. Omgangen har været aaben, men de spidsbuede, smukt profilerede Arkader er nu tilmurede; heldigvis er en Del af Hvælvingerne bevarede, og naar alt

Dohn,
Postmester.

Karl Mortensen,
Rektor, Dr. phil.

Bruun,
Toldforvalter.

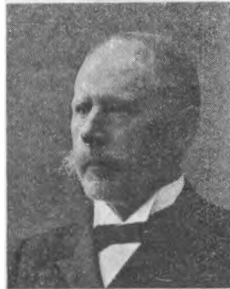
det tilklistrede kommer væk og de gamle Profiler atter kommer frem, bliver det en gammel Munkegaard, som ingen anden By vil kunne opvise; thi her vil intet være til at forstyrre; mod Nord ligger Kirken, der er bygget op til Klosteret og stod i Forbindelse med dette, og mod Syd ser man Toppene af den prægtige, gamle Lindeallé med de skæve Murstenspiller, hvorfra man kommer ind i *Klostergade*, en af de ejendommeligste og morsomste Gader i Ribe.

Klostrets Krydshvælvinger er bedst bevarede paa Østsiden; her har man ogsaa afdækket et smukt *Dobbelvindue*, der giver et godt Indtryk af Bygningens oprindelige Skønhed. Paa Sydsiden findes tre Mursten med Kristushoveder i Relief; i denne Fløj findes nu Forstanderens Bolig. I Vestfløjen ses endnu et Par Celler, der brugtes til „Daareanstalt“; en Lem i Døren, en Spændetrøje og lignende vidner tilstrækkeligt om den Maade, man i ældre Tid behandlede de sindssyge paa.

Allerede i Halvfemserne havde Professor *Amberg* udarbejdet Planer til Kirkens og Klosters Restaurering; men først 1918 begyndte man paa Kirken efter Planer af Arki-

C. Willemoes,
Redaktør.

H. Windfeld-Hansen,
Bankdirektør.

C. L. Binzer,
Amtslæge

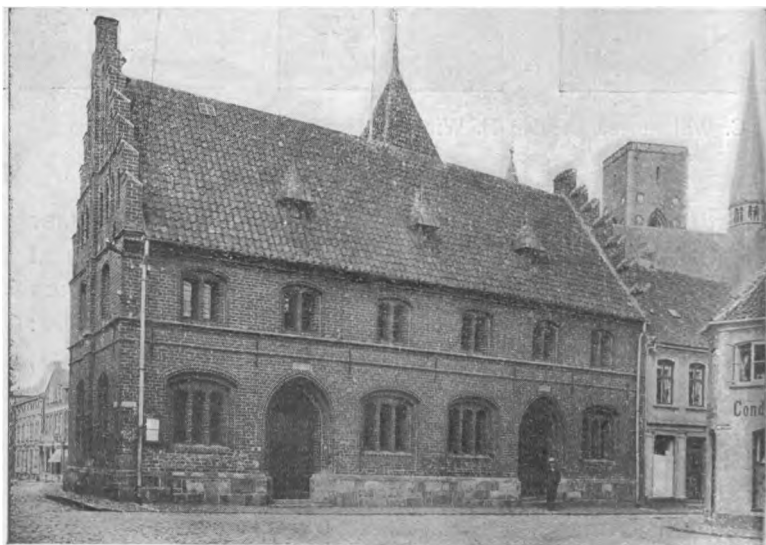
tekt *Lønborg-Jensen*. Det grundlæggende Arbejde bestaar i at erstatte Kirkens gamle Træfundamenter med nye af Beton, et interessant Stykke Ingeniørarbejde. At man har fundet en Del ved Udgravningerne, siger sig selv: Skeletter, Grave og Ligsten er kommet for Dagens Lys; men interessantere er de arkitektoniske Opdagelser, som Arkitekt *Smidt* har gjort ved sine Undersøgelser baade i Kirke og Kloster.

Hele Foretagendet vil antagelig koste Staten ca. 750,000 Kroner.

Gennem Klostergade kommer vi til *Vandværket*, der ligger paa Hjørnet af Dagmarsgade og Hundegade (opkaldt efter en Borger: Mads Hund). Vandværket er opført 1887. I Hundegade, der fortsættes i „Haderslev Landevej“ findes „Pastor Bruuns Stiftelse“, oprettet af Præsten A. C. Bruun († 1824) til Fribolig for en Præsteenke og en Borgerenke; den bestyres af Stiftsøvrigheden.

Dagmarsgade udmunder paa *Stöckens Plads* (opkaldt efter Apoteker S.) Her, paa Hjørnet af *Stenbogade* (Gaden med *Stenboder*, 3: murede Huse, der ejedes af Ka-

pitlet) og *Sønderportsgade* ligger *Raadhuset*, en interessant gotisk Murstensbygning fra Middelalderen, der 1709 købtes af Byen til Raadhus. Den blev restaureret af *H. C. Amberg* 1892–94, der byggede den ud imod Sønderportsgade liggende Fløj i samme Stil som Hoved-

Raadhuset.

bygningen; tidligere laa Raadhuset, som ovenfor omtalt, i Grønnegade. Dørene paa Raadhuset er smukt profile-rede; over den ene staar „Christus vincit“ (Kristus er Sejrherr), over den anden „Christus regnat“ (Kristus er Herskeren). Bygningen nævnes første Gang 1496 og blev rimeligvis ombygget af Kanniken Niels Torkildsen, der købte den 1528. Den smukke *Raadhus* er forsynet med et Billede af Dronning *Sophie Magdalene* og af en Del Stiftsbefalingsmænd og Stiftamtmand, der-

blandt *Hans Schack*. Ogsaa *Amts-* og *Byraadssalen* er rummelig og smuk; den ene Endevæg har et Billede af Ribe fra Middelalderen.

Ved Siden af Raadhuset, ud mod Domkirken, ligger *Arresthuset*, tidligere Kommuneskole, men ombygget 1890—92 af H. C. Amberg. Desværre findes der imellem Raadhuset og Arresthuset et Par Privatbygninger, der i høj Grad skæmmer Pladsen ud imod Domkirken. Forhaabentlig faar Byen Raad til at erhverve disse Huse og lade dem nedrive; først da vil det skønne Torv omkring Domen komme fuldt til sin Ret.

Fra Raadhuset vandrer vi videre ned ad Sønderports-

Klubbens Hotel.

gade og gør en Afstikker ad *Puggaardsgade* iorbi *Taarnborg*, det nuværende Posthus, Brorsens gamle Bispegaard, omtalt Side 10, *Stiftamtmandsgaarden*, Dronning Luises Børneasyl og *Katedralskolen*, omtalt Side 15. Tilbage igen ad *Puggaardsgade* og igennem Skolegade, forbi *Klubbens Hotel*, oprindeligt opført af den selskabelige Forening „Klubben“, men nu i Enkeltmands Besiddelse. Det er et moderne, komfortabelt Hotel med en Teatersal, som desværre hverken kan kaldes moderne eller komfortabel. I Skolegade ligger Pastorinde *Bangs Stiftelse* med Fribolig for en Embedsmandsenke og en

J. Jepsen,
Bankdirektør.

H. Kaalhaug,
Bankdirektør, Byrådsmedlem.

Hans Rasmussen,
Købmand.

Embedsmandsdatter, stiftet 1865 af Præsten Bangs Enke; det er en smuk, gammel, rød Murstensbygning fra det 18de Aarhundrede.

Ved Siden af denne Stiftelse ligger *Sparekassen Friboliger*, oprettet 1887 af Sparekassen for Ribe og Omegn i den gamle Latinskoles Bygning, som vi har omtalt Side 16. Og saa kommer vi til

DOMKIRKEN,

vor Frue i Ribe eller St. Mariæ Kirke, paabegyndt, som ovenfor nævnt, i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede af Biskop *Thore*, der faldt ved Fodevig 1134, fuldendt af Biskop *Elias* († c. 1162). Betragter man den nederste Del af Apsis — Korrundingen — og søndre Korsfløj, har man noget af Thores oprindelige Kirke. Men den brændte allerede 1176, og den nuværende Kirke er altsaa egentlig fra den Tid. Den, der vil tænke sig denne Kirke, som den oprindelig saa ud, maa „skrælle alt det røde af“ og erstatte det store Taarn med et Taarn af samme Slags som det sydvestlige, „Marietaarnet“. Til-

C. Rosenstand,
Stiftakasserer, Bankdirektør.

N. J. Helle,
Sparekassedir., Byraadsmdl.

N. E. A. Paulsen,
Amtsforvalter.

bage bliver da en graa Bygning, opført som en romansk Korskirke, væsentlig af den vulkanske *Tuf* fra *Ander-nach* ved Rhinen; af andre Stenarter anvendtes *Wesersandsten*, *Granit*, *Al* o. fl. Denne Kirke var, som sagt, bygget i romansk Stil, Rundbuestil, stærkt paavirket af de rhinske Kirkebygninger, ligesom Ribe „Vor Frue“ blev Mønstret for flere af Omegnens Kirker.

Den smukke nye *Tuf* er ikke den oprindelige. Tuffen forvitrer hurtigt, og i tidligere Aarhundreder havde man, naar Forfaldet blev for stort, erstattet den med røde Mursten, ikke til Fordel for Ensartetheden. Ved den sidste gennemgribende Restauration (1894—1904) hentes ny *Tuf* fra de gamle Brud ved *Andernach*.

Alle de røde Dele er Tilbygninger og røber ved deres spidse, gotiske Buer deres senere Oprindelse. Ved den omtalte Brand gik Nordvesttaarnet under, og midt i det 13de Aarhundrede opførtes da det nuværende store *Stormklokketaarn* (155 Fod højt). Det var Byen, der opførte det, og det tjente til Vagt- og Forsvarstaarn, og her var ogsaa Krudtmagasinet. Om dets Anvendelse under Svenskekrigen er talt ovenfor Side 28. Det har

I. H. Quedens,
Købmand.

Otto H. Micheelsen,
Købmand.

Jens Andersen,
Købmand.

oprindelig ikke haft den flade Afslutning, men hvordan denne har været, vides ikke. Juledags Morgen 1283 midt under Gudstjenesten styrtede det ned, ødelagde en stor Del af Kirken og dræbte mange Mennesker. Ogsaa i den følgende Tid havde man mange Kvaler med det, og 1594 styrtede det atter sammen tillige med Nord- og Vestsiden af „Ælde og Jordrystelse“. Ved den Lejlighed gik ogsaa den gamle Stormklokke i Stykker og maatte støbes om. Alle Omegnens Kirker ydede nu Bidrag til „Vor Frues“ Genopbyggelse, og i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede stod Taarnet i sin nuværende Skikkelse, med to Kapeller i sit nederste Afsnit, *St. Lucius' Kapel* og ovenover *de 11,000 Jomfruers Kapel* med Indgang fra Galleriet. (De 11,000 Jomfruer var Martyrersker, der led Døden i Köln).

Det sydvestlige Taarn, *Marietaarnet*, Klokketaarnet, er genopført ved Kirkens sidste Restauration af Prof. *Amberg*; det oprindelige Taarn var blevet nedbrudt under den 1793 fuldendte Restaurering. Nu hænger de to mindste Klokker her i et aabent Galleri, Stormklokken i det store Taarn. Fra den sidste

Emil W. L. Godt,
Driftshestyrrer.

I. P. Krüger Riis,
Tømmerhandler.

O. Danielsen,
Tømmerhandler.

Restauration stammer ogsaa *Klokkespiret* over Kors-skæringen.

I Tidens Løb havde man rundt omkring i Kirken opført en Del Kapeller og Tilbygninger; det ældste var Kapellet *Bethlehem* ved Østenden af det sydlige Side-skib. Det benyttedes til 1620 som Kapitelbibliotek, men solgtes nævnte Aar til Rigsadmiral *Albert Skeel* som Gravkapel. Paa Nordsiden laa mod Øst en Tilbygning, hvor Domkapitlet indtil ind i det 17de Aarhundrede havde sin „Vinkælder“ med Udsalg af Vin. Bethlehems-kapellet og flere andre Kapeller sammenbyggedes i det 15de Aarhundrede til de nuværende yderste *Sideskibe*, opført af røde Mursten og med spidse Vinduer; Tilbygningen har rimeligvis været færdig ved Kroningen 1443 (se Side 26); ved samme Lejlighed byggedes det lille Trappetaarn paa Nordsiden. Fra denne Tid stammer ogsaa den ca. 1742 nedbrudte *Vægtergang*, der gik helt rundt om Kirkens Mure og var forsynet med Brystværn.

Til de Ting, der er forsvundet, hører, sidst men ikke mindst, den hvælvede *Omgang*, „Ambitus“ paa Latin, der opførtes sidst i Middelalderen paa Sydsiden og

Carl Hansen,
Købmand.

N. P. Houmann,
Købmand.

Johannes Hansen
Købmand.

sluttede sig til Kirkens vestlige og østlige Indgangsdør, den vestlige ved Marietaarnet, tilmuret 1843, den østlige, den nuværende *Kathoveddør* (se nedenfor). Omgangen indhegnede en Kirkegaard, *Lindegaarden* kaldet efter et stort Lindetræ. Kirkegaarden benyttedes til 1807; Omgangen stod i sin Helhed til 1745; da forsvandt Øst- og Sydfløjen; 1843—45, under den da foretagne Restauration nedbrød man en Del af Vestfløjen; Resten staar endnu og benyttedes indtil for kort Tid siden som Stiftsbibliotek og Arkiv. Stiftsbiblioteket er nu forenet med Katedralskolens Bibliotek, og „Omgangen“ anvendes til Forsamlingsaal.

Efter dette Rids af Kirkens „ydre“ Historie vil vi betragte Bygningen, som den nu tager sig ud efter den under Professor *Ambergs* Ledelse foretagne Restauration, der begyndte 1883—84 med Istandsættelsen af det store Taarn og fuldendtes 1904, i hvilken Anledning Ribe havde Besøg af den gamle Kong Christian IX og hele den kongelige Familie samt en stor Skare Dignitarier fra hele Landet; det var for Ribe en Fest, hvis Mage man ikke havde kendt i lange Tider; man kunde tro sig

A. M. Simonsen,
Handelsgartner.

William Simonsen,
Handelsgartner.

Chr. L. Grottrup.
Boghandler.

hensat til de Tider, da Ribe var „Kongernes og Gejstlighedens By“ og soledede sig i Glansen fra oven.

Som man vil se, har Arkitekten bevaret ikke blot de ældste Dele, den romanske Tufkirke, men ogsaa de senere Tilføjelser. Om dette Punkt førtes i sin Tid en haard Strid mellem de kunstforstandige, idet nogle holdt paa Stilens Renhed, medens andre, deriblandt Prof. Amberg selv og Dr. *Helms*, Forfatteren til det store Værk om Ribe Domkirke, vilde bevare det hele. Den sidste Anskuelse sejrede — heldigvis; som Kirken nu staar, er den ganske vist ikke „stilren“, men man kan læse dens Historie af dens Sten; den staar som et levende Minde om alle de Slægter, der har bygget paa den ud fra deres Tids Forudsætning, afvekslende og mangfoldig som Livet selv.

Vestgavlen menes at stamme fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede og gør efter Nybygningen et imponerende Indtryk, opført af Granit og Tuf, afsluttet med en Spidsgavl og smykket med Rundbuer og Søjler. *Portalen* er indrammet af Granitsøjler, og lige over den findes et stort kløverformet Vindu. Rundbuefrisen tværsover Gav-

Nørgaard Nielsen.
Fotograf.

N. C. Andersen,
Hotelejer.

C. M. Christensen,
Hotelforpagter.

len har Konsoller formede som Hoveder; i det hele vil man overalt paa Domkirken lægge Mærke til den rige Anvendelse af Dyre- og Menneskefigurer. Oventil afsluttes Gavlen med en Madonnafigur og et Kors.

Vi gaar fra Portalen Syd om Kirken, forbi Marietaar-
net og Sideskibene, til den sydøstlige Dør, den højtbe-
rømte *Kathoveddør*, saa kaldet efter et Panter- eller
Løvehoved af Malm, der sidder i den ene Dørfløj; paa
dets „Krave“ findes nogle smaa Skikkelser, som ansaas
for Mus. Selve Portalen her er ligesom Vestportalen ny,
og Fru *Marie Carl Nielsen* har udfyldt nogle af Felterne
med bibelske Relieffer. Det mærkeligste ved Kathoved-
døren er imidlertid Indfatningen, runde Granitsøjler,
hvilende paa Løver og forvredne Menneskeskikkelser og
forenede ved runde Buer. Over Døren sidder et stort,
i Granit udført „Tympanon“ med en naiv, men højt
udtryksfuld Fremstilling af Nedtagelsen af Kors^{et}, det
ældste og betydeligste danske Billedhuggerarbejde fra
Middelalderen. Oven over dette ses i Sandsten det him-
melske Jerusalem.

Fra denne Dør vender vi os mod Korrundingen, *Apsis*,

A. Frederiksen,
Købmand.

J. Daugaard Peters,
Tomrermester.

Chr. Andersen,
Snedkermester.

der minder om den i Lund, rigt udstyret paa Fodstykket og Kapitæler med Menneske- og Dyrehoveder og smukke Bladmotiver. Den meget smukt profilerede Sokkel var før Restaurationen næsten skjult af Jord, der i Tidens Løb havde faaet Lov at samle sig.

Paa Nordsiden af Kirken finder vi en Portal svaerende til Kathoveddøren, men uden Skulpturer, kun med et Kors med et Alfa og Omega.

Vi gaar nu ad Vestportalen — eller maaske ad den lille Sidedør, der udenfor Kirketiden i Reglen benyttes — ind i det vældige *Kirkerum*, der med sine fem Skibe hører til de mest imponerende i Danmark. *Midtskibet* er 27 Alen højt og hviler til hver Side paa fem fritstaaende, firkantede Piller af Granit og Sandsten, forbundne ved halvrunde Buer med Bueaabninger, *Triforier*, over; paa et Par af dem er der ved Restaurationen afdækket Malerier. *Midtskibet* havde oprindeligt fladt Loft, men fik sammen med Korsfløjene Hvælvinger i Midten af det 13de Aarhundrede efter en Brand. Det blev samtidig gjort højere og for Lysets Skyld forsynet med spidsbuede Vinduer. Over Korskæringen hæver

Hans O. Pedersen,
Købmand.

Holger Petersen,
Installatør.

Aage Jørgensen,
Uhrmager.

der sig en 17 Alen bred, halvkugleformet *Kuppel*, der er enestaaende i sin Art Nord for Alperne.

De inderste *Sideskibe* har fra først af været hvælvede, ligeledes de tidligere omtalte, yderste Skibe.

Kuppelen og Koret har sikkert været forsynede med Kalkmalerier. Under Kuppelen staar det nye *Alter* af Tuf og Klæbersten, opført som et *Ciborium* (Hostiegemme). I ældre Tider stod foruden Højalteret i Hovedkoret et saakaldet „Sognealter“ foran en Mur, der i anden Halvdel af det 13de Aarhundrede var opført mellem Hovedskibet og Koret; 1560 erstattedes den med et Gitterværk. Ogsaa fra Korsfløjene var Koret skilt ved Mure og dannede saaledes, som endnu i katolske Kirker, et „Allerhelligste“, skilt fra den øvrige Kirke.

Orgelet, der nu staar i Kirkens Vestende, er nyt, men har beholdt de gamle, straalende Farver, der efterligner *Ædelstene*. Det stod tidligere mellem Koret og Hovedskibet.

Fra 1597 stammer den smukt udskaarne *Prædikestol* med Relieffer af Kristi Barndomshistorie. *Døbefonten* er fra Middelalderens Slutning, i gotisk Stil, hvilende paa

I. Loff,
Slagtermester.

A. P. Mahler,
Rebslagermester.

Anton Andersen Falby,
Købmand.

seks Fødder i Skikkelse dels af Løver, dels af Engle. Fra Middelalderen stammer ogsaa den femarmede *Lysestage*.

De gamle *Kannikestole* af Egetræ skal være beko- stede af Iver Mønck; de bærer adskillige Mærker efter Kannikernes Penneknive. Paa Endestykkerne ses sym- bolske Figurer; en Abe med Spejl forestiller muligvis Porfængel'ghedens Last, som ogsaa Kanniker bør vogte sig for. De nye Kirkestole er meget smukt udførte af en Ribesnedker, Kunstsnedker *Dau*.

Særlig Interesse faar Kirken ved de mange *Ligsten*, *Epitafier* og *Mindetavler*, den huser. Ikke blot Linde- gaarden og Kirkegaarden Nord for Kirken, men ogsaa selve Kirkerummet og Omgangen brugtes nemlig til Begravelser og det i et Omfang, som vilde faa Nuti- dens Hygiejniskere til at gyse. Der var ogsaa Tider, da man klagede over Stank i Kirken fra de mange Begrav- elser, og Prisen blev saa sat op.

Vi har ovenfor omtalt *Kongebegravelserne* og *Skeels Kapel*; det sidste staar endnu med sin smukke Smede- jærnsdør fra 1627 og sit af Malthe restaurerede Marmor-

J. Nørgaard,
Købmand.

A. Krogh,
Skrædermester.

Anton Andersen,
Købmand.

og Alabast-Epitafium over Familien Skeel. Ogsaa *Bisper* begravedes naturligvis herinde, *Borgmestre, Raadmænd* og andre anselige Borgere. Den prægtigste Ligsten er Bisp *Iver Muncks* i det sydlige Sideskib, med Bispens Billede i Marmor; 1886 aabnedes Graven; nogenlunde velbevaret var da kun Bispehuen, der opbevares i Museet i København. Man har i Tidens Løb ikke vist megen Pietet mod de gamle Minder. Anders Sørensen Vedels Ligsten er forsvundet og ligeledes Hovedtavlen af hans Epitafium; i den nordlige Korsfløjs Vestmur er 1891 indsat et Monument for Vedel, udført som en Gravsten af *A. Paulsen*. En Sten foran Prædikestolen betegner Hans Tavsens Grav; hvor Bronsen har hvilet, kan derimod ikke paavises, men en Mindetavle, udført af *H. E. Freund*, findes i Kirken.

I Kirkens Vestende staar en Ligsten over Hans Tavsens med latinsk Inskription, opsat 1663 i Stedet for den ældre, der allerede da var ødelagt. Der ødelagdes og *forsvandt* i det hele taget meget. Ligsten savedes i Stykker, andre flyttedes ved Reguleringer af Gulvet, adskillige Kostbarheder solgtes som gammelt Metal; ja et

C. I. Bottelet,
Guldsmed.

H. M. Pedersen,
Isenkræmmer

N. H. Olsen,
Cyklehandler.

Egetræsbillede af den hellige Christoffer brugtes til Brændsel engang, da man smeltede Bly til Taget, der nu, efter den sidste Restauration, er kobbertækt. Til det, Menneskene ved Pietetsløshed har ødet, kommer saa „Elementernes“ Rasen, Ild, Storm og Vandflod. 1634 stod Vandet 2½ Alen højt i Kirken; paa en af de sydlige Piller findes endnu et „Vandmærke“ fra denne Flod. 1695 maatte man betale for at faa Is og Vand ud af Kirken, og Gang paa Gang hører man om Kirkens slette Forfatning. Saa gør man Tilløb til en Udbedring, *saaledes i 1743*, men man tager aldrig Skridtet fuldtud, og Pietetsløsheden mod Minderne hører desværre ikke op.

Særlig haardhændet synes man at være gaaet frem ved *Restaurationen 1791—93*, da det først og fremmest gjaldt om at gøre alt saa billigt som muligt. Det var jo, som alt omtalt, dengang, man nedbrød Marietaarnet. I Begyndelsen af det 19de Aarhundrede saa Kirken da ogsaa ilde ud, og den Restauration, der foretoges 1843—45 under Ledelse af *Friis og Nebelong*, efterat Kunsthistorikeren *Høyen* havde slaaet til Lyd for Sagen, var derfor højst paakrævet. Denne Restauration var vel ikke

J. Simonsen,
Garver.

N. P. Nielsen Kjærgaard,
Købmand.

Fr. Søndergaard,
Købmand.

gennemgribende, men foregreb paa den anden Side intet, og endelig kom da det Tidspunkt, da Tiden var moden til en gennemgribende Istandsættelse ved den ofte omtalte Restauration, der begyndte 1883—84 med det store Taarn, og endte 1904 og kostede ca. 1 Million Kroner, for Størstedelen bevilget af Staten; en mindre Del tilvejebragtes ved en Skat paa Domsognet og ved Tilskud fra Roskilde Stiftsmidler. Endelig staar det imponerende Kirkehus i en værdig Skikkelse som et af de skønneste og ejendommeligste Minder fra Fortiden, en rigt udstyret Historiebog i Sten, præget af talrige Slægtleds Arbejde og Tanker. Maatte ogsaa Eftertiden forstaa, at Bygninger som vor Frue i Ribe ikke blot tilhører en enkelt Landsdel, men i bedste Forstand er Nationalejendom og bør behandles derefter.

Fra Domkirken gaar vi atter ud paa Torvet, som vi allerede har omtalt. Her betragter vi først en lille Bygning, der ganske vist ikke minder om Kirken, vi nys forlod, men i sin Art er af stor Interesse, nemlig den

saakaldte *Weiss' Stue*, der nu ejes af Kommunen og drives som Restauration. Det er et interessant Bindingsværkshus med en velbevaret Stue i gammel Stil (benyttet af Hans Tegner som Model til Holberg Interiører). Efterat Kommunen med fuld Forstaaelse af dens Betyd-

Weiss' Hus.

ning i arkitektonisk Henseende har ladet den lille Bygning restaurere, er den en virkelig lille Perle, hvis Mage vist ikke findes i nogen anden dansk By. Der er Bjælkeloft og panelede Vægge med naive Billeder og Vers paa Plattsyk; der er hollandske Fajanceplader paa Væggene, Tintallerkener, Messingfade,

o. m. a. fra det 16de Aarhundrede — kort sagt, et Værtshusbillede, som man ikke finder i Danmark andetsteds, men vel i sydtyske Smaabyer.

Det ejendommeligste ved Ribe er overhovedet dens gamle *Bindingsværkshuse*, af hvilke de fleste stammer fra Tider omkring 1600. Desværre har Pietetsløsheden ogsaa her fejret store Triumfer ved at overkalke eller vandsire de gamle Facader, saa at det interessanteste mange Steder maa søges inde i Gaardene eller i de

smalle Slipper. Men en Del er dog tilbage, og med Turistforeningen i Spidsen søger man nu baade at bevare det gamle og at bygge det nye i passende Stil.

Af *grundmurede Bygninger* fra ældre Tid findes ikke mange. *Raadhuset* og *Taarnborg* er allerede omtalt;

ved Torvet ligger desuden det interessante gamle *Porsborg*, der nu tilhører Landbosparekassen for Ribe og Omegn. Det er opført 1580—90 af *Peder Baggesen* og opkaldt efter hans Svigersøn, Præsten *Mads Pors*, som en tofløjet og tostokket rød Murstensbygning med herlige hvælvede Kældere. Desværre er den interes-

Bindingsværk i Sønderportsgade.

sante Gaardside med Trappetaarnet nu skjult af Cementpuds, da Sparekassen ikke mente, at den i sin ret medtagne Skikkelse kunde bevares afdækket.

I en ret Vinkel paa Porsborg ligger *Hotel Dagmar*, en smuk Bygning fra 1634, der er kønt istandsat og huser et komfortabelt og hyggeligt Hotel.

De andre grundmurede Huse er af yngre Dato.

Bindingsværkshusene er, som sagt, fra omkr. 1600 og gør med deres *Knægte, Rosetter, Akantusblade* o.

s. v. et ejendommeligt Indtryk. Formerne i Ornamenterne er halvt gotiske og stemmer med Stilen i samtidige Snedkerarbejder. Flere af dem har imellem Tømmerværket et sirligt mønstret Murværk.

Det ældste Bindingsværkshus findes i *Præstegade*, der fra Torvets Vestside fører over til Korsbrødregade;

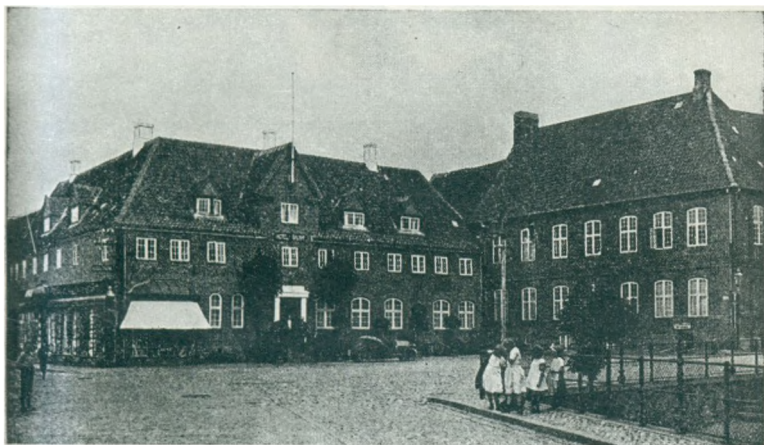

Porsborg (Landbosparekassen for Ribe og Omegn).

det var i gamle Dage Kapellanresidens for Domkirken og er opført 1576 og smykket med Byens Vaaben. Gaar man ved Torvets nordvestlige Ende ned ad *Grønnegade*, hvor en Tavle bl. a. angiver Historikeren *Kinchs* Bopæl (se Side 37), kommer man til en Del gamle Slipper, der fra sidstnævnte Gade fører ned til *Skibbroen* (Havnen) og kan opvise flere ejendommelige Bindingsværkshuse. Parallelt med Grønnegade løber *Fiskergade*, tværs over Slipperne, udmundende i Storegade; paa

Hjørnet findes et velbevaret Bindingsværkshus og ligeoverfor i *Sortebrødregade* et helt Komplex; meget interessant er ogsaa *Kølholtslippen*, der fra Sortebrødregade fører ned mod Aaen. En egen Stemning er der over *Apotekergaarden*, Indgang i Fiskergade; staar man derinde, tror man sig hensat til Holbergs Tid.

Fra Torvet fører *Storegade* mod Nord gennem Byen.

Parti af Torvet med Hotel „Dagmar“.

Straks paa venstre Haand har Handelsgartner *Pedersen* med Anvendelse af gammelt Materiale nyopført sin Ejendom med en prægtig Bindingsværksfacade. Længere nede i Gaden lægger vi Mærke til *Clausens* Gaard med en ejendommelig gammel Port med Inskription. Syd for Torvet findes flere Komplekser af Bindingsværkshuse, saaledes paa Hjørnet af *Puggaardsgade* og *Sønderportsgade* og paa Hjørnet af sidstnævnte Gade og *Sviegade*.

Vi har her til Orientering for den besøgende kun

lige nævnt de vigtigste gamle Huse; men rundt om i Byen findes mange mere eller mindre velbevarede, mange forsynede med Tavler, der er opsatte af *Turistforeningen*, efter at Kammerherre, Stiftamtmand *Stemann* havde gjort Begyndelsen, til Minde om ældre eller yngre Personligheder, der har været knyttede til Byen. De ældre er nævnt i det foregaaende; af de yngre er vel Prof. *Finsen*, der en Tid har boet i den nuværende Stiftamtmandsbolig, og Gærfysiologen *Chr. Hansen*, der fødtes i et gammelt Hus paa Storegade, de bekendteste. Man har fra visse Sider gjort sig lystig over disse Tavler, fordi deres Angivelser selvfølgelig ofte ikke har meget konkret at støtte sig til: Her og paa Nabo-grunden laa det Hus, hvor o. l. Efter vor For-

Handelsgartner P. Pedersens
Ejendom.

mening er Ideen god og smuk. De gamle Navne hører med til den gamle By; den der, inden han beser Byen, kender lidt til dens Historie — og den rigtige Turist erhverver sig gerne dette Kendskab — vil have Glæde af disse Tavler; de vækker Mindet om de hedengangne; et enkelt Navn kan rumme en hel Historie og bidrage til at forøge den ejendommelige Stemning, der griber en, naar man vandrer rundt i de gamle Gader, helst en

Sommereftermiddag, naar Solen staar blodrød ude over Engene i Vest og lægger sit Guld over Skibbroens lave Huse og tegner Lys og Skygge paa de ærværdige Facader.

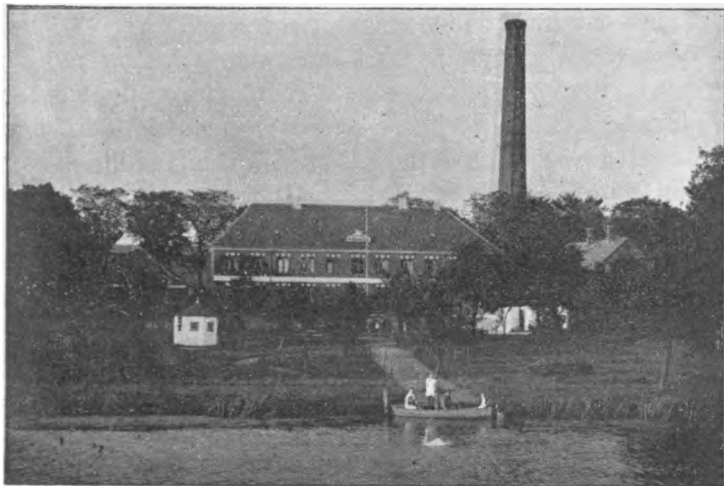
Gaar vi ud ad Storegade og drejer ned igennem *Nikolajgade*, ogsaa kaldet *Tangegade*, kommer vi forbi Byens *Museum*, der rummes i en tidligere Fabrikant *Giørtz* tilhørende prægtig Bygning med en dejlig Have, der gaar ned imod Aaen og har en Mængde sjældne Træer. Her nede fra bør man se Aaen en Sommeraften, naar Solen staar i Vest bag Engene og lægger Aftenstemning over Land og By. Selve Museet indeholder en righoldig Antiksamling, der kyndigt bestyres af fhv. Adjunkt *Lassen*, og en smuk Maleri- og Skulptursamling. Formand for Museumsbestyrelsen er Stiftamt., Kmh. *Stemann*. Længere henne mod Jærnbanen findes det gode og velindrettede Hotel *Riberhus* med en smuk Have. Naar her om Sommeren er Koncert, og Aaen ligger fuld af Baade med lyttende Mennesker, kommer der ligefrem noget sydlandsk over Billedet.

Øst for Byen og Jærnbanen er der i de senere Aar opstaaet en hel Villaby; her ligger *Statskvindeseminariet*, *Amtssygehuset* og *Aandssvageanstalten*. Ogsaa i den vestlige Del af Byen er der i de senere Aar opvokset en lille Villaby med Udsigt til *Slotsbanken* med Fru *Marie Carl Nielsens* Dagmarstatue (se Side 25). Her ligger ogsaa *Alderdomshjemmet* og tæt ved, i Korsbrødregade, den Side 10 omtalte Bispegaard.

Har man beset Byen, bør man gøre en Tur imod Nord til den 10 Minutter borte liggende *Plantage* med Pavillon og smukke Spadsereveje. Den er paabegyndt i forrige Aarhundredes Begyndelse af Stiftamtmand Moltke, for hvem der er rejst en Mindesøjle. Her findes ogsaa

de berømte *Galgebanker*, hvor bl. a. *Maren Splid* blev brændt (se Side 48). Dengang tjente de Overtroen; nu har de en helt modsat Anvendelse, idet Stedet ofte benyttes til kristelige Møder.

Kommer Turisten i Sommertiden, kan han med en lille Motorbaad gøre en Tur paa Aaen til Kammerslu-

Hotel Riberhus.

sen, og er det i Høslettens Tid, kan han deltage i en „Holmetur“, d. v. s. til Fods eller til Vands begive sig til de Side 23 omtalte Holme*), hvor Ripenserne i første Halvdel af *Juli* forlyster sig i det friske Hø og styrker sig med en Bid Brød og en Dram i Teltet. Kommer man gaaende ad Vejen fra Sønderport, færges man over af en Tovfærge, der hales over af en enkelt Mand. Derfra kan man saa vandre over Engene ud til *Kammerslusen* og *Diget*.

*) Egentlig kun en Halvø, der dannes ved Aaens Bugtning. Denne Holm bliver for Tiden gennemgravet (se ndfr.).

DIGET

strækker sig mod Nord til *Darum*, mod Syd til *Vester Vedsted*. Fra sidstnævnte By gaar *Ebbevejen* til den lille *Manø*, og helt romantisk er Turen derover; det *kan* hælde, at Vognen, trods Ebben, kommer i Vand op over Navene, og mere end en Københavner har sid-det med Hjertet i Halsen under Kørselen.

Fra Ribe udgaar de to Landeveje, *Tøndervejen* og *Haderslevvejen*; den sidste fører til Gram og var før Verdenskrigen meget befærdet af Ripensere, der vilde besøge de smukke Gramskove. Forhaabentlig bliver Gram snart dansk og faar den længe ønskede Jærnbaneforbindelse med Ribe.

Af *Smaabyerne* lige omkring Ribe kan særlig nævnes *Vester Vedsted* med en anselig Kirke, 1 Mil Sydvest for Ribe, *Seem* ved Haderslevvejen, hvis smukke og ejendommelig Kirke ligger $\frac{1}{2}$ Mil Sydøst for Ribe — Præsten er tillige Kapellan for Domkirken — og *Nørre Farup* med en Kirke $\frac{1}{2}$ Mil Nordvest for Ribe. Af Omegnens andre Smaabyer fortjener *Jernved* og *Vilslev* særlig at fremhæves paa Grund af deres interessante Kirkebygninger. *Vilslevs Kirke*, oprindelig en Tufkirke, har Taarn paa Østsiden — ikke som ellers mod Vest — og Apsis med Halvkuppelhvælv; inde i Kirken findes en udskaaren Altertavle, en ornamenteret Døbefont og en Del Ligstene. *Jernved Kirke* er en af de bedst bevarede Tufstenskirker i Omegnen. Altertavlen, et katolsk Alterskab, blev restaureret 1886. Ogsaa her findes smukt gammelt Kirkeinventar og adskillige Ligsten.

Anbefalelsesværdig er en Tur fra Gredstedbro Station over Vilslev ud i de store Enge, der her har fuldstændig Marskkarakter.

Endnu bør nævnes den gamle Herregaard *Kjærgaard* i Hunderup Sogn, en gammel Hovedgaard med store murede Kælderhvælvinger. Gaarden bruges til Pattiggaard; Sogneraadet har længe haft Planer om en Restauration af Gaarden, saa at den kunde faa en værdigere Anvendelse; men endnu er det ikke blevet til noget. Maaske kan Grænsens Flytning give et Puf her, som den sikkert vil give et Puf til meget i Ribe og Omegn, der hidtil har staaet i Stampe.

Paa Rejsen til og fra Ribe skiftes der Tog i *Bramminge*, en pæn Stationsby i stærk Udvikling, en driftig By, hvis Erhvervsliv vi senere skal omtale.

III

BYEN OG DENS MÆND

VED K. ROSENSTÅND

DE Tider ligger jo fjernt, da Ribe hævdede sig som Rigets Hovedstad. Men endnu er Ribe Hovedstaden i Ribe Stift, et af Landets største, der nordpaa strækker sig helt op til Limfjorden. I Ribe har Stiftets og Amtets højeste gejstlige og verdslige Myndigheder Sæde, og her findes de forskellige Amts- og Stiftskontorer.

Ligesom i de gamle Tider „kongelig Majestæts Lensmænd“ sad paa „Riberhus“, residerer nu Stiftamtmanden over Ribe Stift i den statelige Gaard i Puggaardsgade ligeoverfor Katedralskolen.

Stiftamtmand, Kammerherre, *G. Stemann* (K.² og Dbm.) er født i Ærøskøbing 1845. Efter at være blevet juridisk Kandidat 1872 var han til 1885 ansat i Indenrigsministeriet. 1885—1899 var han Borgmester i Randers, hvorefter han udnævntes til Stiftamtmand over Ribe Stift. Den stilfulde Embedsmand beklæder en Række Tillidshverv. Kammerherren er Formand for Bestyrelsen af Ribe *Aandssvageanstalt*, for Ribe *Stiftsmuseum*, for *Kunstforeningen* for Ribe og for Bestyrelsen af „Historisk Samfund for Ribe Amt“.

manden, der sidder inde med betydelig historisk Viden, har sammen med Dr. *Johs. Lindbæk* udgivet et Værk om danske Helligaandsklostre.

I *Korsbrødregård*, Resterne af det gamle Johannerkloster (se Side 15) bor Biskoppen. Biskop *G. Koch* (K.² og Dbm.) er født 1858 i Ribe, blev Student fra Viborg Skole 1876 og cand. theol. 1882. Efter et Studieophold i Udlandet 1884—85 erhvervede han sig Universitetets Guldmedalie 1885, blev samme Aar Sognepræst i Vildbjerg—Timring—Nøvling, Provst 1891, Forstander for Missionsskolen til Uddannelse af Hedninge-Missionærer 1890—1902, Sognepræst ved vor Frue Kirke i Odense 1900 og Biskop over Ribe Stift 1901. Han var Medlem af det kirkelige Udvalg 1904—1907 og af flere Kommissioner. Han har skrevet de 2 Smaaskrifter: „Den saakaldte Syndfrihedslære“ (1901) og „Bibelkritik“ (1902) samt Bogen „Præst og Menighed“ (1908) og har sammen med Professor *I. C. Jakobsen* foretaget den nu autoriserede Revision af det ny Testamente.

Stiftprovst og Sognepræst ved Domkirken er siden 1914 *Oluf Olesen* (R.). Han blev Student fra Aalborg Katedralskole og cand. theol. 1885, Lærer ved Vejle Latinskole 1885—87, Sognepræst i Harboøre og Engberg 1887, i Gaarslev 1889, Forstander for Børkop Højskole 1892—94, anden residerende Kapellan i 1895 og Sognepræst samme Sted 1901—04, Sognepræst ved Frelser Kirke i Horsens 1905—1914. Han er en ivrig Forkæmper for Afholdssagen og har særlig gjort sig bekendt ved sit Arbejde for Ungdommen.

Sognepræst ved den gamle Kloster Kirke *St. Katharinae Kirke* (se Side 49) er siden 1916 Provst *E. K. Thyssen* (R. og Dbm.). Han er født 1857 i Nordby paa Fanø, Student fra Maribo Skole 1876, cand. theol. 1882,

Højskolelærer i Ebeltoft 1882—85, Sognepræst i Sønder Omme 1885—94, i Ølgod 1894—1908 og Provst i Øster og Vester Horneherred 1908—1916.

Provst Thyssen er Medlem af Bestyrelsen for „Det danske Hedeselskab“ og „Ribe Amts „Plejehjemsforening“.

Kapellan ved Domkirken er Sognepræsten i Seem ved Ribe, *V. Balslev*.

Under Biskop og Amtmand sorterer Stiftkassereren. Stiftkasserer *C. Rosenstand* (R.) er født 1852 i Aarhus, gik 1862—1868 paa Ribe Katedralskole, Exam. juris 1871, Byfogedfuldmægtig i Ribe 1876—82, Kæmner sammesteds 1882—1903. Fra 1885 er R. Agent for Statsanstalten for Livsforsikring, fra 1896 Branddirektør for Købstædernes alm. Brandforsikring, fra 1898 Meddirektør for Ribe Diskontobank og fra 1910 Formand for „Ribe Stiftstidendes“ Bestyrelse.

1906—13 var Stiftkassereren et skattet Medlem af Ribe Byraad, hvor man paa Grund af hans store Indsigt i kommunale Sager altid lyttede til hans Ord med Interesse. Han beklæder en Række Tillidshverv og er saaledes i Bestyrelsen for „Professor Dr. Emil Chr. Hansens Legat for fattige og syge i Ribe“ m. v. 1907 var han Medlem af Kommissionen for Havdiget fra V. Vedsted til Darum.

Stifts-Bispefuldmægtig er Hospitalsforstander *H. Jensen*.

Amtsforvalter er fra 1914 *N. E. O. Poulsen*, f. 1877 i København, cand. jur. 1903, Byfogedfuldmægtig i Aalborg 1903—4, Assistent i Finansministeriet 1904, kst. Fuldmægtig 1913 og kommunal Revisor i Ribe 1917.

Amtslæge *C. Binzer*, f. 1855 i Øster Løgum, Student (v. Westens Institut 1873), cand. med. 1881. Læge i Godthaab paa Grønland 1885—91, prakt. Læge i Svend-

borg 1891—96, Distriktslæge i Ribe 1896, kst. Fysikus 1911, Amtslæge og Kredslæge fra 1915, Medlem af Bestyrelsen for Aandssvageanstalten i Ribe. Amtslægen hører til Byens populæreste Skikkelser.

Amtsvejsinspektør er cand. polyt. *Høyer* (R.), der tillige er Medlem af Bestyrelsen for Aandssvageanstalten. H. har i en lang Aarrække været den ledende Mand inden for Kredsens Venstre.

BYRAADET

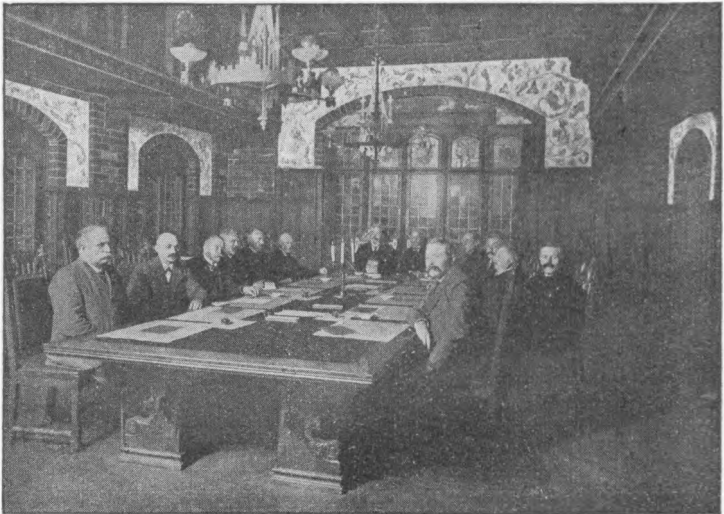
bestaar af 11 valgte Medlemmer. Som Formand fungerer til 1. April 1919. Borgmester, Byfoged *H. C. Bruun*, f. 1863 i København, cand. jur. 1887, Byfogedfuldmægtig i Vejle 1888, Fuldmægtig i Nørvang—Tørrild Herreder 1893, Næstformand for Værgeraadet for Vejle Købstads nordre Kreds 1905—11, Medlem af Bestyrelsen for Vejle Musikforening 1891—1911 og Formand for „Foreningen til gamle Bygningers Bevarelse“.

Det konservative Folkepartis 3 Repræsentanter i Byraadet er følgende:

Købmand, Brandinspektør *C. N. Termansen*, f. 1857 i Ribe. Han fik sin Handelsuddannelse hos Købmand Th. Bøggild i Ribe og paa Grüners Handelsakademi i København og overtog 1892 Bøggilds Forretning (Firma Th. Bøggilds Eftfl.). Termansen har i de senere Aar arbejdet med Omflytning og Opstilling af *Ribe Stiftsbibliotek* og Registrering og Ordning af *Ribe Byarkiv*. Ingen nulevende Ripenser er saa godt inde i den gamle Bys Historie som Termansen, der ved Neddykning i de gulnede Papirer har bragt meget interessant for Dagen. Saaledes har han foretaget Ekstrahering af en stor Del Akter til Brug ved en paatænkt Fortsættelse af Over-

lærer *Kinchs* kendte Værk *Ribe Bys Historie og Beskrivelse*. Han er ogsaa et stort Stykke af en Arkæolog og har siden 1887 været Medlem af *Den antikvariske Samlings Bestyrelse*.

De andre Repræsentanter er Bankdirektør *H. Kaalhaug* og Overlærer *C. Amorsen*.

Ribe Byraad.

Venstres Repræsentanter er Sparekassedirektør *Helle* (se under Landbosparekassen), Avlsbruger *L. Rasmussen*, der har siddet i Byraadet i 25 Aar, og Gaardejer *Outtorm Sørensen*, der repræsenterer Landkommunerne. Sørensen er født 1860 paa Sandø (Færøerne) og uddannedes ved Lyngby Landbrugsskole. Han er Formand i Kornnævnet, Næstformand i Landboforeningen og Foreningen for Hesteforsikring for Ribe og Omegn og var tillige en Aarrække Sogneraadsformand,

Afholdsmændenes Repræsentant er Kollektør, Redaktør *Chr. Jakobsen*.

Socialdemokraterne repræsenteres af Billedhugger *Gram*, Tømremester *K. P. Christensen* og Togbetjent *N. Th. Nielsen*. Nielsen, der er født 1867, blev ansat ved Jærnbanen 1894. Han blev Medlem af Byraadet 1913 og beklæder forskellige Tillidshverv indenfor dansk Jærnbaneforbund og Afholdsorganisationen.

Det radikale Medlem af Byraadet er Møller *P. Hübschmann* (se Ribe Ydermølle).

Byraadets Sekretær er Kæmner *L. Andersen*.

I Ribe bor *Herredsfogeden* for Ribe Herred. Herredsfoged siden 1910 er *J. Saxild*, f. 1856, cand. jur. 1882, By- og Herredsfoged i Saxkøbing 1889 og Protokolfører i Kriminalretten 1895.

Ved Skibbroen i det gamle ærværdige Toldkammer residerer Toldforvalter *E. Bruun*. Han er født i København 1860, blev cand. polit. 1886, gik ind i Toldvæsenets Tjeneste og blev Toldforvalter i Ribe 1913.

I den gamle Bispegaard, „Taarnborg“ (se Side 11), er Byens Posthus. Postmester er siden 1905 *M. Dohn*. Han er født 1847 i Roskilde, var Fuldmægtig i Randers i 7 Aar og derefter Postmester i Odder i 28 Aar til han forflyttedes til Ribe.

Stationsforstander er siden Efteraaret 1918 *R. G. Wendt*.

IV

RIBE SOM SKOLEBY

RIBE er en udpræget Skoleby. Hovedinteressen samler sig naturligt om den gamle Katedralskole (se Side 15). Den nuværende Skolebygning i *Puggaardsgade* stammer fra 1856. Skolegaarden er en af de hyggeligste Skolegaarde i Landet med sine 2 Rækker gamle Linde. Indtil 1914 bredte en mægtig Kastanie sin Krone for Enden af Gaarden. Det var en stor Sorg for nuværende og tidligere Disciple, da Træet gik ud paa Grund af Utætheder i Gasrørene i Gaarden og maatte fældes. Det er nemlig et Særkende for tidligere Elever fra Ribe Skole, at hvor de end færdes i Verden, drages de mod den gamle Skole, hvor de fik deres første Uddannelse, og følger i Tankerne Skolens Udvikling.

Skolens Bygninger er moderne indrettet med store, lyse Klasseværelser. Stadige Udvidelser har været nødvendige, saaledes byggedes 1914 en stor, ny, tidssvarende Gymnastiksal. Her afholdes nu Skolens Translokationer, der tidligere var henvist til den stilfulde Sollenitetssal. Skolen ejer en betydelig Bogsamling, der i Biblioteksfløjen deler Lokaler med Ribe Stiftsbibliotek. Elevernes Antal er i 1919 187. Der dimitteres Stu-

denter af den klassisk-sproglige og mathematisk naturvidenskabelige Retning, ligesom man kan gøre sig Forhaabning om at den 3die, nysproglige Retning vil blive indført.

Den „sorte“, latinske Skole er en Saga blot, en højere Almenskole er traadt i Stedet; men trods det, at det tugtende Birkeris ikke længere svinges over „Peblingene“, og Tidens „humane“ Aand har vundet Indpas indenfor Skolens Mure, hævder Ribe Skole sit Ry som en af Landets bedste Læreanstalter. Dette skyldes naturligvis hovedsagelig de dygtige Lærerkræfter.

Skolens *Rektor* er siden 1918 Dr. phil. *Karl Mortensen*. Efter at være bleven Student fra Kolding Skole 1885, studerede M. særlig nordisk Filologi og tog Skoleembedseksamen 1894 i Dansk, Tysk og Latin. I de følgende Aar virkede han som Lærer ved københavnske Skoler, men fandt samtidig Tid og Kraft til videnskabelige Studier, der indbragte ham Universitetets Guldmedaille 1896 og senere, efter at han i 1899 var blevet Adjunkt ved Odense Katedralskole, Doktorgraden i 1901 („Studier over ældre dansk Versebygning“).

Dr. Mortensen er Landet over kendt som en usædvanlig dygtig Lærer, der inden for sine Fag har været af de førende; han har i en Aarrække deltaget i enhver Drøftelse vedrørende de højere Skolers Stilling og Undervisningen i Mellemskole og Gymnasium. I Afhandlinger og Skolebøger har han nedlagt sine Erfaringer som Lærer, særlig som Dansk lærer i Gymnasiet („Dansk Litteraturhistorie“ og „Litteraturudvalg for Gymnasiet“). Han er tillige Medlem af Opgavekommissionen for den højere Almenskoles forskellige Eksaminer og Censur i Dansk ved Skoleembedseksamen.

Inden for sine Kollegers Kreds nyder Dr. Mortensen stor Anseelse; han var saaledes i en Aarrække Formand for Statsskolernes Lærerforening, og der som i andre Forhold har han vist betydelig Forhandlingsevne og Dygtighed til at faa Standens Interesse fremmet.

Overlærer *C. Amorsen* (Byraadsmedlem), f. 1858, cand. math., underviser i Mathematik og Fysik.

Overlærer *Chr. Dybdal*, f. 1853, cand. theol. og mag., er Lærer i Dansk, Historie og Tysk.

Overlærer *V. Bech*, f. 1862, cand. mag., er Lærer i Latin og Oldtidskundskab.

Overlærer *K. Knudsen*, f. 1855, cand. theol. (Medl. af Forskønnelseskomiteén), underviser i Tysk, Sang og Geografi.

Adjunkt *V. Bloch*, cand. theol., Lærer i Dansk og Fransk, er Skolens Historiker. Han er Forfatter til Bogen „Rektorer ved Ribe Katedralskole gennem 700 Aar“ og flere Afhandlinger i Skolens Programmer. Sammen med Byraadsmedlem Termansen deltager han i Forarbejderne til en Fortsættelse af Kinchs „Ribe Bys Historie“.

Adjunkt *H. Reincke*, cand. mag., f. 1867, er Lærer i Historie, Tysk og Fransk. Han er Forfatter til et System af meget anvendte Tyske Lærebøger og beklæder en anselig Række Tillidshverv. Han er bl. a. Medlem af Ligningskommissionen og Turistforeningens Bestyrelse. Han deltager ivrigt og dygtigt i det politiske Liv og har som konservativ Folketingskandidat for Ribekredsen formaaet at samle et ikke ringe Antal Stemmer. Som politisk Debattør er han kendt for sin behagelige, saglige Optræden, der gør ham vel lidt selv af Modstandere.

Skolens eneste kvindelige Adjunkt er Frk. *D. Wulsten*, cand. mag. Hun er en fremragende Engelsklærerinde.

Adjunkt *C. Christiansen*, cand. mag., f. 1877, er Lærer i Mathematik og Fysik og tillige Leder af Ribe Handelsskole.

Adjunkt *T. Nørregaard*, cand. mag., f. 1882, underviser i Dansk. Han er Forfatter til en Lærebog i Svensk.

C. Wang, cand. mag., er Lærer i Naturfag.

Adjunkt *M. Jensen*, cand. mag., underv. i Dansk og Græsk.

Stockholm Simonsen, tidligere Medlem af Byraadet, er Skolens Gymnastiklærer. Han er dekoreret med Redningsmedallien og Formand i de danske Forsvarsbrødres Ribefdeling og for Forskønnelseskomitéen.

Frk. *M. Forsberg*, Haandgærningslærerinde.

Frk. *Munk* underviser i Gymnastik og Sløjd.

Af Lærerne paa Billedet forflyttedes 1918 Rektor *Nielsen* og Adjunkt *Høst* til København.

Fra det nye Skoleaar 1918 ansattes Adjunkt, cand. mag. *Maltbæk*, f. 1892, og cand. mag. Frk. *Luise Mortensen*.

Ribe Statsseminarium er beliggende i Byens Ud-kant. Det er stiftet som Privatseminarium af Pastor *Simon Hansen* 1899. De smukke og anselige Bygninger er fra 1911. 1916 overdrog den dygtige Skolemand Seminariet til Forstander *Noe Nygaard*. 1918 overtog Staten Skolen, der nu drives som Kvindeseminarium. Forstanderinde er Frk. *Mohr*.

Byen har tillige en *Teknisk Skole*, i hvis Bygning ogsaa *Ribe Handelsskole*, der ledes af Adjunkt *Christiansen*, har til Huse.

Ribe Kommuneskole bestaar af to indbyrdes forbundne Skolebygninger, en Pigeskole med 213 Elever og en Drengeskole med 224 Elever. For nogle Aar siden fik Skolen ny tidssvarende Gymnastiksal. Lokalerne er lyse og rummelige. Af den dygtige Lærerstab nævner vi: Skolens Leder, Kateket, Overlærer *N. Larsen*, der er Formand for Hjælpekassen og Medlem af Bestyrelsen for Folkebiblioteket; *L. Hvid*, Kantor ved Domkirken,

Medlem af Ligningskommissionen og Formand for Venstreforeningen; Kordegn ved Domkirken, *A. M. Nielsen*, og Kordegn ved Katharinae Kirke, *A. Kofoed*. Paa Skolen har foreløbig *Ribe Folkebibliotek* Lokale. Bibliotekar er Lærer *Frederiksen*, der foruden er kommunal Revisor.

Byen har endvidere et Par Privatskoler.

Til Efteraaret 1920 vil Ribe være endnu en Skole rigere, idet Landbrugsskolen for det sydvestlige Jylland skal opføres ved Ribe.

ANDRE INSTITUTIONER

LIGE OVERFOR Crome og Goldschmidts Fabrikker ligger *Stiftsmusæet*. Den smukke Bygning blev 1864 opført af en Privatmand, Fabrikant *Giørtz*. Efter dennes Bortrejse stod den kostbare Bygning tom, indtil Byen med Understøttelse af Staten købte den og indrettede den til Stiftsmusæum. Der findes en ret righoldig Samling fortræffelige Skulpturarbejder, Malerier af danske Kunstnere, Tegninger og Raderinger. I Kælderen har den antikvariske Samling foreløbig Plads.

I *St. Laurentiigade* ligger Byens hyggelige *Alderdøms hjem*, hvor ca. 20 gamle nyder en sorgfri Alderdom. I samme Bygning er Byens *Badeanstalt*.

Udenfor Byen ligger *Ribe Amtssygehus*. Det moderne indrettede Bygningskompleks bestaar af en Hovedafdeling, Epidemiafdeling og Tuberkuloseafdeling. Overlæge er Læge *P. Nielsen*, der er en meget anset Kirurg.

Ikke langt fra Sygehuset ligger *Ribe Aandssvageanstalt*, hvis Opførelse fuldendtes 1908. Anstalten har Plads til 400 Alumner. Forstander er *J. Norrild*. Anstaltens Læge er *P. Agerbæk*.

Ribe Gasværk, der er beliggende overfor Crome og Goldschmidts Fabriker, er anlagt 1863. Det aarlige Kul-

forbrug var før Krigen 1340 Tons. For 1918—19 ca. 900 Tons. Den aarlige Gasproduktion før Krigen var 400,000 m³, 1918—19 230,000 m³. Budget før Krigen 56,000 Kr., for 1919—20 190,000 Kr.

Gasværksbestyrer er *M. Lindberg*. Formand for Byraadets Gasværksudvalg er Overlærer *C. Amorsen*.

Ribe Vandværk er bygget 1857. Værket har 2 Gasmotorer, 1 Elektromotor og 2 dobbeltvirkende Suge- og Trykpumper samt 1 Centrifugalpumpe. Vandet hentes fra 3 artesiske ca. 300 Fod dybe Brønde; der oppumpes daglig 3—4000 Tdr. Vand. Vandværksbestyrer er siden 1887 *N. Tarp*. Han er født 1860 i Nordslesvig og uddannedes som Klejnsmed i Ribe og København. 1885 sejlede han som Maskinmester med "Thingvallas" og „De forenedes“ Skibe.

Vandværkets smukke, firkantede Taarn mod Dagmarsgade er prydet med Byens gamle Vaaben.

Paa Storegade ligger det gamle *Ribe Apotek*, der rummer et af Byens smukkeste Gaardinteriører fra Midten af det 17. Aarhundrede (se Billedet Side 76). Ejendommen ejes af Apoteker *N. Lind*.

VI

PRESSEN

DET eneste Dagblad, der trykkes i Ribe er *Ribe Stiftstidende*, der udgik første Gang 6. Januar 1786 under Titlen: „Ribe Stifts Kongelig Allernaadigst allene Privilligerede Adresse-Contoires Efterretninger“. Bladet, der udkom een Gang ugentlig, blev trykt i Fredericia og udgivet og redigeret af *Peter v. Westen*. Efter dennes Død udgaves Bladet 1789—91 af Bogtrykkeriet og fra 1792—95 af Adressekontoret og 1796—1809 af *Søren Elmenhoff*. Denne solgte 1809 „Ribe Stiftstidende“ til Bogtrykker *Niels Liersted Hyphoff*, der flyttede Blad og Trykkeri til den Ejendom i Ribe, hvorfra Bladet endnu udgaar. Ved Hyphoffs Død 1835 overtog hans Enke Bladet, medens Sønnen, *Emil Hyphoff*, blev Redaktør. Enkefru *Hyphoff* døde 22. Oktober 1858 og Sønnen 2 Maaneder efter, hvorpaa Udgivelsen overtoges af Enkefru Hyphoffs Arvinger, indtil Datteren, *Jacobine Hyphoff*, efter forud erhvervet Privilegium, 1859 overtog Udgivelsen med Overlærer ved Katedralskolen, *N. E. Riis*, som Redaktør. Overlæreren Riis afløstes 1864 af Typograf *J. Stegemann*, der 3 Aar senere ægtede Bladudgiverinden og saaledes blev Ejer og Redaktør af Bladet.

1894 solgte Stegemann Bladet med Trykkeri og Ejendom til et Konsortium med senere Rektor *N. E. Øllgaard* som Formand. Redaktionen overtoges samtidig af *R. Terkelsen*, der redigerede Bladet til 1. April 1898. Derefter var cand. theol. *Thorsøe* Redaktør i 3 Maaneder, hvorefter den nuværende Redaktør, tidligere Redaktionssekretær ved Lolland Falsters Stiftstidende, Løjtnant *C. Willemoës* kom til Roret. Redaktør Willemoës er født i Flensborg 1867 som Søn af daværende Redaktør af „Flensborg Avis,“ Carlo Willemoës. Redaktør Willemoës' Overtagelse af *Ribe Stiftstidendes* Redaktion betegner en Epoke i Bladets Udviklingshistorie. Det skyldes hans dygtige og pligtopfyldende Arbejde, at Bladet indtager en saa anset Stilling i Byen, Omegnen, ikke mindst Søndena, og i den danske Dagspresse i det hele taget. Under Red. Willemoës er Bladets Holdertal mangedoblet, paa samme Tid, som han har vundet sine Venners Hengivenhed og aftvunget sine politiske Modstandere Respekt. Ogsaa under Krigen har Red. W. vist sig at være den rette Mand paa den rette Plads. Gennem sin Slægts og sine egne Forbindelser har han vidst mere end andre, men altid brugt sin Viden med Takt. Bladet er herigennem blevet en paalidelig Kilde for den norske og svenske Presse og for en stor Del af vor egen. Red. Willemoës beklæder flere Tillidshverv, bl. a. er han Medlem af Repræsentantskabet for det konservative Folkeparti og Formand for Organisationens Amtsbestyrelse samt i Bestyrelsen for Foreningen „den konservative Presse i Danmark“.

Som Stifter af og Formand for *Ribe Turistforening* har han medvirket til Bevarelsen af Byens historiske Præg og bidraget til at lede Strømmen af saavel danske som udenlandske Turister til Byen.

A/S Ribe Stiftstidendes nuværende Bestyrelse bestaar af Stiftskasserer *Rosenstand*, Formand, Sagfører *J. Nors* og Kæmner *N. Andersen*.

Bladet staar nu overfor en ny Udvidelse. Man har erhvervet en større Ejendom og Byggegrund paa v. Støckens Plads. Naar man antagelig til Efteraaret 1919 rykker ind i de nye Lokaler, vil Bladet udkomme i et Udstyr og Format, der kan maale sig med de større Provinsblades.

I Ribe udkommer endvidere *Ribe Folkeblad*, et af det i Esbjerg trykte Blad *Vestkystens* mange Lokaludgaver. Ribe-Kontoret ledes af Redaktør *Karl Nielsen*, tidligere Medredaktør af *Esbjerg Avis*. Bladet udkom 1879 som Aftryk af *Kolding Folkeblad* med den kendte Folketingsmand *Jens Busk* som Udgiver. Efter gentagne Gange at have skiftet Redaktører og Trykkesteder købtes Bladet 1909 af Red., Byraadsmedlem *Chr. Jakobsen*. 1917 solgte denne *Ribe Folkeblad* til *A/S Den sydvestjydske Venstrepresse*.

Ribe Socialdemokrat er et Aftryk af *Vestjyllands Socialdemokrat* i Esbjerg.

Nu i Foraaret har det radikale Vardeblad *Sydvestjyllands Venstreblad* oprettet et Kontor i Ribe med Red. *R. Nielsen* som Leder.

VII

ERHVERVSLIVET

MEDENS Ribe ved Folke'tællingen 1801 var 1994, er Indbyggerantallet ved sidste Folketælling steget til 5105. Stigningen skyldes den foretagne Indlemmelse af Landkommunerne *Tved* og *Tange*. Herved kom bl. a. et i de senere Aar opvokset Villakvarter og Aandssvageanstalten ind under Byen.

Naar man skal pege paa, hvilke Næringsveje der er Byens Indtægtskilder, maa først og fremmest nævnes Handelen og en Del Industri, samt ved Siden heraf Landbruget, da der fra gammel Tid endnu findes en Del Avlsbrug i Byen. Hvad Søfarten angaar har det i gennem Aaringer set temmelig sort ud. Indtil Jærnbanens Aabning 1874 besørgedes endnu en Del af Varetransporten med Skuder paa Aaen. Men Tilsandingen tog til og den i 50erne gravede Kanal afhjalp ikke Besværlighederne. Esbjerg Havns Anlæggelse tog endelig Modet fra de fleste af Borgerne. Der findes dog endnu Mænd, der haaber og tror, at Ribe idet mindste kan faa en Fiskerihavn. Som Kuriosum kan bemærkes, at de berømmelige „Vardelaks“ fanges i Ribe Aa, hvorefter de sendes til Røgning i Varde. Man har endelig

nu i Efteraaret paabegyndt en Gennemgravning af *Ribe Holme* (se Side 8), for derigennem at skabe en kortere Vandvej indtil Byen, og i det 1914 fuldførte Vesterhavsdige anbragtes en *Kammersluse* med Gennemsejling for Øje.

BANKER OG SPAREKASSER

Ribe Diskontobank. Oprettet 1855. Aktiekapitalen er 200,000 Kr., og Reserverne udgør 110,000 Kr. Banken er i god Fremgang. Indlaan og Folio er saaledes steget fra 1,461,905 Kr. i 1916 til 2,845,132 Kr. i 1918, Omsætningen i samme Tidsrum fra 20,385,859 Kr. til 28,258,270 Kr. og Nettoindtægten fra 25,859 Kr. til 39,884 Kr. Udbyttet til Aktionærerne har i hvert af de 3 sidste Aar været 10 ^o/_o. Formand for Repræsentantskabet er Købmand *H. H. Schack*, og Direktionen bestaar af *H. Windfeld-Hansen*, (R.), *C. Rosenstand*, (R.), og *L. N. Christensen*. Bankens Ejendom er beliggende paa Torvet.

Sydjydsk Landmandsbank er oprettet 1876. Aktiekapitalen var ved Stiftelsen 200,000 Kr. I Slutningen af December 1918 udvidedes den til 400,000 Kr. Reserverne er nu ca. 200,000 Kr. Banken gav i en Aarrække 10°/_o undtagen i 1914 og 15 ⁶/_o og 1917 og 18 ¹²/_o. Bankens Indlaan var pr. 28. Februar 1919 ca. 5,400,000 Kr.

Formand for Bankraadet er Købmand *I. H. Quedens*. Direktionen bestaar af Byraadsmedlem *H. Kaalhaug* (fra 1918) og *J. Jepsen* (fra 1914). Grosserer Kaalhaug er tillige Formand for Ribe Handelsforening. Bankens Ejendom er be'iggende paa Mellemdammen, men man har nu erhvervet Th. Bøggilds Ejendom (se Side 112) for der at indrette nye, mere tidssvarende Lokaler.

I Sortebrødregade ligger *Spare- og Laanekassen for Ribe og Omegn*. Byens ældste Sparekasse.

Landbosparekassen for Ribe og Omegn er startet den 31. Marts 1886 af vestjydske Bønder; den arbejder nu med en Indlaanskapital paa over 3 Millioner Kr. og er vel anset i hele Vestjylland og Sønderjylland. Dens Reservefond er Kr. 131,000; desuden har den 217 Garanter fra Land og By, der garanterer for et Beløb af ca. Kr. 50,000. Dens Midler er anbragt i 1ste Prioriteter i By og Land til Kommuner og til Andelsselskaber. Sparekassens Ejendom „Porsborg“ paa Torvet i Ribe, hvorfra den driver sin Virksomhed, er landskendt. Desuden har den Filial i Bramminge Stationsby.

Sparekassens Formand er Direktør, Byraadsmedlem *N. J. Helle*. H., der er født 1859, har været knyttet til Sparekassen siden 1897.

FABRIKER

Trods sin Lidenhed rummer Ribe dog flere *Fabriksvirksomheder*.

I Saltgade finder vi *Ribe Jærnstøberi*. Virksomheden er grundlagt 1848 af Apoteker *v. Støcken*, 1906 blev Støberiet overtaget af *H. Obbekjær*. O. er født 1880 i Ribe og er uddannet som tysk Ingeniør. Den dygtige Forretningsmand er Formand for Bestyrelsen for Byens tekniske Skole. Jærnstøberiet, hvis Speciale er Ovne og Komfurer samt Bygningsartikler, er nu overgaaet til et Aktieselskab med Obbekjær som Direktør. Der beskæftiges 14—15 Arbejdere.

Byens største Fabrik er Ribeafdelingen af *Crome & Goldschmidts Fabrikker*, der er bygget af Ripenseren, Fabrikant *Giørtz*.

Ribe Fabrikerne, der drives af A/S Crome & Goldschmidt med Hovedsæde i „City“, København, har siden 1881 været i Aktieselskabets Eje. Firmaets Grundlæggere, *Aug. Friedrich Philip Crome & Moritz Goldschmidt* erhvervede Fabrikerne af Gebr. *Bauer* i Hamburg.

Crome & Goldschmidts Fabriker (ved Fyraftenstid).

Samtidig udvidedes Aktie-Kapitalen til 1,600,000 Kr. Den samlede Aktie-Kapital er nu 10 Mill. Kr. med en Omsætning i 1917 af 21 Mill., i 1918 af 32 Mill. Kr.

Fabrikerne er udelukkende baseret paa Fremstilling af de fine og mere fornemme Varer, saasom fine Kjøletøjer, Herre- & Dame-Serges, Møbelstoffer, der fremstilles i et Utal af Mønstre, smukke og solide Gulvtæpper, og sidst, men ikke mindst vigtigt: Lastingsforet.

Ribe-Fabrikerne er i Forbindelse med Horsens Pa-

brikerne Danmarks største Tekstilfabriker, hvis Produktion forhandles i 121 direkte Udsalg Landet over. Den store Omsætning viser Publikums Tilfredshed med Fabrikernes Frembringelser, men der er ogsaa gjort alt i teknisk Henseende for at fremstille Produkterne paa Højde med Udlandets bedste.

Fabriken har i 1917, da der kun har været 45 Vævestole i Gang, [beskæftiget mellem 70—80 Mand,

Crome & Goldschmidts Udsalg.

i Ribe er Købmand *Johan Christensen*. Han er født 1879 og fik sin Uddannelse i Crome og Goldschmidts Udsalg i forskellige Byer. 1906 overtog han Forretningen i Ribe, hvis Specialitet er Sengeudstyr.

Paa Mellemdammen ligger *Cikoriefabriken „Sønderjylland“*. Fabriken er grundlagt af F. Kolvig. 1902 solgtes den til *Akties. De danske Cikoriefabriker*, der er stiftet 1871. Fabriken er den eneste Virksomhed, der fremstiller den rigtige, gammelkendte Kvalitet Ribe-Cikorie.

Virksomheden er gammeldags, ligeledes Maskiner og Tilvirkningsmaaden, ved hvilken alene den bedste Kvalitet af Cikorie kan fremstilles. Fabriken er beliggende

men under normale Forhold, naar alle 120 Vævestole er i fuld Gang, stiger Arbejderantallet i Forhold hertil.

Indehaveren af Fabriken
kens Udsalg

ved Ribe Aa, ad hvilken i sin Tid — før Cikorie- dyrkningen herhjemme tog sin Begyndelse — de tørrede Cikorierødder sejledes fra Holland

Cikoriefabriken „Sønderjylland“ (De danske Cikoriefabriker).

op til denne Virksomhed. Arbejderantallet er 5 Mand og 9—10 Kvinder. — Natten mellem 17.—18. Februar nedbrændte Fabriken. Om Genopbygning eller Fortsættelse af Virksomheden er der endnu ikke taget Bestemmelse.

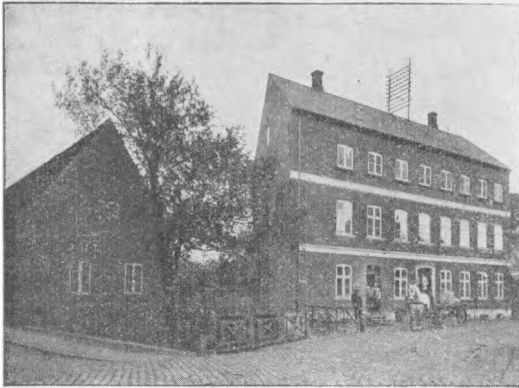
Endnu en Cikoriefabrik findes der i Byen: *Akties. Cikoriefabriken „Sønderjylland“* ved *S. Petersen*, der er beliggende i Slotsgade. Efter at have været paa private Hænder overgik Fabriken 1903 til et Aktieselskab,

hvis Direktør er Grosserer *S. Petersen* i København. Fabriken, der beskæftiger 18 Personer, fremstiller Cikorie og Kaffe-surrogater. Driftsbest. er *E. W. L. Godt.*

Aktieselskabet Cikoriefabriken „Sønderjylland“.

En naturlig Følge af Ribes Beliggenhed ved Aaen er, at Byens Møller fra gammel Tid hovedsagelig har været Vandmøller, saaledes ogsaa *Ribe Midtmølle*, der er en af Landet ældste Møller. Virksomheden ejes af Bankdirektør, tidligere Landstingsmand, *H. Windfeld-Hansen*, der er født i Farup ved Ribe (se iøvrigt under Ribe Diskontobank). I Forbindelse med Midtmøllen anlagde

Ydermøllen.

Windfeld-Hansen 1906 for egen Regning *Ribe Elektricitetsværk* og fik for nogle Aar siden Koncession paa Byens Forsyning med Elektricitet i 20 Aar. Elektriciteten

fremstilles dels ved Vandkraft, dels ved 2 Dieselmotorer og et Sugegasværk, ialt med 180 HK. W.-H. ejer tillige endnu en Vandmølle, *Ribe Stampemølle*, der drives som Savskæreri og Tømmerhandel.

En tredje af disse Vandmøller er *Melmøllen*, *Ydermøllen*. Ogsaa denne Virksomhed er meget gammel, antagelig fra det 15. Aarhundrede. Paa gamle Billeder, af den 1843 nedrevne Nørreport ses *Ydermøllen* udenfor Porten. Møllen forpagtedes i 1883 af *F. Hübschmann* og købtes af denne 1802. 1899 overtog den nuværende Ejer, Byraadsmedlem *P. Hübschmann*, Forretningen. Møllen drives ved Vandkraft med Elektromotorer til

Hjælp og beskæftiger under normale Forhold 4 Mand.

Foruden Stømpemøllen har Ribe to større Tømmerforretninger.

Den ene ejes af *I. P. Krüger Riis* og er beliggende i Saltgade. Indehaveren

er født den 1. Juli 1856 i Bevtoft og uddannedes i 15 Aar hos Lauritzen i Esbjerg. Til Tømmerhandelen er knyttet Handel med Bygningsartikler, Kul, Kokes og Støbegods.

I Nygade ligger *Danielsens Tømmerhandel*. *D. Danielsen* er født 1871 i Lustrup og uddannedes som Tømmer i Hillerup. Forretningen, der omfatter Handel med

Krüer Riis' Tømmerhandel.

Danielsens Tømmerhandel.

Tømmer og Bygningsartikler, beskæftiger normalt 3 Personer.

I Byen findes 2 større *Garverier*. I Sønderportsgade ligger Firmaet *M. Simonsens Ejendom*. Forretningen er stiftet 1837 af Garver M. Simonsen, den nuværende Indehaver *A. Simonsens* Bedstefader. Forretningen er

Simonsens Garveri.

udvidet 1872 og overtaget af *A. S.* 1913. Garveriet fik 1888 paa den nordiske Industri- og Landbrugsudstilling hædrende Omtale for barkgarvet Læder. Forretningens Hovedfabrikation er Fremstilling af Remme til Tekstilvirksomheder.

Ligeledes i Sønderportsgade ligger Byens andet store Garveri, der ejes af *P. Nissen Hansen*. Virksomheden er Grundlagt 1883 og drives nu som Filial af

Ejerens Forretning i København. *P. Nissen Hansen* var en Tid Medlem af Ligningskommissionen og Ribe Turistforenings Bestyrelse.

I Byens Udkant findes Andelsmejeriet *Riberhus*. Det er anlagt 1898 og kostede 40,000 Kr. Mejeriet har 230 Andelshavere. Mælkemængden er mellem 2 og 2½ Mill. kg. Omsætningen i Byen var i 1918 100,000 Kr. Ved Provinsudstillingen i Kolding 1915 opnaaede Mejeriet Broncemedalje for Smør, og paa Ribe Amtsmejeri-

forenings Udstilling i Kolding 1917 blev Mejeriet Nr. 1. Virksomheden, der endvidere fik Sølvmedalje i Hobro 1912 og Broncemedalje i Holstebro 1914, beskæftiger 7 Mand. Før Krigen eksporterede Mejeriet Fløde til Tyskland, men har nu særlig kastet sig over Fremstilling af Smør.

Formand for Bestyrelsen er Proprietær *K. P. Thorslund*, Tanderup. Bestyrer siden 1914 er *V. Nielsen*.

Andelsmejeriet „Riberhus“.

FORRETNINGER

I Sønderportsgade har vi *Chr. F. Termansens* Boghandel, der er Jyllands ældste. Forretningen er stiftet 1813 af Clemen Termansen Nielsen, f. 1788. Han lærte Bogbinderi antagelig hos Claus Bogbinder i Kibe (1802—08). Han lærte ogsaa Typografi og arbejdede foruden ved sit Bogbinderi og i sin Forretning som Typograf i „Ribe Stiftstidende“s Bogtrykkeri. T. N. havde nogle mindre Skrifter paa Forlag og var, saavidt vides, Medstifter af „Forlagsforeningen“ af 1838. Han beklædte flere Til-

lidshverv og var bl. a. Borgerrepræsentant i flere Aar. Han døde i Ribe 1879. 1856 havde han overdraget Forretningen til sin Søn, *Chr. F. Termansen*. Denne var i 20 Aar Direktør for Ribe Diskontobank og en Aar-række Medlem af Byraadet. Han døde 1886 i Ribe.

Den nuværende Indehaver af den gamle Forretning er Chr. F. Termansens nu 93-aarige Enke, Fru *Sofie Termansen*, en aandslivlig, gammel Dame, der nyder

C. Grotrups Boghandel.

stor Popularitet i Byen. Forretningen har Hovedleverance til Katedralskolen.

En anden Boghandel, der især er baseret paa Turister, med stort Udvalg af Kort og Souvenirs, er

Chr. L. Grotrups Boghandel, beliggende paa v. Stöckens Plads. Boghandler Grotrup er født 1874 i Køge. Han lærte Boghandelen hos Jens Møller i Helsingør. 1903 overtog han den af Conrad Berg 1870 grundlagte Forretning i Ribe.

Forretningen, der foruden Bog- og Papirhandel ogsaa er Kunsthandel, har et stort Lager af Keramik og stor Omsætning af Turistforeningens Ribe-Bog.

Paa Mellemdammen ligger *H. Benzons Boghandel*. Benzon er født 1869. Han overtog Boghandelen, der ejedes af Boghandler Christensen, 1893. Han er Med-

lem af Bestyrelserne for Ribe Handelsforening, Turistforeningen og det konservative Folkepartis Forening for Ribe og Omegn. Forretningen er Bog-, Papir- og Kunsthandel.

Paa Byens bedste Strøg, i den gamle statelige Ejendom paa Torvet, har *Magasin du Nords* Filial i Ribe sine Lokaler. I denne Ejendom etableredes Filialen i Begyndelsen af Firserne af den nuværende Indehavers Fader, Købmand Andreas Andersen af Ribe, og Forretningen har siden været knyttet til Firmaet Th. Wessel & Vett, København.

Imidlertid blev Forretningen 1905 overdraget den nuværende Indehaver, Købmand

Magasin du Nord.

Jens Andersen, som gennem Aarene har drevet den saaledes i Vejret, at den nu indtager Stillingen som en af *Magasin du Nords* største Filialer i Provinsen, maa-ke Sydvestjyllands største Mode- og Manufakturforretning. Som Følge af den stedse stigende Omsætning maatte Udvidelser følge Slag i Slag, og tilsidst blev det en Nødvendighed at købe Ejendommen for helt at ombygge den og indrette moderne, tidssvarende, lyse og rummelige Forretningslokaler med elektrisk Lys og elegante Udstillingsmontre. Virksomheden optager baade Kælder, Stue og 1ste Sal. Den statelige Forretning i den med stor Smag restaurerede Bygning er en Pryd

for sin By. Forretningens driftige og populære Indehaver Hr. Jens Andersen, der er født i Ribe 1883, har faaet sin Uddannelse i forskellige af Magasin du Nord's Oplag og beklæder forskellige Tillidshverv. Forretningen er blandt andet Leverandør til Aandssvageanstalten, Seminariet, Amtssygehusene og forskellige Skoler i Byen.

Magasin du Nord.

Et andet ikke mindre kendt og anset Firma i Manufakturbranchen er Firmaet *I. H. Quedens*, en gros og en detail Forretning, der er en af Byens ældste, grundlagt 1831 af den nuværende Indehavers Bedstefader. Firmaet har til Huse i en smuk og seværdig, gammel Købmandsgaard paa Hjørnet af Sortebrødregade og Storegade. Mod Sortebrødregade har Ejeren pietetfuldt ladet Ejendommen restaurere, saa det tidligere af Kalkpuds dækkede Bindingsværk er kommen

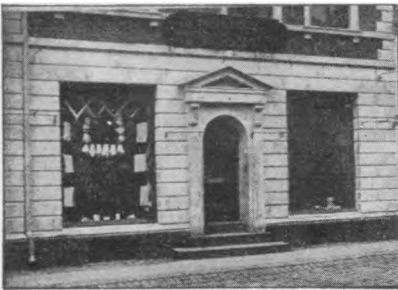
til Syne. Til Storgade findes de fuldt moderne indrettede Forretningslokaler. Købmand I. H. Quedens er født i Ribe 1868. Han er Formand for Bankraadet i Aktiesydjysk Landmandsbank.

Carl Hansens Ejendom og Forretning.

Paa Mellemdammen findes *Carl Hansens* Manufakturforretning. Firmaet er grundlagt 1865 af den nuværende Indehavers Fader, Peter Hansen. Købmand C. H. er født i Ribe 1878 og lærte Handelen i Vejen hos Jacob Bondegaard. Han overtog Ejendom og Forretning i 1906.

Ligeledes paa Mellemdammen har vi Firmaet *Messens* Filial. Indehaveren *Fr. Søndergaard* er født i Ribe 1875. Han lærte Handelen hos ovennævnte Peter Hansen og overtog Forretningen 1902.

Messen.

Overfor Ribe Midtmølle ligger *Ribe Trikotage- og Børneudstyrs magasin*. Forretningen, der er startet 1893, er den største i sin Branche i Byen. Den nuværende Indehaver, *N. S. Nielsen*

Nielsen Kjærgaards Forr.

klædningsoplæg sine Lokaler. Forretningen er etableret 1909 af den nuværende Indehaver *A. F. Frederiksen*s Fader. Den dygtige, unge Købmand, der er født 1891 i Esbjerg, har en betydelig Kundekreds. Forretningen omfatter alt i Herre- og Drengkonfektion.

Th. Bøggilds Efterfl. ved *Anton Andersen*. Købmand Anton Andersen er f. 1873 i Ribe og lærte

Kjærgaard, overtog Forretningen 1906. Han er født 1882 i Vemb og uddannet i Ribe.

Skraas overfor denne Forretning i den smukke gamle „*Claussens Gaard*“ (Bindingsværksbygning) har Herreekviperingshandelen *Engelsk Beklædningsmagasin* til Huse. Indehaveren, *Frode Hjælm*, har i faa Aar, siden 1914, oparbejdet en betydelig Forretning. Specialitet Fodtøj.

I en smuk Bindingsværksejendom, tilhørende Overlærer Knudsen, ved Siden af Ydermøllen, har *Skandinavisk Be-*

Engelsk Beklædningsmagasin.

Handelen hos Købmand Th. Bøggild, hvis Forretning er grundlagt 1855. Han etablerede 1896 i Ribe en Kolonial-, Delikatesse- og Vinhandel. Overtog 1909 den

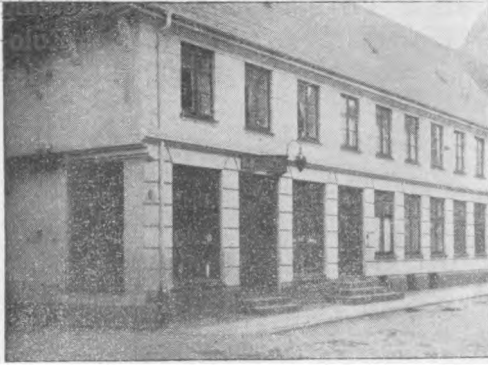

Skandinavisk Beklædnings Oplag.

øvennævnte Forretning. Købmand Andersen er Medlem for Bestyrelsen for Ribe Handelsskole.

I Grønnegade ligger *P. Oulunds* Kolonialhandel. Forretningen er grundlagt 1900. P. O. er født 1875 i Ribe og lærte Handelen her. Han er Formand for Kolo-

Th. Bøggilds Efterfl.

nialhandlerfor-
eningen og Med-
lem af Lignings-
kommissionen.

Forretningen
omfatter for-
uden Kolonial-
varer baade Kul
og Kunstgød-
ningsstoffer.

En af Byens
ældste Forret-

P. Oulunds Købmandsforretning.

Johannes Hansens Forretning.

ninger er *Johannes Hansens Kolonialhandel* paa v. Stöckens Plads. J. H., der er f. 1871, overtog Forretningen 1903. Forretningen omfatter Kolonialvarer, Delikatesser samt Markfrø og Roefrø.

Hans O. Pedersen, Dagmarsgade, f. 1880, overtog 1914 Forretningen, der er en af Byens ældste Kolonial- og Materialhandler.

Hans O. Pedersens Forr.

N. P. Houmanns Forretning.

Niels Nielsens Købmandshandel.

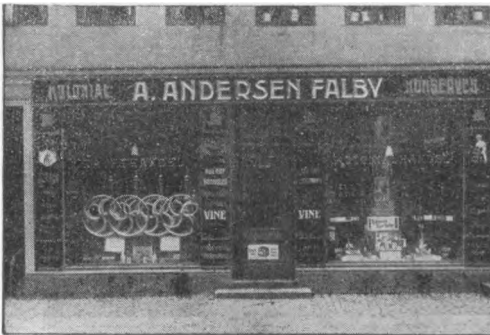
Niels Nielsen,
Købmand.

N. P. Houmanns Forretning er beliggende i Saltgade. H. er f. 1879 i Stensballe. Han lærte Handelen i Horsens og overtog den ældre Forretning 1904. Han er Medlem af Venstreforeningens Bestyrelse og tidligere Medlem af Ligningskommissionen. Forretningen omfatter Kolonial, Delikatesse samt Frø.

N. Nielsen, Hundegade, er f. 1862 i Ribe. N. lærte Handelen hos O. C. B. Thanning i Aabenraa og etablerede sig 1890 i Ribe. Han var i 8 Aar til 1917 Medlem af

Ligningskommissionen og Kasserer i Ribe Skyttekreds' Bestyrelse i 20 Aar.

I Sønderportsgade har *Frederik Simonsen* sin Forretning. Den unge, dygtige Købmand overtog denne

A. Andersen Falbys Forretning.

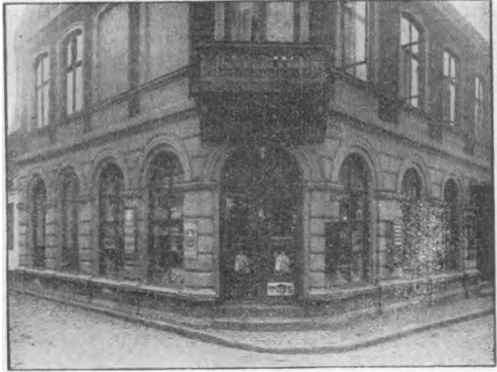

nu i Foraaret efter Købmand Hugum Hansen.

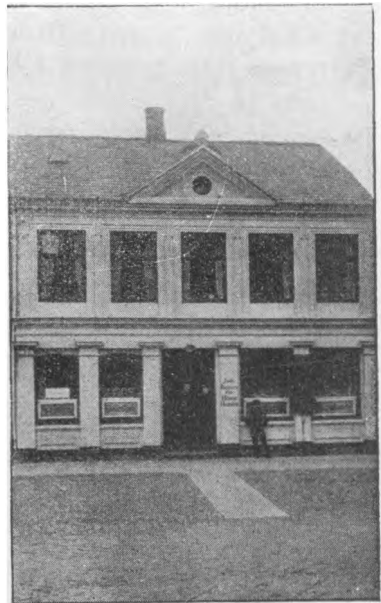
Anton Andersen Falby, Nederdammen. Forretningen er grundlagt for 21 Aar siden. Indehaveren er født 1888 i Ribe og lærte Handelen hos Købmand Anton Andersen, Ribe. Han overtog Forretningen 1914.

Hans Rasmussen, Sønderportsgade. Forretningen, der er gammel, overtoges af Indehaveren 1910. Han er født 1889 i Ribe og uddannet hos Th. Bøggilds Efterfølger.

Hilmar Hansens Forretning, der er beliggende paa Torvet, er grundlagt af Købmand Andreas Hansen 1867. Dennes Søn, den nuværende Ejer, overtog Forretningen 1902. Han beklæder Sekretærposten i Kolonial-

Hans Rasmussens Forretning.

Hilmar Hansens Forretning.

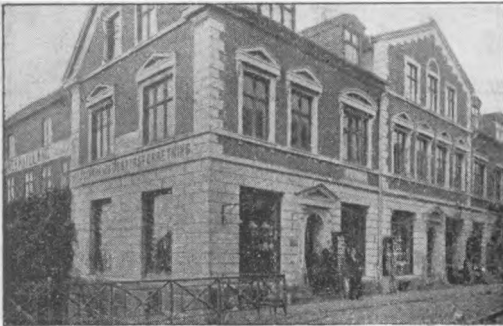

Otto H. Micheelsens Isenkramforretning.

handlerforeningen. Forretningen er Kolonial og Farvehandel.

Købmand *L. C. Nielsen*, f. 1892 i Ribe. Han overtog 1918 den tidligere Grosserer *Kaalhaug* tilhørende Forretning, der omfatter Kolonial engros.

Otto H. Micheelsen er Indehaver af Byens største Isenkramforretning, f. 1884 i Slagelse. Micheelsen, der overtog Forretningen 1909, er Bestyrelsesmedlem i Ribe Handelsforening. Forretningen omfatter Isenkram, Glas, Porcellain m. m.

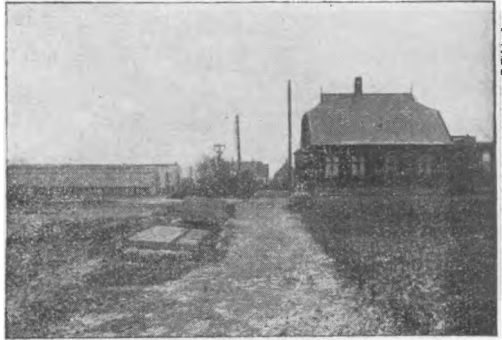

H. M. Pedersens Isenkramforretning.

H. M. Pedersen er født 1889 i Sejstrup. Han lærte Handelen hos sin Forgænger *F. Schubert*, hvis Forretning han overtog 1912. Forretningen omfatter Isenkram, Glas og

Porcellain samt
Jagtrekvisitter.

Gartner A.
Simonsens
Forretning (v.
William Si-
monsens) er
grundlagt 1881,
den omfatter et
Areal paa $2\frac{1}{2}$
Td. Land med
4 Drivhuse for

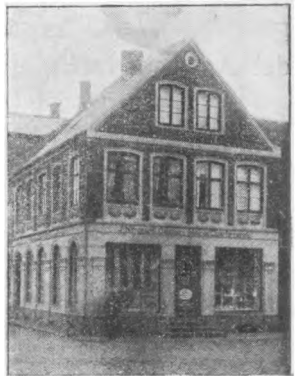
A. Simonsens Handelsgartneri.

blomstrende og grønne Planter. Som Specialitet dyrkes Meloner, Agurker og Tomater. Forretningen har Ud-salg paa Torvet. Det er en velanset Forretning med en god Kundekreds.

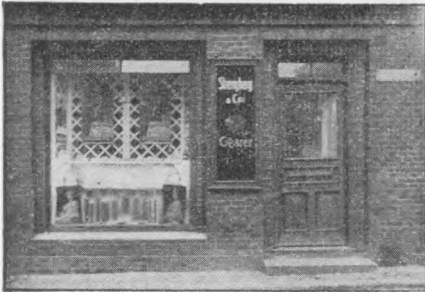
I en meget smuk Bindingsværksbygning (restaureret ved Hjælp af Turistforeningen) har Handelsgartner *P. Pedersen* sin Forretning. Den rummelige, smukke Butik er en af de flotteste paa Byens Strøg. Pedersen overtog 1905 Forretningen, der er grundlagt 1870 af ovennævnte A. Simonsen. Forretningens Specialitet er Blomstergartneri.

I Grydergade ligger endvidere *A. S. Bethenhaus'* 30 Aar gamle Blomsterforretning. Virksomheden omfatter saavel Blomster- som Anlægsgartneri.

Paa Torvet ligger *J. Nørgaards* Galanteri- samt Tobak- og Cigarhandel. Forretningen, der er grundlagt 1897,

J. Nørgaards Forretning.

M. P. Sørensen's Forretning.

besøges af mange Turister.

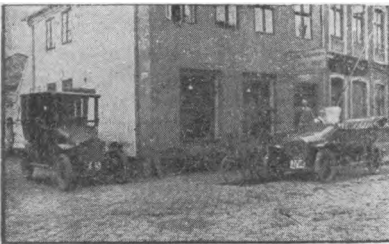
Der findes endvidere her en anden Galanterihandel, *Th. Blinkenbergs Efterfl.* Forretningen er grundlagt af Kunstdrejer Blinkenberg og indehaves nu af den-

nes Svigersøn, Malermester *Damsgaard*.

En Forretning af lignende Art findes paa Torvet. Den indehaves af Kunstdrejer *Johansen* og er grundlagt af den af alle gamle Ripensere velkendte Drejer *Frandsen*.

Paa Mellemdammen ligger *M. P. Sørensen's* Cigarforretning. S. er forhenværende Møllejejer og Korntilsynsmand for Ribe og Opkøber af Statens Rug og Hvede.

Ved Sønderport har Cyklehandler og Vognmand *N. H. Olsen* sin Forretning. Han etablerede sig i Ribe, hvor han indførte det moderne Befordringsmiddel Automobilerne, der før sjælden anvendtes af den gamle Bys Borgere.

N. H. Olsens Forretning.

I Sortebrødregade ligger *R. Krauls* Slagterforretning. Det er en yderst proper Butik, som har en stor Kundekreds. Forretningen er grundlagt 1891. Slagtermester Kraul er For-

R. Krauls Slagterforretning.

man for Ribe Industrieforening.

En anden anset Forretning, der er grundlagt samtidig med ovennævnte, er *I. Looffs* Slagterforretning i Nørreportsgade. Forretningen beskæftiger under normale Forhold 5 Personer.

Bager *H. L. Karkovs* Forretning i Sønderportsgade, der er over 100 Aar gammel, overtoges 1884 af den nuværende Indehaver. Karkov, der er født 1857 i Ribe, er

I. Looffs Slagterforretning.

Bankraadsmedlem i „Sydjydsk Landmandsbank“. Forretningen beskæftiger 5 Mand.

Bager *Chr. Jakobsen*, der er født 1889 i Viborg, etablerede sig i Ribe 1916. Jakobsen overtog Forretningen efter Bagermester Rindsted.

Bager *A. Hansen* er født 1869 i Kolding. Forretningen er grundlagt 1876.

Chr. Jakobsens Bagerforretning.

besøgt Café med tilhørende idyllisk, smuk Have.

H. Hansens Konditori er beliggende v. Stöckens Plads. Forretningen grundlagdes af Indehaverens Fader 1836 i en nu nedrevet interessant, gammel Bygning ved siden af Raadhuset.

Backhaus' Konditori i Grydergade er Byens fineste og mest besøgte Konditori. Forretningen, der er grundlagt af Indehaverens Fader 1888, omfatter foruden Bageriet en saavel af Ripensere som af fremmede, især i Sommertiden, stærkt

HOTELLER

Naar Ribe har saa godt et Navn som Turistby, skyldes det i ikke ringe Grad, at Byen ejer ganske fortræffelige Hoteller og Gæstgivergaarde (se ogsaa Side 75).

I Sønderportgade ligger det gamle „*Klubbens Hotel*“ (25 Værelser). Hotellet, der er komfortabelt indret-

tet, overtoges 1915 af Hotelejer *P. I. Nielsen*.

Paa Torvet ligger *Hotel Dogmar*, en smuk, gammel Gaard. Hotellet, der ejes af Købmand *Jens Andersen* (se Side 57), er ligesom „Klubbens Hotel“ velrenommeret. Hotellet er siden 1913 iorpagtet af *C. M. Christensen*.

Nær Jernbanestationen ligger *Hotel Riberhus*. Det hyggelige Hotel, der har stor Have ned til

Backhaus' Konditori.

Backhaus' Konditoris Have.

Aaen (se Side 79), kan huse 20 liggende Gæster. Ejer siden 1916 er *N. C. Andersen*.

I en statelig Gaard overfor Raadhuset „Stenbehus“, har Gæstgiver *Niels Christensen* Gæstgiveri. Der findes 15 Gæsteværelser og Holdeplads for ca. 50 Heste. Ejeren, der ogsaa driver Hestehandel nyder almindelig Anseelse i Byen og beklæder flere Tillids-hverv.

***Hans Th. Paulsens* Gæstgiveri i Sønderportsgade er grundlagt 1871 og har 7 Gæsteværelser og Staldplads til 40 Heste.**

Om *Weis' Stue* se Side 72.

Hans Th. Paulsens Gæstgivergaard.

HAANDVÆRK

En af Ribe Bys mest produktive Haandværkere er sikkert Tømrermester *I. Daugaard Peters* (Dbm.), der har opført ca. 100 større og mindre Bygninger i Ribe. Peters er født i Ribe 1867. Han kom i Lære hos Faderen, *Vilh. Peters*. Efter at have aflagt Svendeproeve 1885 fik han et Aars teoretisk Uddannelse hos Arkitekt Christensen. Han arbejdede til 1888 i København og uddannede sig derefter nogle Aar i Udlandet for 1892 at løse Borgerskab i Ribe. Af særlige Tømrerforetagender, som Peters har udført, kan nævnes følgende: Tømrerarbejdet ved Ribe Domkirkes Restaurering (et 5 Aars Arbejde), Taarnborgs (Posthusets) Restaurering og Tilbygningen til Raadhuset under Professor Arnberg.

1899—1918 var han Tegnelærer ved Ribe Semina-

rium og har gennem Aarene beklædt følgende Tillidshverv: Medlem af Ribe Byraad 1904—17, Formand for Ribe Grundejerforening, i 18 Aar Bestyrelsesmedlem for Industriforeningen, i 3 Perioder Medlem af Ligningskommissionen, siden 1893 Taksationsmand for Købstædernes alm. Brandforsikring og siden 1904 Medlem af Vurderingsraadet for Ribe Skyttekreds samt i flere Aar dennes Formand.

En anden af Ribes Haandværkere, der fortjener at nævnes, er Snedkermester *H. Daid* i Sønderportsgade. Fra denne Møbelsnedkers Værksteder udgaar der Ting, der fuldtud staar paa Højde med, hvad der fremstilles i Hovedstaden. De smukt

Snedkermester Chr. Andersens Forr.

udskaarne Egetræs Stolestader i Ribe Domkirke skyldes, som ovenfor omtalt, ogsaa de me dygtige Haandværker.

Paa Torvet har Snedkermester *Chr. Andersen* sin Forretning (grundlagt 1859). Den overtoges 1894 af Stifterens Søn, der nu flytter Virksomheden til Skolegade, hvor Værkstederne skal drives ved elektrisk Kraft.

Blandt Byens Skotøjsforretninger nævner vi *Rosted Hansen*, hvis Forretning er beliggende i Nygade, og *R. Hansen*, der har Butik i en smuk, gammel Ejendom paa v. Stöckens Plads.

Ogsaa i vore Dage kan man lade sig „Klæder skære“ i Ribe. I Grydergade ligger saaledes en første Klasses Skrædderforretning, der indehaves af *N. C. Jørgensen*, hvor man altid er sikker paa at blive godt betjent.

**Skræddermester M. P. Kroghs
Forretning.**

Ligeoverfor har **Skræddermester M. P. Krogh** sin Forretning, der overtoges af Indehaveren 1908. Det er en god Forretning med god Omsætning. K. er Formand for Ribe Afholdsforening.

Guldsmed Magna Bertelsens Forretning, der er grundlagt af V. Dyrebye, er en af Byens ældste og har til Huse i en overordentlig, smuk, gammel Bindingsværksejendom i Nørreportsgade.

C. P. Bottelets Forretning, Mellemdammen, er stiftet 1904. Guldsmed Bottelet er uddannet i forskellige Byer her i Landet og i Tyskland.

Urmager Emil Schmidt, v. Stöckens Plads, en so-

lid gammel Forretning

Aage Jørgensens

Urmagerforretning er

33 Aar gammel, den

er beliggende paa

Torvet.

Paa Torvet findes

endvidere **Urmager**

Chr. Pedersens For-

retning, der tillige har

et righoldigt Lager

Guldsmed C. P. Bottelets Forretning.

af Guld- og Sølvvarer.

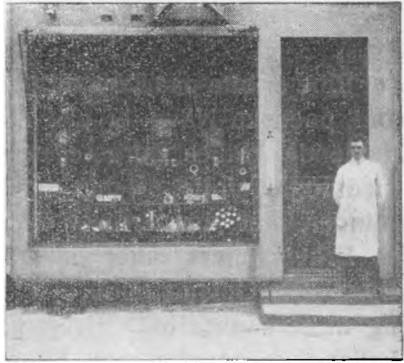
Aut. elektrisk Installatør *Holger Petersens* Forretning, der er startet af Indehaveren, er beliggende paa Mellemdammen og er Byens pæneste Forretning i denne Branche.

Karl Petersen etablerede Forretning

1878. Nedsatte sig som elektrisk Installatør paa Sønderportsgade i Ribe 1907.

Byens eneste *Biografteater* ligger paa Hjørnet af Storegade og Fiskergade. „*Kosmorama*“ ejes og drives af Grosserer *J. Bojsen* af Firmaet *Jensen & Bojsen*, der driver Kolonial en gros.

De reproducerede Ribe-Billeder er for de flestes Vedkommende taget af Fotograf *Nørsgaard Nielsen* i Ribe.

Aage Jørgensens Urmagerforretning.

Holger Petersens Installationsforretning.

SLUTNING

Ribe er ofte paa Tryk og i Tale kaldt „Tornerosebyen“. Det poetiske Navn er paa en Gang baade rosende og dadlende. Ribes Borgere er meget bypatriotiske og er med Rette stolte af den gamle, stille By med de store Minder, men desværre er det ikke helt uden Grund sagt, at Erhvervslivet, efter at Krigen 1864 havde berøvet Byen dets Opland imod Syd, til Tider har været tilbøjelig til at slumre ind. Esbjergs hastige Opvækst virkede heller ikke gavnligt paa Byens Udvikling.

Men endnu findes der i Byen dygtige og foretagssomme Mænd, der ikke er bange for at ofre noget for at skabe Byen en Udvikling i Fremtiden. Netop nu synes „Tornerose“ at skulde vaagne. Tanken om Sønderjyllands Tilbagevenden til Danmark synes atter at give de forsagte Troen paa Fremtiden tilbage. I Foraaret stiftedes en Forening af Byens Borgere, *Ribe Foreningen af 1918*, der skal drage Omsorg for, at de rige Muligheder for Byen, som nu aabner sig, bliver udnyttede. Maaske skal dette Slægtled opleve Ribes nye Blomstring, som de gamle i det stille haabede paa, og som Forfatteren af *Ribesangen*, *Gustav Müller* (1886), gav saa smukt et Udtryk i et af Sangens Vers:

By med Valdemarers Minde,
 hvor de store Konger sad;
 vel din Storhed saa vi svinde,
 gamle, stolte Kongestad.
 Vi med Øjet let dig maale,
 men naar vi i Grav er lagt,
 skal du atter herligt straale
 i din fordums stolte Pragt.

BRAMMINGE

I

BYENS HISTORIE

CIRKA 2 Mil fra Ribe ligger Stationsbyen *Bramminge*, der er opvokset ved *Lunderskov-Esbjerg* Banen siden 1874.

Medens vore Dages Bramminge saaledes er af nyere Dato, omtales langt tilbage i Middelalderen en Bondeby af det Navn, efter hvilken Sognet har Navn. Navnets Oprindelse kan føres tilbage til *Bram* og *Vang* eller *Brams Vang*, da Bram er et gammelt Personnavn. Denne Bondeby forsvandt imidlertid paa Grund af Adelenes Lyst til Herresæder og større Gaarde allerede 1668.

KIRKE OG SKOLEFORHOLD

Bramminge var i ældre Tid et eget Sognekald med Hunderup til Anneks indtil 1654, da Præsten flyttede til *Hunderup*, saa at dette blev Hovedsognet. Aaret 1663 ansøgte *Erik Krag* om at Bramminge maatte annekeres til *Darum* hvilket skete 1669. Fra 1903 er Bramminge atter blevet et eget Kald, skilt fra *Darum*.

Den eneste Sognekirke var til 1915 *St. Knuds Kirke*, der ligger en Fjerding Vej fra Stationsbyen i en

lille Lund ved *Bramminge Hovedgaard*. Den smukke, gamle Kirke, som stammer fra det 14. Aarhundrede, er bygget i romansk Stil, dog med Spor af Overgangsstil. Som Bygningsmateriale er anvendt Granitkvadre, der ved senere Ombygninger delvis er erstattet med Mursten. Til Fyld i Murene er senere anvendt Tuf, hvoraf en Del af Kirken vistnok har været opført. Paa Nordsiden ses en Del af de oprindelige nu tilmurede Vinduer. Norddøren

Bramminge Hovedgaard i den ny Skikkelse.

benyttes endnu. I den senere Middelalder tilføjedes Taarnet med Hvælvinger og Spir. Aarstallet 1767 betegner en Ombygning, da det 1674 blev ramt af Lynet. Over Vaabenhusdøren staar en 1734 opsat Mindetavle over *C. C. v. Gabel* samt hans og hans anden Hustrus Vaabener i Marmor. Kirken blev restaureret 1887. I Stedet for den 1849 brændte Altertavle fra 1635 opsattes en ny, lavet af et Epitafium (fra det 17. Aarhundrede) med en Kopi af *Rubens' Korsfæstelsen*. I Kirken findes udskarne Stolestader fra 1639. I Koret ses et Krusifix fra den katolske Tid. Blandt Kirkens andre Seværdigheder kan

nævnes et større Monument af Sten over *C. C. v. Gabel* med dennes Marmorbuste. I Taarnet er en lukket Stol under hvilken findes en aaben Begravelse med to Kister, hvori findes Ligene af den bekendte *Kaj Lykke* og en *Rantzau*.. Desuden ses flere Epithafier og Ligsten.

St. Ansgar Kirke.

Som Aarene randt blev Kirken for lille og Kirkevejen for lang. Der rejstes Krav om en ny Kirke i Stationsbyen. Ved et Møde 1911 valgtes et Udvalg til at fremme Kirkesagen med Manufakturhandler *Øllgaard* som Formand. En Indsamling til en ny Kirke tilvejebragte 18,000 Kr., hvortil

Staten bevilgede 18,500 Kr. I Sommeren 1914 nedlagdes Grundstenen til *St. Ansgar Kirke*, der opførtes efter Tegninger

af Arkitekt *Laurits Jensen* i København. Den smukke Kirke, der er en Pryd for Bramminge By, indviedes i December Maaned 1915.

Sognepræst ved begge Kirker er siden 1903 Pastor *Hougaard*, der er født i Sønder Højrup paa Fyen — blev Student fra Odense Kathedralskole 1890 og cand. theol. 1897.

Bramminge Kommuneskole grundlagdes 1893. Skole-

Jørgen Hougaard,
Sognepræst.

T. Tonnesen,
Sogneraadsformand.

P. Hinkbøll,
Læge.

bygningen bestod af to Skolelokaler og Lejligheder til en gift Lærer og en Vinterlærerinde. Første Lærer Hr. *Manick*, kunde 1915 fejre 25 Aars Jubilæum som Lærer i Bramminge, idet han var ansat i 2 Aar ved *Mulvad* Skole udenfor Byen, hvortil Brammingebørnene tidligere søgte. Paa Grund af de skolesøgende Børns stigende Antal maatte Lokalerne flere Gange udvides. 1906 byggedes under Sogneraadsformand H. M. Thomsens Ledelse en flot, ny Skolebygning. Skolen har 9 Klasseværelser og Gymnastiksal. Undervisningen besørges af 7 Lærere.

Bramminge Efterskole er oprettet 1897 af et Aktieselskab med Stationsforstander *Randel* som Formand. Man opførte en smuk Skolebygning med Foredragssal, Gymnastiksal, Elevværelser og Privatlejlighed. 1904 blev *J. N. Brande* Forstander for Skolen, og kort efter købte han den af Aktieselskabet. Under hans Ledelse gik Skolen mægtigt fremad, og flere Udvidelser blev nødvendige. Elevantallet forøgedes stærkt. Blandt andet søgtes Skolen før Krigen af mange Sønderjyder. 1915 solgtes Skolen til den nuværende Ejer, *E. Agersnap*, og dennes

M. B. Christensen,
Malermeister

K. F. Nissen,
Herreekviperingshæandler.

J. J. Jochumsen,
Købmand.

Fader, fhv. Skolebestyrer *N. Hansen*. Til Efterskolen er nu tilføjet et toaarigt Præliminæreksamenskursus.

PRESSEN

I Bramminge udgaar *Landbo-Dagbladet*. 1896 udgaves det af „Foreningen for politisk Oplysning“ *Bramminge Ugeblad*, der 1898 gik over til at udkomme som Dagblad under ovenstaaende Navn. Dets første Redaktør var *Sort*, der senere købte Bladet. 1904—05 solgte denne Avisen til *Sig. Berg* og *Lundbye* i Kolding, der slog det sammen med *Esbjerg Avis*. Bladet ejes nu af A/S „Den sydvestjydske Venstrepressen“ *Vestkysten* i Esbjerg.

Endvidere har *Ribe Stiftstidende* oprettet et Kontor i Bramminge, der ledes af Mortensen.

Sydvestjyllands Venstreblad startedes senere af Egnens Befolkning og har et af sine Kontorer i Bramminge.

BYENS UDVIKLING

skyldes som alt omtalt Banen, og Bramminge Banegaard er ogsaa det Sted, hvor Livet i Byen pulserer stærkest.

M. A. Madsen,
Købmand

P. N. Andersen,
Købmand.

Chr. Olesen,
Købmand.

Efter at flere nye Baner er ført til dette Knudepunkt, har Banegaardsforholdene vist sig at være for smaa. Udvidelserne, der paabegyndtes for et Par Aar siden, sinkedes af Krigen. Først nu vil der blive taget fat paa Udvidelsen af selve Stationsbygningen. To store Markeder er nu henlagt til Bramminge. Byen rummer flere Fabrikvirksomheder, og der findes flere driftige Forretningsfolk, der nyder godt af det store Opland.

Foruden at være Knudepunkt for Jernbaneforbindelsen til Esbjerg og Ribe — Vedstedbanen — nærer man Forhaabninger om at faa en ny Jernbaneforbindelse, nemlig til Aabenraa — foruden den ny projekterede Bramminge—Funderlinie.

Stationens Forstander er *Wentzel Schmidt*, der er født 1859 i København og ansat som Elev 1875. I 1893 blev han Forstander i Naarup og i 1900 i Bramminge, hvor han indtil 1914 tillige bestred Embedet som Postmester. Schmidt har været Medlem af Sogneraadet i flere Perioder og ialt i ca. 10 Aar, han er desuden kgl. Vejer og Maaler. Stationens Personale udgør 24 Personer, nemlig: 1 Overassistent, 4 Assisterter, 1 Kontor-

Th. C. Iversen,
Snedkermester.

Johs. Hansen Zabel,
Snedkermester.

Laurids Hansen,
Snedkermester.

medhjælper og 2 Elever; desuden 2 Overportører, 12 Portører og 2 Hjælpearbejdere.

I 1917 blev *Postvæsenet* flyttet til den da fuldendte Posthusbygning, og Postmesterembedet overtoges af *E. Holm*, der er født 1866 i København. Postvæsenet, hvorunder Telegrafvæsenet sorterer, beskæftiger 2 Ekspedienter, 3 Postbude og 20 Landbude foruden 4 Postekspedienter henholdsvis i Gjørding, Vejrup, Glejbjerg og Agerbek, hvilke Ekspeditioner sorterer direkte under Bramminge.

Sogneraadet bestaar af 7 Medlemmer, dets Formand er Bygmester *T. Tonnesen*, der er født 1872 i Lystrup og uddannet som Tømrer og Murer.

I 1897 nedsatte han sig i Bramminge, hvis Huse han har bygget en Mængde af.

Efter Fabrikant *H. M. Thomsens* Død den 31. December 1918 blev han Raadets Formand, han er desuden Formand i Bramminge Sogns Hjælpekasse og Formand for Socialdemokratisk Forening.

Den afdøde Fabrikant Thomsen var en af Bramminges betydeligste Mænd, han gjorde et meget stort Ar-

E. Holm,
Postmester.

Wentzel Schmidt,
Stationsforstander.

Niels Thorsen,
Tammerhändler

bejde for Byen i de 27 Aar, han var bosat der, og mange Kulturfremskridt skyldes hans Initiativ. Foruden at være Sogneraadetsformand var han Sognefoged og desuden Indehaver af utallige Tillidshverv.

Sogneraadets øvrige Medlemmer er Stationsforstander *Wentzel Schmidt*, Manufakturhandler *Chr. Hansen*, Skomagermester *Andreas Hansen*, Murermester *A. E. Olesen*, Husmand *P. Jørgensen* og Gaardejer *H. J. Nissen*.

Byens Sundhed vedligeholdes af 2 Læger — *Jørgensen* og *Peder Hinkbøll* — denne er født 1868 i Hinkbøll (Grimstrup Sogn), han blev Student 1891 (priv. demit.) og cand. med. 1902, praktiserende Læge i Aulum 1903, i Ikast 1905, Ølgod 1906 og i Bramminge fra 1910.

Hinkbøll er Fmd. for Sundhedskommissionen og er bl. a. Medlem af den radikale Vælgerforenings Bestyrelse.

I Jernbanegade ligger *Apoteket*, der indehaves af Apoteker *Thorkild Nielsen*, der blev født 1865 i Kerteminde, cand. pharm. 1889 og Apoteker 1915 i Bramminge, indtil den Tid var det Hjælpe-Apotek til Gjørding. Bygningen, hvori det ligger, er opført 1908.

Hovedfaktoren i Bramminge er Byens Erhvervsliv —

Hans Iversen,
Roghandler.

A. K. Jensen,
Skrædermester.

Joakim Hansen,
Isenkrammer.

det er dette, der efterhanden har skolet Byen, og det er dette, der giver den det Præg, den har.

Af *Pengeinstitutter* findes ikke mindre end 3, der alle er Afdelinger af Banker i andre Byer, nemlig Landmandsbanken, Esbjerg—Fanø Bank og Andelsbanken. — Denne Afdeling her hedder *Andelsbanken for Bramminge og Omegn*, den er oprettet paa Grundlag af den tidligere „Banken for Bramminge og Omegn“, som var

Jernbanegade med Apoteket i Forgrunden.

Chr. Ibsen,
Bankdirektør.

Thorkild Nielsen,
Apoteker.

N. Paulsen,
Møllejer.

stiftet 1900 af Byens og Omegnens Mænd. 1914 købte Andelsbanken Banken og fortsatte med den samme Ledelse, nemlig Bankdirektør *Chr. Ibsen*, som har ledet Banken siden 1911. Ibsen er født 1865 i Bramminge og har tidligere været Mejeribestyrer og Mineralvandsfabrkt. i Byen.

Andelsbanken for Bramminge og Omegn.

A. Schlosser,
Bøgermester.

Viggo Bohn,
Sædelmøgermester.

H. Jepsen,
Skrædermester.

Banken beskæftiger 5 Personer og har Filialer i Gjørding og Gredstedbro.

Af industrielle Virksomheder findes et større *Teglværk*, som for nylig nedbrændte, men som genopbygges i Nærheden af Jernbanestationen.

Inden for *Jernindustrien* finder man et Jernstøberi og en Maskinfabrik, som ejes af *P. Pedersen*, der er født 1872 i Nordslesvig, han er uddannet i Maskinfaget, dels i Danmark, dels i Tyskland, og etablerede sig 1897

i Bøel, 1905 flyttede han til Bramminge og overtog en ældre Virksomhed, der omfattede Smedie- og Maskinforr. (oprettet 1893).

1916 byggede han Jernstøberiet hvis Virksomhed særlig er baseret

Maskinhandler P. Petersens Ejendom.

P. Pedersen,
Maskinfabrikant.

J. R. Petersen,
Mejeribestyrer.

I. K. Iversen,
Gaardejer, Fmd. for Andelsmejeriet

Jernstøberiet.

paa Fabrikation af Plovgoods. To Aar tidligere havde Pedersen bygget sin Ejendom, Matr.Nr. 26 j, paa Nørregade og aabnede her en Maskinforretning, der omfatter alle Slags

1. Kl.s Landbrugsmaskiner, og lige overfor byggedes Maskinhallen, hvor Fabrikation af Maskiner finder Sted.

Pedersen er

Maskinhallen.

Gerhardt Mørch.
Købmand

H. P. Bertelsen,
Købmand.

F. C. Lund,
Fabrikhestyrer.

Eneforhandler af Mac Cornicks anerkendte, velanbefalede Landbrugsmaskiner.

I Nørregade ligger ogsaa *Bramminge Andelsmejeri*, der begyndte Driften 1902; det flyttedes 1916 til den da opførte smukke og udmærket indrettede Mejeribygning. Mejeriet er i stadig Vækst og behandler ca. 3½ Mill. Pd. Mælk om Aaret. Den daglige Drift ledes af Bestyrer *J. P. Petersen*, der er født 1867 i Flødstrup og har faaet

Bramminge Andelsmejeri.

sin Uddannelses- paa Gyldenlund ved Langskov St.

Petersen er Revisor i den radikale Venstreforening og Medlem af Sundhedskommissionen, han tiltraadte Stillin-

gen som Mejeri-
bestyrer v. Meje-
riets Oprettelse.

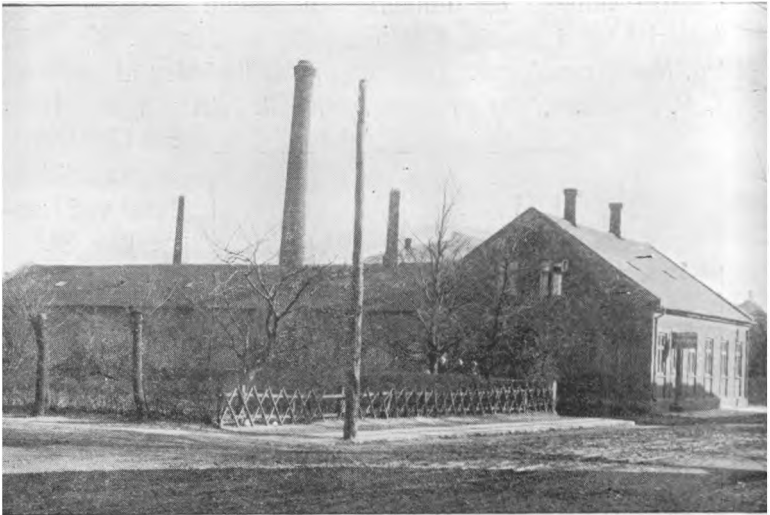
Formanden for
Mejeriet er siden
1917 Gaardejer
I. K. Iversen.

*Bramminge
Ølbryggeri og Mi-
neralvandsfa-
brik* ligger lige-
ledes i Nørregade,

det er oprettet 1888 af et Aktieselskab, af hvilket den
nuværende Ejer, Brygger *I. P. Petersen*, købte det i 1913.
Petersen er født i Møgeltønder 1864 og var oprindelig
Landmand og Mejerist og nedsatte sig i Bramminge 1897.

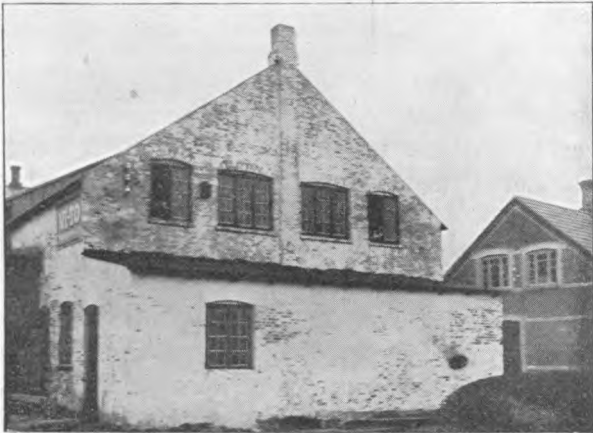
Bramminge Ølbryggeri.

Bramminge Klædefabrik.

Bryggeriet producerer Hvidtøl og Mineralvande og har desuden Depot for Tuborg, Albani og De forenede Bryggerier.

Paa samme Side af Gaden ligger *Bramminge Klædefabrik*, som indehaves af Firmaet *I. A. Lund & Søn*. Fabriken fremstiller uldne Klædevarer, Strikkegarn og andet uldent Garn.

Iversens Maskinsnedkeri og Savskæreri.

I Spinderiet, Væveriet og Farveriet beskæftiges 10 Mennesker, og Fabriken ledes af Bestyrer *F. C. Lund*, der er født 1879 i Kolding og uddannet ved Klædefabrikation.

Indenfor *Træindustrien* findes *Th. C. Iversens Maskinsnedkeri og Savskæreri*, som er oprettet 1909 og er beliggende paa den modsatte Side af Jernbanelinien. Virksomhedens Maskiner drives ved Elektricitet og er baseret paa Bygningssnedkerarbejde, om kort Tid udvides den dog til ogsaa at omfatte Møbelfabrikation med Eks-

port for Øje. Snedkermester Th. C. Iversen er født 1868 i Ølgod og uddannet i Varde.

Af andre Virksomheder i Træindustrien findes *J. Hansen Zabels Maskin- og Bygningssnedkeri*, som er oprettet 1914.

Det er beliggende i Nørregade, Matr. Nr. 1 c. o., som ejes af Zabel, der er født 1889 i Vejrup og uddannet i Guldager.

Virksomheden spænder over et Areal paa 5000 □ Alen, og Maskinerne drives ved Elektricitet.

Snedkermester *Laurids Hansens Møbelsnedkeri og Fjedermadrasfabrik* ligger i Storegade og er oprettet 1898. I 1908 købte han sin nuværende Ejendom, hvor han startede Fjedermadrasfabriken

Hansen er født 1873 i Nordby paa Fanø, han er Formand for Teknisk Skole og i Bestyrelsen for Haandværkerforeningen.

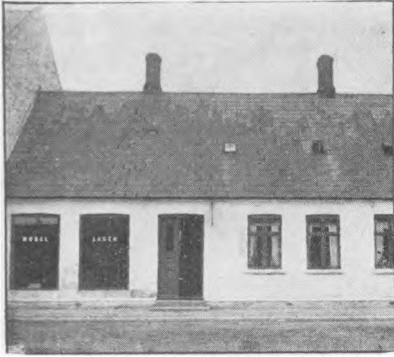
Af andre Snedkervirksomheder finder man Snedkermester *Chr. Jørgensen*, som lig-

J. H. Zabels Ejendom.

J. H. Zabels Maskinsnedkeri.

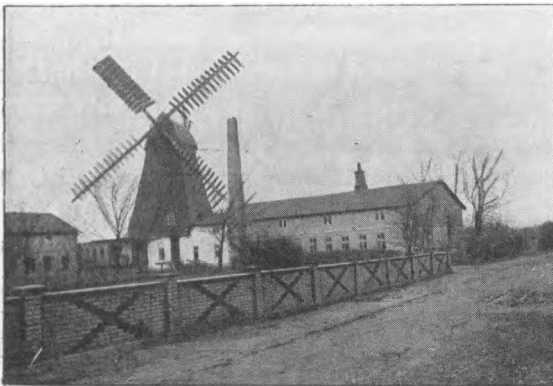

Snedkerm. Laurids Hansens Ejendom.

ger lige overfor den ovenfor omtalte. Den er etableret 1892 og henflyttet til Jørgensens nuværende Ejendom, som han opførte 1912. Jørgensen er født 1864 i Hygum Sogn og uddannet i Ribe.

Længere nede i Stangade ligger *Jakob H. Lunds* Fabrik for borede Pumper, denne, der drives i Forbindelse med Cementvarefabrik, er etableret 1886 i Esbjerg og flyttet til Bramminge 1904. Lund er født i Hygum 1865.

Ved Nørregade ligger *Bramminge Mølle*, der er bygget 1886 og startet af Møllejer Niels Poulsen, der er født 1843 i Føuling Sogn; han hører til en af Byens

Bramminge Mølle.

ældste Borgere og har tidligere været Sogneraadets Formand. I 1918 overtog hans Søn, *Tobias Poulsen*, Møllen, som foruden Vindkraft drives af Raaolie- og Elektromotor. Tobias Poulsen er f. 1874 i Hunderup.

Uhrnager Johansen.

Af Haandværkere har Bramminge en stor og god Stab. Blandt Uhrmagerne finder man *Nicolaj Johansen*, som er født 1880 i Vester Vedsted. Han etablerede sig i Bramminge 1903 i Ejendommen i Storegade, Matr. Nr. 4u. Johansen, der tillige er Guldsmed, er uddannet i sin Fødeby, han er Formand for Haandværkerforeningen og Bestyrelsesmedlem i Ribe Amts Uhrmagerforening.

I det grovere mekaniske Haandværk findes Cyklehandler *K. S. Kristensen*, som er født 1891 i Outrup,

hvor han er uddannet som Maskinsmed. 1912 etablerede han sig i Outrup og 1917 i Bramminge, hvor han for nylig har erhvervet sig et nyt, stort Butiksløkkale. Virksomheden omfatter

K. S. Kristensens Cykleforretning.

Aage Elsbo,
Kømand.

Hans Christensen,
Kømand.

K. S. Kristensen,
Cyklehandler.

Reparationer samt Salg af alle anerkendte Cykler og Automobilkøretøjer.

Viggo Bohn repræsenterer Sadelmager- og Tapetsererhaandværket og nedsatte sig i Bramminge 1892, hvor han to Aar senere byggede sin nuværende Ejendom, Matr. Nr. 1 a z, hvori Forretningen ligger. Sadelmagermester Bohn er født i Kolding 1867 og uddannet der,

Sadelmagermester Bohns Ejendom.

han er Medlem af den nystiftede „Sydjydske Sadelmager- og Tapetserermesterforening.

Smedehaandværket bestrides af Firmaet *Brd. Pedersen*. De to Brødre, P. og Chr. Pedersen, er født i Engsvang, Krogelund Sogn 1883 og 1886 og overtog Virksomheden 1918.

Malerhaandværket udøves af Malermester *M. B. Chri-*

Malermester M. B. Christensens Ejendom.

stensen, der er født 1879 i Mejls, uddannet i Bramminge hos Chr. Olsen og selv etableret 1904 i Gjørding, hvorfra han i 1906 flyttede til Bramminge og byggede sin Ejendom, Matr. Nr. 4eg og 4cf, Storegade, hvori han desuden har Farve- og Tapethandel. Christensen er Medlem af Skolekommissionen.

Blikkenslagerhaandværket er i gode Hænder hos *Otto Jacobsen*, født 1885 i Bramminge, etableret 1912 i Østbirk, hvorfra han Aaret efter kom til Bramminge. Jacobsen er Fmd. i K. F. U. M. og Revisor i Sydjyllands Blikkenslagermesterforening.

Søren Thomsen,
Købmand.

J. H. Lund,
Fabrikant.

S. Petersen-Ullerich,
Købmand

Indenfor Skomagerhaandværket gør *J. P. Klingenberg* sig stærkt gældende. Han er uddannet i Bramminge hos Skomager Petersen, hvis Forretning han overtog 1900 og senere har udvidet betydeligt. Han er født 1877 i Bramminge. Forretningen ligger i Ejendommen Matr. Nr.

J. Klingebergs Forretning.

A. K. Jensens Ejend. og Forr.

Idi, som ejes af Skrædermester *A. K. Jensen*, der er født 1871 i Rindom. 1897 etablerede han sig i Bramminge og byggede 1900 sin nuværende Ejendom. Forretningen omfatter Skræderi og Herreekvipering. Jensen er Medlem af Huslejenævnet for Forretningsejendomme.

Skrædermester *H. Jepsen* er født 1871 i Brørup, hvor

Skrædermester H. Jepsens Ejendom.

han ogsaa har faaet sin Uddannelse. 1898 nedsatte han sig i Bramminge og flyttede 1908 til sin nuværende Forretning, Ejendom Matr. Nr. 1 b s, hvor han har en ret betydelig Virksomhed.

En tredje Skræderi- og Herreekviperingsvirksomhed ligger paa Hj. af Nørregade og Borbergade, hvor Indehaveren, *K. F. Nissen*, der er født 1863 i St. Darum, byggede sin Ejendom, Matr. Nr. 1 c x, 1913. Han etablerede sig allerede 1887 og beskæftiger nu ca. 8 Menne-

Edv. Jensen,
Hotelejer.

Jens Møller,
Hestehandler.

Joh. N. Beier,
Gæstgiver.

sker. Forretningen omfatter tillige Manufakturvarer. — Det daglige Brød, baade af den finere og mere hverdagsagtige Art, leveres bl. a. af Bagermester A. Schlosser, der er født i Gjørding 1888 og etableret i Bramminge 1912 i Jernbanegade. Schlosser er Formand for Ribe Amts Landboforening og Kasserer i Haandværkerforening.

Handelen er i Bramminge i rivende Udvikling.

Den største Handelsvirksomhed er sikkert Tømmerhandler *Niels Thorsens* imponerende Virksomhed, der

omfatter Tømmer- og Bygningsartikler i alle Arter. Niels Thorsen er født 1868 i Nr. Nisum og var oprindelig Mejerist. 1899 nedsatte han sig i Bramminge, han har fra gan-

Skræder K. F. Nissens Ejendom.

ske lidt drevet Forretningen op til en betydelig Virksomhed, som omspænder et Areal paa ca. 30,000 □ Alen, der optages af den store, moderne Kontor- og Lagerbygning og talrige „Hjelme“ og Tømmerstabler, hovedsagelig bestaaende af svensk og finsk Træ. Virksomheden, der beskæftiger ca. 10 Mennesker, ligger lige paa

N. Thorsens Støbegods- og Tømmerlager.

Sognegrænsen og saaledes baade i Bramminge og Hinderup Sogn.

Til de egentlige Købmandsvirksomheder hører *P. N. Andersens* Forretning, der er grundlagt 1895 og købt af Andersen 1907, efter at han fra 1893 havde drevet Forretning i Agerbæk pr. Varde. Forretningen omfatter bl. a. Korn, Foderstoffer, Kul og Kolonial og beskæftiger 5 Personer, den er beliggende i Ejendommen Matr. Nr. 1 a f

Købmand P. N. Andersens Ejendom.

og 1 a p, der ejes af Andersen, som er født 1869 i Skadborg (Sønderjylland), hvor han har faaet sin Uddannelse. Andersen er Medlem af Handelsforeningens Bestyrelse.

En anden større Købmandshandel tilhører Købmand *H. P. Berthelsen*, født 1876 i Ansager, hvor han etablerede sig 1898. 1908 købte han sammen med sin Broder sin nuværende Forretning, som han 1912 overtog

alene. Forretningen omfatter Korn,

Foderstoffer,

Brændsel og Kolonial og er oprindelig grundlagt af en Købmand *Wimmelmand* 1891.

I Nørregade ligger Købmand *J. J. Jochumsens* Ejen-

Købmand J. J. Jochumsen.

Købmand Ullerichs Ejendom og Forretning.

dom og blandede Købmandshandel, der er grundlagt 1895 og overtaget af Jochumsen 1912. Jochumsen er født i Stenderup, Ansagar Sogn, 1886. Han er Bestyrelsesmedlem og Kasserer i Venstreforeningen og Revisor i den lokale Handelsforening.

Købmand Hans Christensens Forretning.

I den yderste Ende af Storegade ligger Købmand *Ullerichs* Forretning i Ejendommen Matr. Nr. 1, den omfatter Kolonial, Kul og Kunstgødning og er grundlagt 1903 af Købmand G. Ullerichs, som før den Tid — fra 1893 havde været etableret i Vilslev. G. Ullerichs er født 1852. Hans Søn, S. P. Ullerichs, der er født 1888 i Vilslev, overtog Forretningen 1916.

Lige ovenfor Hotel „*Kikkenborg*“ ligger Købmand *Hans Christensens* Forretning, der er grundlagt af Trælasthandler P. Skov. Christensen overtog Forretningen, der ligger i Matr. Nr. 109, 1913, den omfatter Kolonial, Markfrø og Kunstgødning. Købmand Christensen er født 1887 ved Nibe, i hvilken By han har faaet sin Uddannelse.

Købmand *Chr. Olesens* Forretning omfatter Kolonial og Delikatesser m. v. Chr. Olesen er født 1888 i Farup og uddannet hos C. Ingversen i Bramminge, han etablerede sig 1912 i Ejendommen Matr. Nr. 1 fa, 1 u g, der tilhører Faderen, Fotograf C. K. Olesen.

Købmanden er Bestyrelsesmedlem og Kasserer i Handelsforeningen og Bestyrelsesmedlem i Sportsforeningen, hvor han udretter et stort Arbejde.

Fotograf *Olesen* — hvem de fleste af Brammingebillederne skyldes — er født 1857 i Farup og nedsatte

Fotograf Olsens Ejendom med Chr. Olsens Købmandshandel.

Joakim Hansens Ejendom.

sig i 1894 i Bramminge, hvor han 1909 opførte sin Ejendom, hvori det stedlige Biografteater, som ejes af Olesen, ligger.

Af Isenkræmmere har Bramminge to. Den ældste er *Joakim Hansen*, der er født 1880 i Fallum, han er oplært ved Handel i Herning og paa Ribeegnen og etablerede sig 1910 i Bramminge, hvor han 1916 byggede

sin Ejend., Matr. Nr. 1 f b. Forretningen omfatter Isenkram og Udstyr. Hansen er kommunal Revisor.

Helmuth Andersens Isenkramforretning.

Lige ved Siden af ligger Isenkræmmer *Helmuth Andersens* Forretning,

der omfatter de samme Artikler som de ovenfor nævnte samt Støbegods. Andersen er født 1890 i Stubbekøbing og uddannet i Roskilde hos H. P. Nielsen. Han overtog Forretningen, der hører til Byens ældste, 1917.

M. A. Madsens Ejendom og Forretning.

Af andre Handelsvirksomheder finder man i Nørregade Matr. Nr. 1 f n Købmand *M. A. Madsens* Læderhandel, der er oprettet 1896. Madsen, der er født i Holsted 1866 er Formand for Handelsforeningen og i

Købmand Søren Thomsens Ejendom.

Huslejenævnet. Han er tillige Ejer af Ejendommen Matr. Nr. 1 o t. Forretningen, der beskæftiger 5 Personer, omfatter tillige alle Slags Skomagerartikler samt Træfodtøj.

I Jernbranchen dominerer Købmand *Søren Thomsen*, som er født i Horsens 1869 og uddannet i Hadsund. Han etablerede sig 1896 i Vang og nedsatte sig 1899 i

Jens Chr. Møllers Ejendom.

Bramminge, hvor han 1909 byggede Ejendommen Matr. Nr. 1 c a efter først at have drevet Forretning i Købmand Berthelsens Ejendom. Forretningen omfatter nu alle Slags Jernvarer, saasom Rør, Fittings og lignende.

Af en ganske anden Art er Hestehandler Jens Møllers Virksomhed, der omfatter en meget betydelig Handel med Luxusheste og navnlig svenske Heste. Det er ikke smaa Formuer der gennem Aar og Dag cirkulerer gennem denne Forretning, foranlediget af de enorme Hestepriser, som Krigsaarene har foraarsaget.

Jens Møller er født i Ny Kirke Sogn 1886 og er oprindelig Landmand — til Ejendommen i Jernbanegade, som Møller købte 1918 af Hestehandler Westergaard, hører et Landbrug paa ca. 40 Tdr. Land.

Af Manufakturhandlere finder man i første Række *Crome & Goldschmidts Udsalg*, tilhørende *Andreas*

Købmand Øllgaards Forr. - Crome & Goldschmidts Udsalg.

Andersen Øllgaard, der er født 1878 og uddannet i Bramminge hos I. N. Iversen. Han etablerede sig 1899 i Naboejendommen, men købte 1910 sin nuværende Ejendom, hvorhen han flyttede Forretningen, der omfatter al Slags Manufaktur. Forretningen, der er ca. 30 Aar gammel, begyndte ret smaat, men er senere udvidet betydeligt og beskæftiger nu ca. 22 Personer i Ekspedition, Systue og Skræderi.

Øllgaard er Formand for Elektricitetsværkets Bestyrelse og var i sin Tid Medvirkende til at den ny Kirke blev bygget.

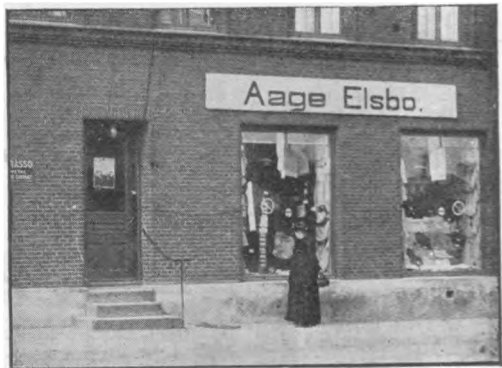
Varehuset.

En anden Manufakturvirksomhed tilhører Købmand *Chr. Hansen*, der er født 1883 i Thisted, hvor han blev uddannet hos Crome & Goldschmidt. Han etablerede sig i Bramminge

1909 og har som tidligere nævnt været Medlem af Sogneraadet siden 1917 samt Medlem af den radikale Venstreforenings Bestyrelse.

Kønmand *Th. Reinhardt Hansens* Forretning omfatter blandet Manufaktur, den er grundlagt for ca. 20 Aar siden og er beliggende i samme Ejendom som Hans Christensens Forretning. Reinhardt Hansen, der er født 1885 i Odense, overtog Forretningen 1912. Hansen er Medlem af Handelsforeningens Bestyrelse.

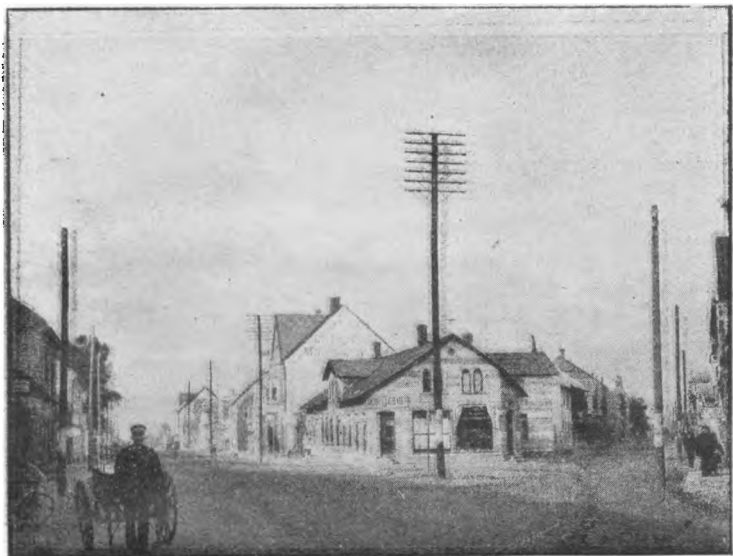
I N. P. Andersens Ejendom findes Købmand *Aage Elsbo's* Virksomhed, som han selv grundlagde 1913 og som bestyredes af Broderen,

Aage Elsbo's Forretning.

indtil han 1916 selv overtog Ledelsen. Forretningen omfatter navnlig Tricotage og Børnekonfektion. Bisbo er født 1884 i København og uddannet samme Sted.

Boghandelen i Bræmninge ejes af *Hans Iversen*, som er født 1884 i Hobro og uddannet dels her i Lan-

Gerhardt Mørchs Forretning.

det og dels i Leipzig. Han etablerede sig 1911 med en udmærket tidssvarende Boglade.

Af en noget lignende Art er *Gerhardt Mørchs* Forretning, der ligger midt paa Strøget, nemlig hvor Storegade og Nørregade skærer hinanden. Forretningen er etableret 1917 og omfatter foruden Bog- og Papirhandel Galanteri og en Mængde andre Artikler. Gerhardt Mørch er født 1891 i Aalborg og uddannet som Bogbinder i

Esbjerg. Han driver ibland en omfattende Bøgetorretning med samme Artikler som ovennævnte og har i Vamdrup en Filial af denne Virksomhed. I 1881 skal der Af Hoteller findes hele tre, et Afholdshotel, en Gæstgivergaard og sidst, men ikke mindst, Hotel „Kikkenborg“.

Dette store stærkt besøgte Hotel er af meget gammel

Hotel „Kikkenborg“.

Oprindelse — hvor gammel ved man ikke bestemt, men Begyndelsen til det, var antagelig den Kro, der engang laa paa Bramminge Hovedgaards Havejord, og som i Slutningen af det 18. Aarhundrede blev flyttet til den nuværende Storegade — og rimeligvis da laa paa den modsatte Side af Vejen — maaske har det kun været Rejsestalden der laa her, mens selve Kroen laa hvor, Hotellet nu ligger.

Kroen var naturligvis dengang kun et meget middel-

meget Opholdssted i Forhold til vor Tids Fordringer, og sidst i 90erne fik den da sin nuværende Skikkelse. Hotellets Beliggenhed er ypperlig, og dets Mangler vil nu blive afhjulpet af den ny energiske Hotelejer, *Edv. Jensen*, som overtog Hotellet i Januar Maaned 1919. Hotellet rummer foruden 14 Gæsteværelser, store Re-

Bramminge Gæstgivergaard.

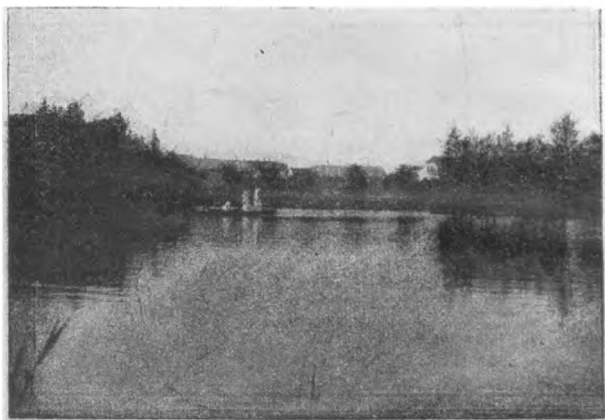
staurationslokaler og en Teatersal, hvor alle Landets Turnéer søger hen, en rummelig Rejsestald og en herlig stor Have. Dertil kommer, at Hotellet er et fortræffeligt Spisested.

Hotelejer Jensen er født 1881 i Borris og er oprindeligt faglært Maler. 1912 købte han Lunde Gæstgivergaard, som han har drevet til han overtog Hotel „Kikkenborg“.

Gæstgivergaarden ligger i Storegades nederste Ende og er oprettet 1903. I 1909 købte dens nuværende Ejer,

Joh. N. Beier, Gæstgivergaarden, som han siden da stadig har udvidet og forbedret, bl. a. tilbygget en **Studefløj** med Sal og flere Gæsteværelser. Atter i Aar bliver Virksomheden udvidet, idet det hele ombygges og bringes i Ovensensstemmelse med Nutidens Krav:

Johs. N. Beier er født 1864 i Øster Gasse (Slesvig),

Bramminge Sø.

og er oplært som Købmand i Ribe, desuden har han i 12 Aar beskæftiget sig med Landvæsen.

Bramminges Fremtid synes kun at blive lys — fortsætter den sin Udvikling med samme Fart som hidtil, faar man lidt af et andet Esbjerg her.

Som nu er det Næringslivet, som vil udvikle sig — mange andre Fortrin ejer Byen ikke — Egnen er temmelig øde, og lokker ikke Turister — men Handelens og Industriens Mænd vil være dem, som fører Bramminge videre mod Udvikling og Kultur.